

CHARTA 77 po dvou letech

ZDENĚK MLYNÁŘ

Nejsem v exilu ještě tak dlouho, abych si neměl představit, jak asi vypadá každodennost chartistů po dvou letech. Charta sama pro mne není objektem výzkumu, nýbrž živým hnutím, jehož se přes územní oddělení cítím pořád jaksi součástí. Zlobí mne proto velmi často, kladou-li zdejší novináři otázky, z nichž číší neznalost podmínek, v nichž Charta už dva roky působí a očekávají, že o podobných otázkách budu s vážnou tváří debatovat. Nezdá se vám, že Charta poslední dobou polevuje ve své činnosti? Není to příliš legalistické? A není ono opět příliš radikální?

Představuji si, jak konkrétní lidé, o jejichž činnosti je řeč, unikají fízlům, aby se – zbaveni telefonů a řidičských průkazů – po hodině či dvou dostali k někomu na druhém konci města, s nímž se chtějí poradit o nějakém textu. Jak při tom uvažují, kdy uplyne výpovědní lhůta a kdy se tedy octnou bez platu. Jak řeší problémy toho druhu, jako co tomu všemu za delší dobu ještě řekne žena. Jak v době, kdy píší své texty, ukládají je někde do skrýše, když někdo náhodou zazvoní atd. atd.

Polevuji ve své činnosti? Snad se jim prostě jen nepodařilo tenhle měsíc dát všechno dohromady, co dohromady dát chtěli. Udělali cosi příliš legalistického? Asi se jim vzácnou náhodou povedlo využít pro sebe cosi, co jim platné zákony vlastně nabízejí. Nebo naopak udělali něco příliš radikálního? Snad spíše někomu jen už ruply nervy.

Skutečně nebo někdy jen zdánlivě chaotická každodennost Charty však přece jen ukládá s plynutím času své plody a po dvou letech je už možno jaksi inventarizovat. To ovšem nutně také znamená třídit do přihrádek a škatulek, schematizovat a zjednodušovat. Svým způsobem to znamená i hodnotit a někdo nemítne, že to je známkování, na které nemá snad nikdo «zvenku» právo. Netrpím ale ještě tímhle komplexem člo-

věka «zvenku» – jímž trpí někteří, co jsou tu podstatně déle – a myslím si, že snad se doma nikdo neurazí jen proto, že kdosi zvenku řekne, jak se mu zvenku (a tedy nutně z odstupu) domácí život jeví.

ÚSPĚCHY A NEZDARY

Základním dělítkem každého účtování je plus a minus a těžko se tomuto dělení vyhnout i při bilancování výsledků Charty za dva roky. Nebude to docela jednoduché, protože znaménko plus či minus se může měnit podle toho, k čemu se uchylujeme jako ke kritériu hodnocení. Jsou věci, které z hlediska měsíce vypadají jako ztráta, z hlediska několika let jsou však nesporným ziskem. Nebo například to, co z hlediska politického kalkulu vypadá jako hloupost, může být z hlediska společenské mravnosti pozitivní čin – případně také naopak. Historie Charty je na rozpor tohoto druhu zvlášť bohatá a začnu proto bilanci jedním z nich.

Od počátku Charty je jasné, že její význam zdaleka není jenom politický, že Charta se nevyčerpává ani nedefinuje svým momentálním politickým působením. Zároveň však je také od počátku jasné (zejména též současné straně a vládě), že Charta je jev navýsost politický a působí politicky docela konkrétně a reálně.

Onen základní, nadpolitický smysl Charty vyjádřil už dva měsíce po jejím vzniku Jan Patočka ve své úvaze «Co můžeme očekávat od Charty 77»: «... lidé dnes zase vědí, že existují věci, pro které stojí za to také trpět. Že věci, pro které se eventuálně trpí, jsou ty, pro které stojí za to žít». Od Charty je možno očekávat, «že v náš život vstoupí nová ideová orientace, ... orientace na základní lidská práva, na morální element v životě politickém i soukromém».

Největším úspěchem Charty je, že po dvou letech stále působí jako takovýto silný mravní faktor v nemravném systému. Charta je důkazem, že přece jen i v současném systému existuje možnost volby mezi postojem, který určité hodnoty hájí (byť i není s to efektivně je proti násilí uhájit) a mezi postojem, který rezignuje. Je důkazem, že i v podmínkách totalitní diktatury sovětského typu se lidé mohou chovat bez ohledu na tuto diktaturu jako svobodní občané a nikoli jako nevolníci a poddaní. Dokazuje však zároveň, že za to všechno se draze platí. Že tedy něco takového podstupuje jen neveliká menšina. Za takovou cenu je to však možné.

Václav Havel to v interview pro vídeňský «Kurier» 31.8.1978 formuluje takto: «Já osobně považuji za nejdůležitější aspekt Charty ten, který akcentoval už profesor Patočka, totiž její význam mravní. Její význam společenský, právní či politický odvozují teprve z něho... Chartisté jsou lidé, kteří se rozhodli říkat nahlas věci, které si myslí většina jejich spoluobčanů, které však tito občané nahlas říkat nemohou, nechtějí-li přijít aspoň o ty životní možnosti, které mají. Chartisté vědí, co tím riskují, ale přesto to dělají, protože se domnívají – jak napsal Patočka – že jsou věci, které stojí člověku za to, aby za ně trpěl. Nikomu nevyčítají, že je nenásleduje, nikoho k tomu nenutí, za svou pravdu platí jen ze svého. V době, kdy celý komplex civilizačních i politických tlaků vede k stále hlubší společenské demoralizaci, zdá se mi tento (na první pohled poněkud sebevražedný) postoj vlastně jediným reálným způsobem, jak této situaci čelit a jak přispívat k její nápravě. Myslím, že naše společnost tento aspekt Charty pochopila» (viz Listy, č. 5/1978, str. 64).

V tomto smyslu Charta nejenom nebyla režimem poražena, ale tím, že vydržela, nad režimem morálně zvítězila. To jistě není málo. Nesmí nám to však zastírat porážky a slabiny Charty v jiných bitvách. Jde především o bitvy na poli krátkodobé, aktuální politiky. Inventura, prováděná po dvou letech, není bezrozporná. Pohlédneme jen do některých hlavních příhrádek registratury aktuální politiky:

1) Od ledna 1977 do léta téhož roku působila Charta vnitropoliticky doslova jako výbušnina, které se režim bojí; Charta fakticky ovlivnila rozhodující směr oficiální propagandy (nejdříve soustavné kampaně proti Chartě, které ji zpopularizovaly v celém národě, počátkem léta pak soustavná propaganda o lidských právech a jejich porušování v západních zemích atd.); od té doby však režim o Chartě v podstatě mlčí (až na jednotlivé stereotypní útoky), nepřispívá svými útoky k její popularizaci a daří se mu její význam bagatelizovat.

2) Od ledna do jara 1977 reálně působila vlna zájmu lidí o Chartu: statisíce lidí četlo text Charty, její materiály se přepisovaly na tisíce místech mimo okruh samotných signatářů atd.; Charta vyvolala reálný morálně-politický problém v širších vrstvách obyvatelstva tím, že ukázala možnost chovat se jinak než rezignovaně v případě, že člověk je ochoten nést riziko a důsledky; případy, kdy lidé odmítali hlasovat proti Chartě byly vážným politickým výsledkem tohoto jejího působení; dva roky po zveřejnění Charty však je

zájem o ni mezi lidmi menší, mimo okruh samotných signatářů vyvolává malý zájem, jí vydávané materiály se mimo okruh signatářů šíří jen velmi sporadicky: stručně řečeno, všeobecná vlna apatie zasáhla i Chartu pokud jde o její současný ohlas mezi obyvatelstvem v každodenní prakticko-politické sféře.

3) Zhruba první rok existence Charty si režim nedovolil ani jeden případ trestního stíhání jenom proto, že někdo četl, přepisoval či šířil Chartu a její materiály; ve druhém roce se to změnilo a celková represe proti signatářům vůbec zesílila (případy zbití anonymními pachateli apod.); pokud jde o existenční represii nepovolil režim v nastoupené praxi pracovní diskriminace z politických důvodů ani po zahraniční kritice; rovněž trvá a naopak se zesílilo administrativní šikanování (zbavování telefonů apod.).

4) Zásadně vzato byl ovšem režim nucen samu existenci Charty «vzít na vědomí», tj. nemohl jít tak daleko, aby sám podpis pod Chartou vyhlásil za trestný čin, jehož následkem je uvěznění a aby takovouto represii opravdu realizoval; v důsledku toho ovšem režim vzal na vědomí, že kterýkoli občan může – za cenu v dané chvíli obvyklých represálií a diskriminací – volit mezi bezvýhradným podrobením se režimu a mezi možností přidat se k oné formě protestu, jakou představuje Charta. To je prvek v jistém smyslu nový, který před Chartou neexistoval: tehdy režim toleroval, že se jako «disidenti» projevují lidé, kteří většinou podobný statut získali v minulosti (nejčastěji roku 1968), nebo že se kriticky projevují zcela izolovaní jednotlivci nějakým protirežimním výrokiem, písemným projevem či podobně. Chartou se celá problematika kritického protestu a opozice (byť i jen na bázi úsilí o dodržování platných zákonů a právních norem) jaksi přece jen institucionalizovala, režim se smířil s teoretickou možností, že se rozhodnout může každý občan; režim tak ovšem učinil v pevném přesvědčení, že ve skutečnosti se rozhodne pro občanskou důstojnost za tu cenu, která se nutně platí, jen několik stovek jednotlivců. V tomto předpokladu má zatím pravdu: zdá se, že počet signatářů Charty opravdu nepřekročí takového meze.

5) Svou existencí chartisté umožnili režimu, aby z nich udělal hlavní hromosvod mocenské zvěle a politické represe, tj. aby režim prováděl diferenciaci loajálních a neloajálních občanů podle jejich postoje k Chartě; tím ovšem ustoupila do pozadí některá dřívější měřítko takové diferenciaci a v jistém smyslu na tom veliké množství již dříve diskriminovaných jaksi vydělává – nepatří už mezi ty, kteří jsou nejnověji a s největší vervou šikanováni a pronásledováni. Chartisté tak vlastně sňali hříchy těch, kteří – viděno z morálního hlediska – se ukázali v rozhodující chvíli (v momentu, kdy vznikem Charty režim znovu kladl otázku: s kým jdete?) zbabělejšími, více opatrnými, více rezignovanými nebo více zkorumpovanými či prostě jen slabšími. Bez ohledu na tuto morální stránku věci to ovšem politicky znamená, že díky Chartě se značnému počtu dříve diskriminovaných vlastně její zásluhou ulevilo.

6) V Chartě došlo k politicko-strukturálnímu přeskupení a k další vývojové fázi určitých poli-

tických sil (či alespoň latentních politických sil), které stojí v opozici vůči totalitní diktatuře sovětského typu: podstatným faktem při tom je, že zatímco základnou dřívějšího formování těchto sil před Chartou byla v zásadě politická stranická minulost, je nyní toto dělitko překonáváno a jak sjednocující moment (obrana lidských a občanských práv, nedělitelnost politické svobody) tak momenty diferencující (hodnotové, ideologické, politicko-programové atd.) nejsou již převážně určovány politicko-stranickou minulostí, nýbrž postojem ke společenské a politické současnosti. To zároveň ovšem umožňuje zasáhnout formaci Charty novou, mladou generaci společnosti.

Z těchto šesti bodů, do nichž jsem z důvodů přehlednosti inventury seřadil to, co považuji za podstatná politická fakta, vzniklá v souvislosti s Chartou a jejím dvouletým působením, jsou první tři v celkové bilanci pro Chartu spíše na straně minus, zbylé tři pak spíše na straně plus. Ani to však – jak jistě čtenář sám vidí – není zcela jednoznačné. Nemyslím však, že je hlavní přit se o přesnost relací mezi prvky plus i minus ve všech těchto bodech; smysl však má pokusit se o posouzení příčin, jež vedly k prohrám a ztrátám.

MEZE MOŽNOSTÍ

Pokud si někdo v době vzniku Charty představoval, že snad v politické oblasti svého působení bude Charta nezranitelná a neutrpí v boji s režimem žádné porážky, byl jeho optimismus dětinský. Snad ani nikdo z prvních signatářů Charty tak dětinský být nemohl. Proč však dodnes nikdo z těch, kdo o problematice a stavu Charty diskutují a píší různé dokumenty včetně otevřených dopisů, se nepokusil o bilanci neúspěchů a porážek Charty v politické sféře? Vždyť v těchto polemických textech se mluví otevřeně, mnohdy nešetřně a v některých případech podle mého soudu i nespravedlivě a hrubě (myslím na Tesařův dopis Jiřímu Hájkovi z 20.2.1978) o chartistech i jejich omylnosti. Sotva je to tedy ohled k Chartě a chartistům, co pokusu o kritickou bilanci brání. Spíše se mi zdá, že kritické polemiky zabředávají příliš do bludných kruhů hledání *vin* místo hledání prostých, většinou na vině chartistů nezávislých příčin některých porážek a neúspěchů.

Ve skutečnosti ovšem stejně jako výrazné politické úspěchy v prvních měsících existence Charty nebyly ani tak zásluhou chartistů jako důsledkem působení zcela určitých politických silokřivek, nejsou ani mnohé prohry jejich vinou, ale jsou výsledkem působení faktorů, které Charta ovlivnit pro sebe pozitivně prostě nebyla s to. I pro Chartu jako pro každý subjekt politiky platí, že politika je umění možného – pokud ovšem uvažujeme o politických bitvách Charty a nikoli o jejím základním, nadpolitickém poslání a mravní významu, který je politickou každodenností a politikou jako takovou nedotčen a je neporazitelný. Mimochodem: Jan Patočka psal ve své úvaze již 8. března 1977 – tj. v době, kdy Charta vydala jen dva své hlavní dokumenty a stálo za ní asi 250 signatářů – o tom, jaký již má nadpolitický význam. V tomto smyslu zvítězila Charta již fakticky v mo-

mentu svého vzniku a *toto* vítězství nebylo závislé na tom, že pak vydala ještě patnáct dalších dokumentů a podepsalo ji ještě několik set lidí.

Obrovský zájem obyvatelstva, který Charta v prvních týdnech a měsících své existence vyvolala, byl v mnoha směrech produktem okolností, jejichž trvání – viděno racionálně – nemohlo být příliš dlouhodobé a musilo slábnout, případně zcela pominout. Když se Charta objevila, musila vyvolat zájem veřejnosti už proto, že po létech, v nichž režim okázale dával na odív všeobecnou rezignaci lidí a kdy se jen tu a tam ozval hlas některého z členů reformní komunistické garnitury roku 1968 bez větší domácí odezvy, náhle někdo režimu srozumitelně a jasně řekl: Lžete! Vydáváte se před světem za stát, který respektuje právo, ale ve skutečnosti jste násilníci. Ta a ta práva v tomto státě platí jen na papíře. Říkáme vám to jasně a budeme na to i nadále poukazovat – a dělejte s námi, co umíte!

To musilo samo o sobě vyvolat obrovský zájem obyvatelstva, napjaté sledování, jak ti, kdo dali takovou facku režimu, dopadnou; cožpak se opravdu smí něco podobného? Kde jsou meze násilí, které všechny tíží a dusí? To byly otázky, které Charta spontánně vyvolala a které jí zaručily pozornost většiny národa. Ovšem automaticky se tak dalo jen do té doby, než na otázky dostala veřejnost jasnou odpověď, než bylo jasné, jak konflikt s mocí dopadl. V momentu, kdy se lidem vyjasnilo, co za co, za jakou cenu režim dovolí, aby se něco podobného vyslovilo, v momentu, kdy se zároveň ukázalo, že tato vysoká cena se platí za smělost hlasitě říci, co si myslím a nikoli za konkrétní, praktický a reálný ústupek se strany režimu – v tomto momentu už *automaticky* zájem většiny obyvatel o Chartu a její osudy nebyl dále vzbuzován a živen. Nutně musil opadnout. Je jen otázka, zda se tak musilo stát v té míře, v níž k tomu skutečně došlo. Jen na tuto míru mohla mít asi vliv sama činnost Charty – a jen v tomto rámci lze hovořit o případných chybách a je možno hledat příčiny takových subjektivních chyb Charty, případně i viníky takových chyb.

Fakt, že Charta se v prvních měsících své existence stala vnitropolitickou událostí číslo jedna, byl podmíněn reagováním samotné oficiální moci. Byla to reakce živená strachem režimu, který se bojí ve skutečnosti ještě více, než se má všeobecně za to. Bylo tedy jasné, že v momentu, kdy mezi vládnoucími dojde k poznání reálné situace, kdy se ke slovu dostanou racionálnější z mocných, přestane se postupně moc a oficiální propaganda chovat tak, aby Chartě dělala reklamu nejenom v celé zemi, ale i v zahraničí.

K jistému uklidnění a k racionálnějšímu postupu moci docházelo poměrně pomalu, neboť situaci komplikoval zvláštní politický aspekt věci: otázka lidských práv se stala otázkou, kolem níž se krystalizoval ideologický konflikt supervelmocí – SSSR a USA. Režim tak lokajský vůči Moskvě jako režim Husákův se snažil samozřejmě v tomto konfliktu aktivně pomáhat svému protektorovi – a tím živil pozornost k Chartě o něco déle, než by byl dělal jen z důvodů vlastního vnitropolitického strachu a vyděšenosti i hlouposti svých představitelů. Jakmile zájmům SSSR odpovídalo naopak rozruch kolem lidských práv utlumit, stalo se tak okamžitě i v Československu.

Ve chvíli, kdy sama oficiální moc přestala svou kampaní soustřeďovat zájem domácí i světové veřejnosti k Chartě, kdy přešla naopak k záměrnému mlčení a k utajování svých akcí proti Chartě – v takové chvíli ovšem musila opět pozornost k Chartě nevyhnutelně poklesnout. Pokud jde o pozornost mezinárodní, té pak nutně zasadil ránu průběh bělehradské konference: protože otázka lidských práv se stala prestižní velmocenskou otázkou, uvízlo samozřejmě její věcné řešení v kompromisu «velké politiky» docela stejně, jako v něm musí uvíznout všechno, co se stane prestižním problémem supervelmocí. Charta sama – ať už by dělala cokoli a kdokoli určoval její aktivity – nemohla v podstatě ovlivnit nic z těchto okolností; podobně jako v předchozí otázce tu zbýval jen velmi omezený prostor, v němž na vlastní činnosti Charty záleželo – a jen v tomto úzkém rámci má opět smysl hledat případné chyby a viny chartistů.

S vědomím, že jde jen o tento úzký rámeček omezených možností ovlivnit situaci se strany samotné Charty, považují však za užitečné, aby se pozornost politicky myslících lidí v Chartě, kteří fakticky ovlivňují její činnost obsahově i co do taktiky a forem, soustředila k hledání chyb a nedostatků Charty samé. Viděno zvenčí zdá se mi, že hlavní chyby byly asi tyto:

Úměrně tomu, jak přestávaly působit objektivní podmínky, jež zvyšovaly zájem veřejnosti o Chartu, měla se Charta cílevědomě více snažit vyzvedat a činit předmětem diskuse takové otázky, které životně zajímají miliony občanů, kteří Chartu nepodepsali. Ve skutečnosti však právě v rozhodující době – tj. od léta 1977 – se pozornost Charty a jejích dokumentů stále větší měrou soustřeďuje k otázkám, které se dotýkají hlavně chartistů samotných jako pronásledované aktivní menšiny a k nimž se nepoutá pozornost milionů ostatních občanů. Samozřejmě mělo jít při tom o otázky lidských a občanských práv, tak, jak to odpovídá vlastnímu vymezení úkolů Charty; pozornost však se měla soustřeďovat k porušování práv, jež se dotýká přímo, z každodenní zkušenosti milionů lidí, a nikoli k porušování práv ve sféře, která je sice důležitá, která však denně nezasahuje miliony lidí, jako je trestní právo, normy regulující činnost STB, chování STB vůči chartistům jako pronásledované menšině atd.

V interních diskusích mezi signatáři Charty, které právě v té době probíhají ve svém prvním kole, se prakticky tyto politicky základní otázky věcně a konkrétně nediskutují a tím méně jsou řešeny. Místo toho se rozvíjejí v podstatě abstraktní debaty o programovosti či neprogramovosti a o metodách práce. Každý, kdo má jen elementární politické zkušenosti ví, že debaty o programovosti a o metodách práce jsou neklamným příznakem krizového stavu organismu, v němž se rozvíjejí. Zpravidla k nim jako další příznak krizovosti přistupují ještě vyhraněněji než za normální situace osobní spory (podezírání, osočování atd.) mezi lidmi, kteří fakticky nesou za krizový stav jakousi kolektivní odpovědnost, tj. mezi neformálním vedením postiženého organismu. Ani tohoto příznaku nejsou také ve skutečnosti diskuse o vnitřních záležitostech Charty od podzimu roku 1977 prosty a nemá smysl to zastírat; jistě takových sporů bylo a je mnohem více, než lze zaznamenat

zvenčí z dokladů na papíře, ale i z těchto dokladů zcela nápadně vyčnívá například zmíněný už dopis J. Tesaře Jiřímu Hájkovi, dále pak některé incidenty např. mezi M. Hüblem a P. Uhlem atd. Kdo co kdy kde v těchto sporech zavinil, kdo vypustil džina podezíravosti a kdo se naopak musil bránit – to nechť si řeší sami chartisté. Nelze však zastírat, že i takovéto problémy hrály a mohou tedy hrát i v budoucnosti roli ve vývoji činnosti Charty.

Mezi signatáři Charty jsou desítky lidí s politickými zkušenostmi, kteří by podle mého názoru musili být s to racionálně věci posoudit a dojít k věcné analýze místo obecných sporů o metodách, programovosti a osobních podezřeních či averzích. Pozorováno zvenčí se však zdá, že z nějakého důvodu asi nedošlo k využití tohoto potenciálu mezi signatáři, že zdaleka ne většina z těchto lidí se vnitrochartistické debaty vůbec účastnila. Zdá se, že příčinou je to, že o situaci a o další činnosti Charty se nediskutovalo vlastně jako o politickém problému – k čemuž patří analýza podmínek i možností určité akce, racionální posouzení různých alternativ postupu a jejich důsledků atd. – nýbrž jako o problému principů a programových zásad, zásadních postojů (radikalismus či konservatismus apod.) a obecných metod (revoluční či málo revoluční postupy atd.). Místo analýzy konkrétní situace a hledání zcela praktických kroků, které jsou možné a jsou v silách Charty, se hledal vlastně kouzelný proutek, který by překlenul nepříjemnou politickou realitu a umožnil jakési «zásadní» řešení, jež by vedlo k zásadní změně situace Charty. Znovu opakuji, že tak aspoň se mi to zdá z papírového obrazu, který si lze sestavit v exilu.

Myslím, že šťastně nebyly vždy ani ve vnitřních diskusích v Chartě kladeny a tím méně řešeny problémy, plynoucí ze statutárních a generačních rozporů mezi signatáři Charty. Zatímco v první skupině 243 signatářů převládali lidé z Prahy, ze střední a starší generace a velmi často tu byli lidé s minulým statutem špičkových umělců, vědců, novinářů nebo politických funkcionářů (neprevládali však početně bývalí komunisté, byli zhruba v poměru 1 : 1 k nekomunistům), začali v dalších skupinách signatářů, jejichž počet narůstal postupně až do jednoho tisíce, převládat lidé mimopražští, z mladších generací a tím také obvykle bez věhlasného statutu z minulosti (co do stranické minulosti převládali nekomunisté asi v poměru 3 : 1). Za této situace bylo ovšem docela přirozené a nevyhnutelné, že dojde k projevům rozdílů v této struktuře signatářů, že to povede k různicím názorovým, ke sporům o taktiku a konkrétní úkoly Charty atd. Je totiž zcela nevyhnutelné, aby lidé, kteří mají v podstatě za sebou větší část svého produktivního života, vycházejí ze svých generačních zkušeností a jejich osobnosti jsou neoddelitelné od minulého pracovního a společenského statutu, měli v mnoha otázkách činnosti Charty (zejména pak pokud jde o možnosti hnutí, jeho metody atd.) jiné názory než lidé, kteří v Chartě vlastně začínají svou společensko-politickou seberealizaci za podmínek, kdy jim jinde byla režimen upírána a znemožňována. Pokud při tom fakt, že někdo poukazuje spíše na omezení možností, na početné překážky, s nimiž nutno počítat, vyslovuje skepsi vůči snahám spoléhat na silná

slova a velké ideologie, varuje před zbytečnými obětmi a provokováním represí, jeví sklon spíše ke kompromisům, zdůrazňuje své minulé zkušenosti a projevují se na něm vlivy jeho minulého pracovního a sociálního statutu – pokud tedy takovýto souhrnný fakt označíme za «umírněnost» a naopak sklon k odmítání toho všeho za «radikalismus», vyjádříme celý problém banálně jako rozpor mezi «umírněnými» a «radikály». Ve skutečnosti však nepokročíme ani o krok v poznání konkrétní situace a konkrétních metod, jež vůči ní jsou v konkrétních otázkách špatné nebo naopak správné pro cíle a poslání Charty, pro překonání oslabeného vztahu mezi Chartou a ostatním obyvatelstvem.

Uvnitř Charty se však právě potřeba řešit ve prospěch celé Charty velmi citlivě a racionálně nutné rozpory mezi signatáři toho druhu, o nichž byla právě řeč, nahradila bohužel převážně debatami o rozporech mezi «umírněnými» a «radikály» v onom banálním smyslu, o němž jsem hovořil. Alespoň tak se mi to zdá z toho, co lze v dokumentech o vnitřních vztazích v Chartě venku vyčíst. Nepovažuji to ovšem za správné dělení. Nejsem v tom sám, stejného názoru je například V. Prečan, člověk, který v exilu snad nejdokonaleji studuje všechnu dokumentaci z domova a který navíc v Praze nepatřil k okruhu tzv. «pražského vedení» reformních komunistů, k němuž jsem patřil já, což vůči mně u některých lidí v Chartě dnes vyvolává automaticky podezření z «konzervativních» úmyslů. Prečan o tom píše: «... i mně se zdá být rozdělování Charty na "radikály" a "umírněné" – jak to stále častěji slyšíme – nepochopením toho, oč v daném sporu i v Chartě jde» (Listy, č. 3-4/1978, str. 5). Dále pak Prečan zdůvodňuje své stanovisko tím, že celou Chartu v koncepci, jak ji formuluje «Prohlášení Charty 77», považuje za nejradikálnější čin posledních let. «V dané situaci a na dlouhá léta dopředu nevidím žádný jiný cíl, jehož naplnění by mohlo mít radikálnější dosah pro život každého občana v Československu než je ten, který si předsevzala Charta – dosáhnout toho, aby čs. stát respektoval v oblasti lidských a občanských práv všechny své závazky...».

Sdílim tento názor a proto si také myslím, že radikální v Chartě je prostě to, co *reálně dosahuje* posílení Charty v jejím vlivu na celou společnost, co *prokazatelně vede* k tomu, že miliony lidí, kteří Chartu nepodepsali, se se sympatiemi zajímají o chartistickou aktivitu, jsou jí ovlivněni a jsou odhodláni proti diktátorské moci principy Charty také podporovat (třeba i jen onou typickou pasivní podporou, která se snaží vyhnout riziku). Myslím si to proto, poněvadž na rozdíl od dob, kdy jsem ještě býval přesvědčeným leninistou-stalinistou, považuji dnes občanská práva v té podobě, jak je formulují mezinárodní pakty, jichž se dovolává Charta, za hodnotu «samu o sobě», hodnotu civilizační, kterou nesmí mít právo zrušit žádná «revoluční aktivita mas»: neboť již tím se taková aktivita stává nutně – ať si to aktivující «masy» uvědomují nebo ne – nástrojem budoucího despotismu, jehož se ve jménu těchto mas vždycky někdo ujme.

Vím, že v tom se liším od «revolučních marxistů», k nimž se hlásí mezi signatáři Charty třeba Petr Uhl, který pět dní před tím, než Jan Patočka

formuloval své pojetí smyslu Charty, napsal: «Jako odpůrce parlamentarismu a dalšího haraburdí buržoazní demokracie dovedu docela dobře pochopit, že na marxisty může působit odpudivě prohlášení Charty 77 (Charta 77 to míní smrtelně vážně a já se s tím ztotožňuji), že jejím jediným cílem je dosáhnout toho, aby v Československu byly uvedeny v život zásady obsažené v mezinárodních paktech o občanských, politických, sociálních, hospodářských a kulturních právech...» (Otevřený dopis západní levici ze 3.3.1977, viz Infomat 22-23/1977, s. 24). Chápu, že při tomto způsobu uvažování je význam hnutí za lidská a občanská práva v tom, že to je «jedna z cest, která vytváří subjektivní předpoklady sociální nebo politické revoluce», že to je strategie v rukou «revolučních marxistů», která je pochybná v zemích buržoazní demokracie, ale je «užitečná» pro vojenské a byrokratické diktatury (viz P. Uhl tamtéž). Chápu také, že radikální pro stoupence takovýchto myšlenek je až to, co vede k vytoužené revoluci, nikoli už to, co realizuje «užitečnou» mezikapitulu právního státu. Při tom všem však nechápu, proč by spor o toto rozdílné pojetí radikálnosti měl být dělítkem mezi chartisty v roce 1978 v Československu, kde vůbec nejde ani o přípravu revoluce ani o přípravu reformy, ale o sebezáchovu a největší možné posílení pozic hnutí za občanská práva v podmínkách vládnoucí totality.

Bohužel však právě vnitřní debaty a spory o to, co je v Chartě zdravě «radikální» a co nezdravě «umírněné» zaměstnávaly lidi, odpovědné za osudy Charty (či aspoň některé z nich) v době, kdy bylo pro reálný úspěch nutno sjednotit v maximální možné míře síly signatářů «prominentních» (ze starší generace s minulým statutem) i «řadových» (mladších bez takového statutu) ve prospěch posílení vlivu Charty na miliony občanů, kteří signatáři nejsou. Pro tento vliv mimo jiné může být velmi zhoubné, uvedou-li vnitřní spory do pasivity «prominenty»: neboť minulý statut těchto lidí často splývá s jejich neformální autoritou v národě (ne ovšem vždy) a je velice prakticky důležité, zda taková autorita je či není reálně využita ve prospěch cílů Charty. Myslím, že nelze podceňovat význam, který mělo pro počáteční popularitu Charty také to, že mezi signatáři byla jména s takovou vysokou celonárodní autoritou: čím méně pak takoví lidé individuálně a jmenovitě na podporu cílů Charty vystupují, tím hůře pro zájmy Charty. Dokonce i pro neformální autoritu těch signatářů, kteří ze své minulosti podobný statut nemají a mít prostě nemohou (převážně z generačních důvodů) je velice důležité, aby se začínali seberealizovat ve hnutí, jemuž takovou autoritu propůjčují mimo jiné i někteří «prominenti»: tím totiž i «řadoví» členové takového hnutí autoritu ve veřejnosti zčásti nabývají.

Snad ale už dost příkladů takových postupů, které se mi zdají zbytečně chybné se strany samotných chartistů. Konečně nikdo jiný než sami chartisté doma nemůže tyto problémy vyřešit a případné chyby napravit. Jak už řečeno, chce být tento článek jenom podnětem pro ně, aby se nad některými problémy do budoucna zamýšleli i z hledisek, z nichž je článek napsán.

Myslím si, že některé rozpory v Chartě dobře skončily a nevedly k výrazněji škodlivým důsledkům pro Chartu především proto, že mezi nejak-

tivnějšími lidmi Charty působí dost lidí, kteří zavádějí spory a v podstatě ideologické tendence překonávali prostě svým osobním vlivem, osobní rozvahou a rozhodností. K nim výrazně patří například Václav Havel, který o svém přístupu říká: «Od různých politických ideologií jako takových a od jejich střídání si mnoho neslibuji a za důležitější, než k jakému hnutí se někdo hlásí, považuji, jaký je člověk». (Viz cit. interview, Listy 5/1968, s. 65). Jistě právě na této bázi byla řada rozporů, které na papíře působí přímo hrozivě, v praxi překonána a jejich mnohé negativní důsledky byly zažehnány. Pokud si konečně pamatuji ze své osobní aktivity ještě na počátcích Charty v Praze, bylo tomu tak v tomto hnutí odedávna. Víím také, že živý Petr Uhl vůbec není chodícím ideologickým schematem a že právě pro jeho mimořádné lidské vlastnosti se v praxi chartovního života tlumí mnohé, co by z papíru vypadalo jako nepřekonatelně ideologická bariéra.

To všechno je ale stav pro Chartu přece jenom ne optimální. Bylo by dobře, kdyby do budoucna byla tato schopnost vůdčích lidí Charty překonávat zbytečné konflikty ještě doplněna takovou praxí, která by Chartě zaručila, že v politickém poli nepovede bitvy jinde a proti jinému protivníkovi než je nezbytné. Myslím, že k tomu je třeba, aby Charta své politické bitvy v reálné míře předem promyšleně připravovala, aby si vybírala dobu i bitevní pole podle toho, co je pro ni nejvýhodnější a pro protivníka nejméně výhodné.

Ne, nezapomněl jsem na to, o čem píše hned v úvodu – jak totiž vypadá praktická možnost v dnešním Československu něco v Chartě připravovat a organizovat. Dokonce právě proto navrhuji nebojovat stále a bez výběru, kdykoli nám to vnutí protivník z hlediska svých zájmů výhodně. Řešení v praxi vidím jenom jediné: Charta musí v jistém smyslu omezit aktivity, jež se provádějí pod jejím praporem, ve jménu Charty, *vybírat* jen takové, které jsou opravdu pro cíle Charty hlavní. A takové praktické akce pak pečlivě připravovat – jako bitvu, neboť to je vždy politická bitva.

To neznamena, že celkově by měl počet aktivit klesat, jsou-li síly k většímu množství, než Charta jako celek vybere pod svůj prapor. Prakticky je

zřejmě možné jen jedno východisko: stále více aktivit, které nejsou vybrány jako bitva pod praporem celé Charty, uskutečňovat mimo Chartu, v jiných organizačních formách a strukturách. To, co je v rámci Charty už dokonce jaksi teoreticky zpracováno jako myšlenka «paralelních struktur» prostě důsledněji v praxi realizovat.

Velmi mne potěšilo, že ke stejnému závěru dospívá i Václav Havel v Praze, když říká: «Já osobně se domnívám, že dříve nebo později vznikne u nás mimo oficiální struktury prostor jakéhosi "druhého politického života", v němž se budou různé politické koncepce konfrontovat, což je jev v každé strukturovanější moderní společnosti přirozený a natrvalo nepotlačitelný. Vznikne-li takový prostor, bude vděčit Chartě za to, že jeho vliv urychlila. Bude však představovat už něco jiného a bude přirozeně existovat mimo Chartu . . . » (viz cit. interview, Listy 5/1978, s. 63).

Nepředstavuji si, že by pro «druhý politický život» povolily oficiální struktury ještě nějaký jiný prostor, než jaký povolily pro samu Chartu. Charta s těmito strukturami musí žít ve stejném prostoru, musí se s nimi o něj dělit. Proto však může tyto struktury «druhého politického života» celkem sama lehce uvádět v život, aniž musí na něco dalšího čekat. Mezi Chartou a takovými aktivitami by měla vzniknout ovšem dělba práce, účelná pro Chartu jako formu koncentrovaného úsilí celku; tedy nikoli jenom podle hlediska předmětu činnosti, nikoli podle toho, že všude, kde jde o právo, vystupuje Charta a jenom tam, kde jde o něco jiného, vystupují alternativní struktury. Myslím si, že by bylo účelné uvažovat i o jiné možnosti: zásadně vystupují různé struktury «druhého politického života» – a jenom tam, kde jde o vybrané celkově důležité otázky lidských a občanských práv, vystupuje Charta 77. Charta by pak ovšem měla jít do boje vždy připravena a obvykle tehdy, kdy má naději na vítězství – na zaujetí pozornosti a přízně milionových řad občanů.

Dokončení v příštím čísle.

(Obsahuje dvě kapitoly: Politický význam «paralelních struktur» a Charta a síly demokratického socialismu).

Poznámky k Chartě

Je nejen koalici poměrně různorodých proudů. Jako každý skutečně dějinný čin působí i jako lučavka a předěl. Plochy čas našich sedmdesátých let rozdělila na léta «před» a «po» Ni. Nerozlišila však jen scénu, nýbrž i aktéry. Jedny nadala významem, který nově interpretuje celé jejich předchozí konání. Druhým pošramotila reputaci ve chvíli, kdy se jejich čas již již klenutě završoval. Stala se aranžérem neuvěřitelných situací, ironických střetů a napínavých dramát. Uprostřed stojaté bezdějinnosti vyvřela jako proud s mnoha

epickými odbočkami. Vnesla život do morálního zkomírání a režim vyprovokovala k afektu, v němž jednu chvíli na sebe vykřičel vše, co předtím namáhavě kamufloval. I ti nejvíce neteční alespoň se zájmem pozvedli hlavu. Pro mnoho svých stoupců byla první vhodnou příležitostí říci své «ano» a «ne» bez bázlivého ohlížení, což je přepych, za který se u nás draze platí. Pro některé se dokonce stala znovunalezeným smyslem života. Ale, jak už to s takovými hodnotami bývá, sotva si lidé začnou být příliš jisti jejich držbou,

už jim unikají. Proto i posláním těchto řádek je kritická reflexe, ne hold. Vždyť i archa úmluvy se stane archivem, když se jen pietně přenáší.

* * *

Podle svého původního záměru chtěla být Charta 77 jakýmsi kolektivním zastáncem všech, jimž se děje krivda. Chtěla být obhájcem každého, komu jsou upírána práva, k jejichž dodržování se náš stát přijetím známých paktů zavázal. Situace se však hned po vyjití Charty radikálně změnila – ten, kdo chtěl bránit pronásledované, sám se stal štvancem. Charta musela zatím hájit především sebe samu, své signatáře a aktivisty, svou holou existenci. Na to, aby se účinně zastala těch, kteří žijí za hranicemi její bezprostřední působnosti, jí posléze nezbyl čas ani energie. Naprosto nepodceňujeme mezinárodní uznání, jež si už získala. Ani to, že samotnou svou existencí demaskovala lico-měrnost vládnoucí vrstvy. Ani to, že brání své stoupence houževnatě a někdy s částečným účinkem. Bylo by však sebeklamem nevidět, že se již po osm let opakuje následující rituál: policie si vytypuje mezi nejhrošlivějšími kritiky režimu příhodné oběti. Tito lidé jsou zatčeni, část z nich je souzena a odsouzena. Druzí, kteří dosud zůstali na svobodě, usilují o vyproštění svých přátel, bijí na poplach, organizují protestní výzvy. Je z toho obvykle menší mezinárodní skandál, někdy se podaří jisté zmírnění postihu, což je dobré. Sotva se však jedni vrátí na svobodu, putují za mříže druzí. Protestní akce se opakují. A protože takové akce nevyhnutelně vedou ke střetu s mocí, dostanou se do kriminálu zas další. Vzniká cosi jako začarovaný kruh. Jedni se z vězení vracejí, druzí je jdou vystřídat. Jedni si konečně nacházejí práci, druzí jsou právě vyhazováni. Pravda, pokaždé je to provázeno protesty a znechucením demokratické a socialistické veřejnosti. Opakujeme, to je dobře. Jenže – režim si už zvykl. Z ostudy má kabát a menší skandály mu nevadí, pokud to pro něj nemá praktické důsledky. Málo nás přitom utěšuje, že v roce 1972 byly sazby pro kritiky režimu 5-6 let, kdežto po Chartě «jen» 2-3 roky. Tato «shovívavost» se totiž může přes noc zvrtnout, jak to dokazují nedávné procesy se strážci helsinských kompaktát. A u těch pak, kteří původně shlíželi k Chartě s opatrnými nadějemi, převládla skepse: Jakpak by se nás mohli zastat, když sami sobě pomoci nemohou? Pravda, to už bylo řečeno hodně dávno: «Jiným pomáhal, sám sobě pomoci nemůže». Ale lidé většinou nejsou sčetlí v Písmě a navíc netouží po trnovém věnci.

A tak, jestliže při zrodu Charty se zdála být klíčovou otázkou: Co učinit, aby Charta pomohla lidem? – pak je nyní na místě ptát se: Co učinit, aby lidé pomohli Chartě? Obě otázky jsou jen rub a líc jednoho tázání: Co učinit, aby občanská iniciativa překročila hranice neviditelného, ale existujícího ghetta?

* * *

Kdo něco podniká v hospodářství nebo politice, je povinen připravit se na různé eventuality. V manažérské hantýrce tomu říkají, promyslet si své počínání alespoň na dva, na tři tahy dopředu. Charta se však vydala do světa s krásným před-

sevzetím a zároveň s naivní důvěrou, že nejdůležitější je začít, a pak se uvidí. Ve své počáteční fázi Charta důkladně vyděsila vládnoucí kruhy, takže reagovaly nepřiměřeně, až hystericky. Tím se samy zasloužily o značný domácí i mezinárodní ohlas občanské iniciativy. Charta tomuto náporu čelila statečně a s důstojností, což jí získalo sympatie. Pak však minul heroický čas a nastal všední den. A tu se ukázalo, že pro tuto druhou fázi nemá Charta promyšlený akční plán. Spíše se podobala šermíři, jenž odráží rány, které na něj jen prší a který tudíž pouze reaguje na výpady odpůrce. To není snižování hodnoty dokumentů a apelu, jež po svém úvodním prohlášení Charta vydala. Je to jen zjištění, že se Chartě až dosud nepodařilo soustředit se na takové náměty a předložit je takovým způsobem, který by vyvolal širší zájem, tedy i zájem těch, kdož nejsou bezprostředně postiženi perzekucí. A proto, nemá-li Charta uvážnout, nemá-li být promarněn morální kapitál shromážděný obětavostí stovek jejích stoupenců, musí si Charta urychleně zodpovědět otázku: co dělat, aby i občan mimo hranice pronásledovaného ghetta pochopil, že Charta není klubem podivínů toužících po proslulosti a mučednické koruně, nýbrž sdružením prakticky myslících lidí, kteří prožívají a promýšlejí i jeho zájmy; kteří proto přicházejí s kvalifikovanými návrhy na řešení problémů, jimiž jej zas a znova otlouká, provokuje a uráží naše každodennost.

* * *

I jen zběžný pohled na «kádrové» složení stoupenců Charty (a vůbec aktivních oponentů samovlády) ukazuje, že jde převážně o intelektuály, tedy o občany, pro něž tvůrčí a myšlenková svoboda je otázkou profesionálního bytí či nebytí; mnoho z nich jsou navíc tak řečení osmašedesátníci, tedy lidé kteří byli za svou činnost v obrodném procesu dáni do klatby a pro něž znamená zachování statu quo konec všem nadějím, že by se ještě mohli uplatnit ve své profesi. A uvnitř tohoto společenství mají zas převahu umělci, žurnalisté, historici a filozofové. Tato skladba ovlivňuje v dobrém i zlém povahu hnutí. Ohlédneme-li se zpět, jak se v období husákovsko-bilačkovské normalizace projevovala svobodná myšlenka, oceníme zejména neúnavnou Petlici, fejetony, úvahovou a memoárovou publicistiku a některé filozofické eseje. Kritické hnutí se může pochlubit znamenitými prózami, ale – na rozdíl např. od Polska – ani jednou významnější práci sociologickou nebo národohospodářskou. Je to sice pochopitelná jednostrannost, má své praktické příčiny, nicméně je to jednostrannost a způsobuje, že loď se naklání na bok. Dnes si to již v Chartě mnozí uvědomují, a proto se začínají objevovat recepty, jak rozšířit její základnu a zájmovou oblast. Zdá se však, že se zde nevystačí jen s korekturami.

* * *

Stav, kdy se na několik desítek či stovek lidí soustředí pozornost policie a jiných bohulibých institucí, kdy se na ně uspořádá skutečný hon, v němž pronásledovatelé projevují stále morbidnější vynalézavost, kdy se však zároveň tisíce a de-

setitisíce jejich spoluobčanů tváří, jako by se nic «nedílo», jako by ani netušili, co s jejich bližními režim tropí (a oni to většinou vsutku nevědí), tento stav vede zcela zákonitě k dělení společnosti na «statečné» a «sraby». Těch druhých je pochopitelně víc, což zase míří k nejrůznějším zahořklým úvahám o národním charakteru, či spíše o národní bezcharakternosti, k úvahám, které jsou sice lichotivé pro osamělou skupinu smělců, zato však naprosto neplodné pro hledání společné perspektivy. Pokud se totiž Charta (respektive: někteří její soupenci) nezbaví sentimentální představy, že jako sedm statečných na sebe vzali spor bázlivé vesnice s loupežníky, zůstane i nadále uvnitř neviditelných hradeb. Naprosto přesně se v jedné kritické úvaze říká, že tento izolacionismus vede ke vzniku různých «společenství spravedlivých», jejichž první a nejdůležitější povinností je zachovávat čistotu a zásadovost vlastního stanoviska.

V každé komunitě je škála lidských typů: odváží i ustrašení, lidé s darem pochopení pro druhé i ti, jimž může být jejich bližní ukraden, samostatné i servilní charaktery. Období normalizace určitě nepřálo lepším povahovým sklonům. A je také pravda, že podílet se na veřejném kritickém vystoupení a riskovat tak zaměstnání a osobní bezpečnost nikterak neláká otce Kondelky a jejich snaživé zeti. Přesto však vysvětlovat rozdíl mezi těmi, kdož se kriticky angažují, a těmi, kdo zatím mlčí a vyčkávají, pouze morálně, z charakterových vlastností, je sebeklam. Hlavní příčina, proč jedni sebrali odvahu k veřejné obraně práv a svobod a druhí nikoliv, je především v osobní motivaci. Normalizace nelikvidovala lidi fyzicky. Snažila se však ve vyhlédnutých «rebelech» zničit to, co až dosud tvořilo smysl jejich existence, snažila se a snaží zlikvidovat je jako spisovatele a publicisty, jako filozofy a historiky, jako právníky a ekonomy, jako herce a muzikanty atp. A rozumí se samosebou, že ten, pro něhož normalizační distanc znamená profesionální smrt, má palčivější důvod ozvat se, než třeba strojař nebo elektrikář, kterým se sice také leccos zajídá, kterým však přece jen se zánikem svobody projevu nezánikla i profese. Zdá se, jako by se na tento prostý fakt někdy zapomínalo.

Má-li člověk hlad nebo žízeň, jeho reakce je bezprostřední a často bouřlivá. Nedostávají-li se mu však vitamíny, nemusí to zprvu ani zaregistrovat. Národní organismus zbavený vitamínu, kterému se dost nepřesně říká «duchovní svoboda», nemusí hned ve všech svých údech pociťovat, jak osudná je to podvýživa. Lidé, obyčejní lidé, dokáží zpravidla vynalézavě hájit svou věc, dojdou-li k závěru, že je vsutku v sázce jejich životní zájem. Docílit, aby v nich procitlo toto pochopení, když je sám problém zatím jen pobolívá, je jistě velmi nesnadné. Je to však řešitelný úkol.

* * *

Možná, že nebyl ještě zcela doceněn fakt, že se po druhé světové válce domohl obyčejný člověk privilegií, která jsou bez obdoby: poprvé v dějinách má v pokročilých zemích Západu i Východu zajištěno slušné živobytí – dosyta a dobře se nají, má nejen střechu nad hlavou, ale často i vlastní domek (nebo alespoň chatu), osobní vůz přestal

být buržoazním přepychem a pětidenní pracovní týden vzdálenou vizí. V zemích s parlamentním zřízením, vlivnými odbory a sociálním zabezpečením ztratila proto násilná společenská revoluce své oprávnění a někdejší barikádový romantismus degeneroval v úkladné běsovství, které u rozumných lidí budí jen zděšení a odpor. Nářky radikální levice, že dělnická třída změšťáctěla, a proto není ochotna jít do zápasu pro krásné oči doktriny, se samy usvědčily z politické impotence. Protože, nejsme-li s to nabídnout svým spoluobčanům nic přitažlivějšího (řeč je ovšem o uskutečnitelném programu, ne o utopiích), než co už jim poskytuje dosavadní establishment, tož co ještě pohledáváme v politice? Zdá se, že toto drsné zjištění stálo u kolébky některých nových projektů západoevropského socialismu, eurokomunismus v to počítaje.

Také u nás si rádi zanaříkají nad «změšťáctěním» dělníka. Jednou je to z vládních míst, když se dotyčný nechová podle propagandistického lineálu. Podruhé je mu to předhazováno právě z opačného tábora pro jeho netečnost k veřejnému dění. Avšak na «úniku» občana k chatě a zahrádce není nic «měšťáckého». V jádru je to akt sebezáchovy hluboce zklamaných lidí.

U nás na to máme celou teorii – o nové společenské smlouvě. Existuje prý něco jako tichá úmluva mezi vládou a občanem. Vláda se v ní zavazuje, že zabezpečí občanovi dosavadní hmotné možnosti a nebude se mu plést do jeho chatařsko – zahrádkářského soukromí. Občan se za to zavazuje, že se vládnoucí vrstvě nebude plést do řemesla. Kritický intelektuál je za trní této tiché úmluvy odsouzen k osamělému zápasu o hodnoty, které vlastně nikoho nezajímají.

Teorie je klasickým dokladem toho, kdy duchaplnost nahradila rozbor. Navíc nabízí líbivé vysvětlení, proč se lidé nezajímají o můj spravedlivý boj. Dokud se «něco» nestane, dokud se «samy dějiny» nedají do pohybu, nedá se nic moc dělat. Avšak i zde platí drsné zjištění: pokud kritické hnutí není s to nabítnout svým spoluobčanům nic přitažlivějšího (řeč je znovu o uskutečnitelném programu, ne o utopiích), než co už jim poskytuje establishment, pokud v nich nedokáže vzbudit zájem a ochotu angažovat se za návrhy, které i tento skeptický občan uzná jako svůj naléhavý existenční zájem, potom – co ještě pohledávat ve veřejném dění?

* * *

Velká společenská hnutí jakoby procházela dvěma fázemi. Tou první, kdy vystupuje do popředí jejich regionální či skupinová specifika, které vlastně vděčí za svůj zrod. A druhou, kdy se univerzalizují, kdy se stávají apelem k celé obci, k veškeré pospolitosti. Křesťanství bylo nejdříve židovstvím, než si dobylo Středozemí a Evropu. A dělnické hnutí prochodilo své dětství v různých cechařských zájmových spolcích, než se stalo v podobě socialismu univerzální výzvou.

Hledíme-li na Chartu – a na podobné iniciativy jinde – nikoliv jako na epizodu, ale jako na počátek narůstajícího společenského pohybu, s nímž bude muset byrokratická samovláda vážně počítat, posléze jednat a nakonec i uzavírat prospěšné kompromisy, pak by nám nemělo ujít, že toto

hnutí se zatím nalézá v té své skupinové, cechařské, polosektářské skořepině. Charta ovšem sama sebe definuje jako otevřené společenství, avšak svým praktickým postupem dává neklamně najevo, který okruh zájmů je jí zatím nejbližší. Její ctižádostí by však mělo být, aby přišla s rozbohem a konstruktivními návrhy na řešení klíčových otázek našeho rozvoje. Že to přesahuje její původní záměr? Nikoliv, pokud Charta bere vážně své předsevzetí, zastat se svých spoluobčanů tam, kde jsou jejich základní práva porušována či ohrožována.

1) Občanská iniciativa by se měla zastat občana – spotřebitele proti svévoli, které je dnes a denně vystaven. Měla by zpracovat soubor návrhů, jak účinně bránit jeho zájmy – jakousi «chartu spotřebitelů».

2) Měla by se zastat práva svých spoluobčanů na dýchatelný vzduch, čistou vodu, na les a všechno to, co nazýváme přírodou. Měla by se pokusit zmapovat situaci a varovat tam, kde je vážně ohroženo nejen zdraví, ale sama budoucnost populace. A samozřejmě, zas by měla přijít s konstruktivními návrhy.

3) Měla by se pokusit zpracovat soubor problémů, které zajímají především občany, vstupující do života, jakýsi projekt pro mladou generaci. Šlo by zde nejen o byty, ale i o možnost cestovat, získávat zkušenosti a rozhled, o možnost uplatnit se bez protekčních berlí, zkrátka o sprá-

vedlivou příležitost pro každého mladého muže a ženu.

4) Posléze by měla občanská iniciativa vystoupit s dokumentem a požadavky na téma, které by mohlo nést pracovní název: Právo na informaci. Nejde při tom jen o politickou informaci nebo dokonce o nějaké senzace. Naše veřejnost není totiž obeznámena s některými elementárními údaji o stavu naší společnosti a hospodářství, o našich zahraničních ekonomických závazcích – prostě o věcech, které mají rozhodující význam pro utváření naší národní perspektivy.

Takových témat by ovšem bylo možno navrhnout tucet, ale někde je třeba začít; a začít je dobře tam, kde už problém nejen pobolívá, ale přímo bolí. Autorům těchto řádek jsou ovšem známa praktická úskalí takové práce. Nechceme a nemůžeme zde jít do technických podrobností – zatím jen tvrdíme: je to řešitelný úkol. A nesměl by pochopitelně končit vydáním rozboru a předložením návrhů. Zde by vlastní práce teprve nastala. Občanská iniciativa by se pak měla k předestřené problematice cílevědomě a pravidelně vracet, trpělivě a věcně, tak dlouho, až by si získala respekt jako společenská síla, která ví, co chce.

A pak by i její argumenty vzkličily.

Praha, leden 1979

Bohemicus

Polemika a vědomí společných cílů

JAN TESAŘ

Dvouleté výročí Charty je příležitost, kdy je možno pokusit se o jakési historické zhodnocení dosavadních výsledků demokratické opozice a zamyslet se nad jejími dalšími možnostmi.

Co přinesly dosavadní dva roky Charty? – Pro správnou odpověď musíme přihlédnout nejprve k situaci, do jaké Charta přišla. Bylo už častokrát psáno o podnětech, které zrodily myšlenku samu a o motivacích, které vedly jednotlivé skupiny prvních signatářů k podpisu. Pokusme se ale o začlenění Charty do širších souvislostí československého politického vývoje v uplynulém desetiletí. Je zřejmé, že Charta organicky navazuje na proud nesoulasu s «konsolidační» politikou, jak je praktikována od dubna 1969. Existence tohoto nesoulasu je doložena individuálními i kolektivními veřejnými protesty po celou dobu trvání režimu «reálného socialismu». Proud veřejných projevů nesoulasu zejména s represivními opatřeními nikdy docela neustal. To je velice důležitá skutečnost, a nejsme-li zrovna pesimisté, musíme uznat že až překvapující množství občanů vzalo vážně odhodlání prosadit změny v uspořádání společnosti, jak byly proklamovány v roce osmašedesátém. Je pravda, že mezi občany protestujícími proti násilnému obnovení starých poměrů větší-

nou chyběli vůdcové «obrodného procesu». Ale rozhodující je fakt, že po celé desetiletí «konsolidačního» režimu existoval v Československu zcela zřetelně a podepsaně vyjádřený nesouhlas a že se ho nepodařilo žádnými represemi odstranit. To má v historickém vývoji naší země veliký význam. V tomto smyslu se naplnilo, co sliboval v šedesátém celým národem sám sobě: již nikdy nežít tak, jako předtím. Jistěže to bylo umožněno též tím, že «Konsolidace» nebyla ve svých represích zdaleka tak tvrdá jako režim prvního pounorového desetiletí. Avšak to není její slabost ani zásluha: po celých posledních deset let bylo represí v Československu tolik, že to ostře kontrastovalo s celkovým stavem Evropy této doby, že to čas od času vyvolávalo nelibost i východoevropských sousedů Československa a že to dokonce vedlo až k jeho označení za «hanbu Evropy». Zejména pak nezapomínejme, že odhodlání nežít již nikdy se lží a v předstíraném souhlasu s nesvobodou má i svou dimenzi tragickou: byly ztráty i na mrtvých.

Přese všechno se podařilo to základní a rozhodující: uhájit jakýsi malý kousek půdy – prostor vnitřní svobody. Uvědomíme-li si tento základní výsledek desetiletého zápasu, nemáme žádný důvod, proč se nepodívat kriticky sami na sebe a své

hnutí v uplynulém desetiletí. Jak vlastně došlo k tomu, že angažovaná demokratická opozice je od počátku spíše «disentem»? Proč tvoří neúměrně malou menšinu národa? – Rozhodující většina naší společnosti, prostí lidé, se kdysi vřele ztotožnili s «Dubčekovou» politikou, a tisíce tanků intervenční armády spontánně považovali za okolnost podružnou a neschopnou ovlivnit vůli národa. A tito lidé byli oklamáni politikou ústupků malodušných vůdců. Kdo nepochopí toto trauma, s nímž šel národ vstříc novému období svých dějin, nemůže pochopit ani lhostejnost a apatii většiny národa, jak ji známe všichni my, jak ji konstatují zahraniční pozorovatelé a jak s ní počítá režim. Český národ není horší jiných a nedal přednost materiálnímu blahobytu před ideálními hodnotami, jak se to někdy píše. Není především tak naivní, aby neviděl, na čem je založen, k čemu spěje a jak skončí dnešní «blahobyt». Nikoli národ, nýbrž především jeho tehdejší vůdcové ukázali, jak málo si cení ideálních hodnot, svobody a pravdy. A my, kdo jsme s politikou vyklizování pozic nesouhlasili, polemizovali jsme s ní zřejmě nedostatečně a málo nahlas, a většina národa nás v psychologickém útlumu nestačila ani zaregistrovat. «Že jsme my to neznali, když jsme tehdy povstali», můžeme si teď povzdechnout v duchu Havlíčkově. A neměli bychom se divit, že když nás většina národa podvědomě ztotožnila s vedoucími politiky roku osmašedesátého, byly jí dost lhostejné naše osudy.

Zfetelná apatie většiny českých lidí už od podzimu 1969, jejich mlčení k prvním zatčením a zdánlivé vítězství nového režimu ve volbách 1971 – to všechno pak zase hluboce deprimovalo a bohužel také paralyzovalo i většinu těch, kdo ještě vytrvávali v ústupovém zápase. Dějiny si s námi, jak už to bývá, nešetrně zahrály a historické kyvadlo šlo nezadržitelně zpátky. V letech 1972-1974 bylo projevů nesouhlasu nejméně, třebaže represe dosáhly vrcholu. Ale ani v této nejhorší době proud nesouhlasu nevyschl!

Potom se začaly ve vnitropolitickém ovzduší projevovat první známky nových poměrů v Evropě. Zhruba od poloviny roku 1973 byl režim mezinárodními ohledy nucen předstírat, že se liberalizuje. Musel např. poněkud modifikovat kulturní politiku, hledat cesty porozumění s mládeží a nakonec koncem roku 1973 «předčasně» propustit řadu politických vězňů. A tu se našlo nemálo lidí, kteří režimu uvěřili, byli ochotni vzdát se vlastní občanské aktivity, spolehnout se na mírnější představitele «konsolidačního» režimu a očekávat zlepšení poměrů jako výsledek této bianco podepsané společenské smlouvy. Spíše jako dar než jako výsledek. A v této době a z těchto příčin nastal nejhlubší úpadek svobodné občanské aktivity. A to byl také jeden z podstatných důvodů, proč skutečně existující šance k liberalizaci Československa byly promarněny.

Podepsání helsinských dohod posílilo občanské sebevědomí i u nás a mělo vkrátku za následek vzestup počtu protestů. Častějšími se staly protesty kolektivní. Tehdy nastal ten moment, kdy se historické kyvadlo po dosažení krajního bodu nakrátko zastavilo – aby se pak dalo do stejně nezadržitelného a zrychlujícího se pohybu opačným směrem.

Avšak k tomu, aby nastal tento pohyb, bylo

třeba ještě jednoho – totiž širšího poznání, že bez svébytné občanské iniciativy není žádný zahraniční tlak s to přinutit moc k dodržování slavnostně podepsaných smluv a paktů. Toto poznání trvalo ještě dalšího půldruha roku.

Počátkem prosince 1976 režim «předčasně» propustil čtyři vězně, jejichž persekuce se stala známou. Také ohlas této zprávy spoluvytvářel duchovní atmosféru, v níž signatáři z první vlny přistupovali k podpisu Charty. Vskutku mohlo se jim zdát, že tak dlouho očekávaná liberalizace konečně nadchází, ba snad i to, že za těch okolností není podpis Charty příliš riskantní. Ale přesto: všimněme si, jak podobný krok vlády měl zcela odlišné následky koncem roku 1973 – a za tři roky poté! A tento rozdíl je dán příznivější situací mezinárodní, ale je také konkrétním výsledkem zápasu těch, kteří ani v době největšího odlivu ve svých protestech neustali. Ostatně ani samotné to gesto nečinila moc ze své iniciativy; bylo vynuceno mezinárodními, ale už i domácími projevy solidarity.

V tomto pohledu je tedy Charta velice významnou etapou zápasu o obnovení občanských svobod v Československu. Je to chvíle, kdy si významná a početná skupina občanů uvědomila svou nevyhnutelnou *spoluodpovědnost* za stav občanských svobod v zemi a rozhodla se tyto svobody vyžadovat, ba v určitém rámci daném poměry si nezadatelná práva *vzít*, začít (vnitřně) *svobodně žít*. Důraz na vyšší mravní základ všeho občanského života znamenal i jednoznačné odmítnutí všech mefistovských nabídek: mírnější vládnutí za větší pasivitu občanů. Teprve v pohledu zahrnujícím celých uplynulých deset let je patrné, jak významný čin to byl. Při svém vzniku byla Charta činem intelektuálů. Řekněme tedy, že jí česká inteligence splatila, co národu zůstávala dlužna z roku osmašedesátého, kdy nedokázala včas a důrazně pozvednout hlas proti šíření iluzí a mythů, které se staly celému národu tak osudnými.

Po pravdě řečeno, takové odmítnutí tolik let očekávané a pak téměř nabízené tiché dohody «mírnost za pasivitu» bylo krokem dost riskantním. Kdyby byla Charta nevydržela, bylo by to znamenalo nejen hlubokou krizi demokratického hnutí, ale též nadlouho působící argument proti důrazu na svébytnost občanů. Moc velmi dobře pochopila, že nastala chvíle pro další vývoj dost rozhodující. Uvědomila si nebezpečí výzvy, a přes svou paniku nebyla ani krátkozraká ani tupá. A proto nasadila proti Chartě všechny prostředky, které byly *použitelné*. A Charta jim odolala. Zdá se to skoro jako zázrak v dějinách české politiky a je to vysvětlitelné jedině právě vědomím dějinné odpovědnosti: muselo něco zůstat a vytrvat tam, kde vše předtím tak hluboce zklamalo. A chartisté nejen vytrvali skoro do jednoho, nýbrž naopak. Podpisů pod Chartu nejvíce přibývalo právě tehdy, když přístup byl spojen s největším předpokládaným rizikem.

Charta vydržela, a už to samo je její první historický výsledek. V období nejvypjatější konfrontace vzbudila nejvíce pozornosti, sympatií a nadějí mezi lidmi. Tento poznatek je druhý, rovněž neobyčejně zavažný výsledek. Režim si ho je dobře vědom. Buďme si ho vědomi i my, třebaže z něj nemusíme vyvozovat žádné aktuální závěry.

Moc vcelku brzy pochopila, kterým směrem gravituje situace při ostrém postupu vůči Chartě. Především proto, i když také z ohledů mezinárodních, zrevidovala svou politiku. «Jestřábi» jistě viděli celou Chartu jako důsledek zakolísání moci na podzim 1976 a právě oni dostali za kampaně proti Chartě větší slovo. A přece výsledkem byl ústup moci od vypjaté konfrontace, zatímco Charta svá původní stanoviska nezměnila, neustoupila od nich. – To, že proti Chartě byly nasazeny všechny *použitelné* prostředky a že se ukázaly slabé, zatímco takové prostředky, které by možná byly postačující, se zase ukázaly v těchto zeměpisných souřadnicích nepoužitelné – to je poučení, které je vskutku zlou mûrou moci; budeme-li si také my chartisté vědomi, co to znamená do budoucna, je to třetí výsledek Charty.

Moc musela ustoupit od ostré konfrontace, která z hlediska moci nebyla iracionální – ale která znamenala nakonec ztrátu. A začalo půldruha roku dlouhé období «poziční války». Opravdu poziční? – Tak se to může nazvat, máme-li na mysli houževnatý zápas o jednu pozici za druhou – ne však, mělo-li by to znamenat, že se obě strany zakopaly a nehýbou ze svých pozic. Je tu vůbec třeba, abych argumentoval? Charta v tomto období své pozice zvolna, ale neodvolatelně, krůček po krůčku rozšiřovala a rozšiřuje. Nejen co do počtu svých signatářů, nejen co do oblastí společenského života, ale především zvětšováním prostoru relativní svobody, úhrnu oněch občanských svobod, které si svébytný občan v tuto chvíli dokáže vzít a uhájit. Vybavíme-li si situaci která byla před dvěma lety, před lety, před rokem, vzpomeneme-li, jak bylo jen programem nebo i riskantní avantýrou, co je dnes běžnou normou – je zřejmé, jaké jsou výsledky «poziční války».

Z prvního období Charty máme ještě jedno dědictví. Toto období stačilo uskutečnit jednu významnou sociální změnu: Charta a s ní celá demokratická opozice se stala záležitostí *mladých*. Právě oni to byli, kdo nejvíc přistupoval k Chartě ve vypjatých okamžicích. Sice již v první vlně signatářů byli mladí lidé dost početní, přece však tehdy ještě její sociální obraz určovali spíše staří harcovníci z osmašedesátého. Generační problém demokratické opozice latentně existoval, a kdo myslel dopředu, mohl ho v posledních letech před Chartou cítit dost zřetelně. Konfrontace režimu s Chartou přinesla změnu. Od jara začali mladí lidé, a to především nejmladší generace, být rozhodujícími pro sociální tvářnost Charty, a to pak zase udrželo její přitažlivost pro mladé i v následujícím období «poziční války». A tak máme, z valné míry díky politice režimu, nadlouho rozřešen generační problém demokratické opozice. Čtvrtý výsledek Charty, jehož význam zatím nedoceňujeme.

Jakmile skončila ostrá konfrontace a přešlo se k poziční válce, začali jsme se přit mezi sebou. A protože jsme všichni byli hodně vyčerpáni, někdy jsme se přeli i dost nedůtklivě. A ačkoli jsme si všichni připomínali, že je to vlastně docela přirozené, poněvadž jsme lidé různých názorů a vyznání, přece nás všechny mrzelo, že se «hádáme mezi sebou». A moc pocítila svou šanci, zaradovala se velice, že přišla spása, když už nevěděla, kudy kam. A angažovala své autory a písáčky, jedni chválili ty a druzí zase ony chartisty, a sen-

zační zprávy se jen rojily. A protože nedostatek občanských svobod vždycky deformuje a demoralizuje *celou* společnost včetně těch, kteří v takovém ovzduší a pololegalitě musí za svobodu bojovat, projevilo se to i na nás. Jistěže nás to deprimovalo a deprimuje. Ale není se čemu divit: každá forma politického života společnosti s omezenými občanskými svobodami je morálně inferiorní, a lékem toho je jenom více svobody. Za pozornost tu stojí spíše jiná okolnost. Povšimněme si i těch nejostřejších polemik. Málo byl doceněn fakt, který ze všech takových polemik zřetelně vynikal: že totiž *vždy*, i když polemiky byly nejostřejší, trvalo velice pevně *vědomí společných zájmů* a vzájemné závislosti a souručenství. A to je nejvýraznější rys všech našich polemik. Je i druhý: jak totiž výchozí myšlenkou všech polemik je společná snaha *všech* přispět co nejvíc k hledání nejefektivnějších cest k dosažení společného cíle, k omezení nároků totalitní moci. Kde jsou potom naděje, které moc vkládala do rozkladu Charty? Spontánní, ba přímo reflexivní demonstrování jednoty v obraně občanských svobod jen tím víc vypěstovalo náš pocit solidarity a upevnilo naše racionální vědomí, že v této jednotě je nejen naše síla ale i sama existence. Jistěže je tu třeba poděkovat protivníku za jeho intervence do polemik. Podstatně nám to usnadnilo.

Ale nejen to. Z počátku jsme všichni byli nešťastní z polemik. Ale vždy znovu obnovované demonstrace společných zájmů a pevné solidarity všech směrů nás časem přivedly k poznání, že na našich sporech vlastně není (či spíše nemusí být) nic špatného, ba že dokonce předně pročišťují vzduch, začíná-li být dusno, a že, za druhé, opravdu prospívají třibení našich názorů a hledání nejlepších způsobů práce. A tak jsme takto pragmaticky, ba dokonce proti své vlastní vůli došli k tomu, co je posledním, a možná vůbec nejdůležitějším výsledkem Charty: že se totiž rodí *samozřejmost plurality* a obnovují se normy politického života; na řešení běžných problémů se učíme, že demokracie je vskutku diskuse, že kompromis je nevyhnutelnou metodou demokracie, učíme se trpělivosti při hledání řešení, které v co největší míře uspokojí co nejvíc dílčích zájmů, To vše jsou jistě samozřejmosti – ale jsou to také normy politického života, které totalitarismus nezná. Kdyby nebylo našich sporů, byl by politický život v onom předmostí svobody, které vytváříme a rozšiřujeme, opět jen odleskem totalitarismu, z něhož vycházíme. Kdybychom se měli omezovat na konfrontaci s naším obecným protivníkem, a mezi sebou opět nedokázali vytvořit praktickou politickou pluralitu – byl by náš zápas opět jen pohybem v kruhu. Potřeba nežít jako stádo je tím naléhavější, čím více je náš společný protivník všeobecně cítěn jako cosi cizorodého, vnějšího, všeobecný odpor vyvolávajícího. Važme si své plurality a kultivujme ji – to, že vznikla v průběhu zápasu, je dobrým předpokladem pro budoucno. Nedejme se zmýlit ani stádními návyky, jimž jsme po čtyřiceti letech poplatní všichni, ani jásosem našich společných protivníků. Oni nemohou pochopit, že právě toto bude jednou ta historická tečka za totalitarismem.

Proč bychom měli zamlčovat, že dochází ke sporům nejen o taktiku společného zápasu o rozšíření svobod, nýbrž vskutku i ke sporům odliš-

ných politických směrů, ke sporům zásadních představ o uspořádání společnosti v budoucnu? – Leckdo pochybuje o smyslu politického tříbení uvnitř jednotné demokratické opozice. Skutečně, vždyť politické strany, jak je znají demokratické systémy, bývají obvykle výrazem zájmů rozdílných společenských vrstev. Jaký význam to má v naší společnosti, kde jsme všichni nivelizováni v nesvobodě a chudobě, a nadto mezi námi – párii této společnosti? Politická krystalizace uvnitř jednotné demokratické opozice není ovšem výrazem odlišných zájmů různých vrstev. Různost vyplývá z odlišné sociální zkušenosti a poznání každého z nás. Je obrazem našeho postupného vyrovnávání se s minulostí, zejména s porážkou před deseti lety. Je pochopitelné, že názory jsou různé. A ta nejúčinnější vzájemná pomoc je konfrontace názorů. Je dobře, že jsme jí schopni. Dokazuje to, že jsme neustrnuli na iluzích osmašedesátého, že jsme schopni vývoje, ale také, že dokážeme přesáhnout svůj den a jeho všední zápasy. A proto se nebraňme vzájemné diskusi a plodným sporům jednotlivých politických směrů, které uvnitř Charty krystalizují. Naopak, snažme se povznést je na vyšší myšlenkovou úroveň a současně je kultivovat a očistit od všeho, co je negativním dědictvím minulosti. Nikdy však nesmíme zapomenout na zvláštní povahu politického rozdělení mezi námi. Stále musíme mít na paměti, že všechny naše politické skupiny jsou ze všeho nejvíce obrazem toho, kam až v dané chvíli došel jednotlivec i skupina.

Tyto odstavce, v nichž jsem se pokusil o vymezení místa Charty v desetiletém zápase československé demokratické opozice, naznačily též odpověď na otázku, co dál.

Je nepochybné, že naším cílem i naší metodou musí být *obnovování a vytváření demokratických vztahů*. To je ta cesta, ale i cíl při překonávání totalitarismu. Povaha našeho úsilí je konstruktivní, a v tom se lišíme od tradičních forem zápasu o svobodu, resp. od těch forem, které žijí v paměti naší společnosti a svou tradicí nás neblaze ovlivňují. Distančujeme se zřetelně od těchto tradic destrukce. Chceme-li překonat totalitarismus, musíme být hnutí konstruktivní. Je nám dáno budovat tam, kde destrukci provedl totalitarismus. Neváhejme se – samozřejmě s vědomím společných zájmů – přit o tuto základní otázku uvnitř jednotné demokratické opozice.

Přitom nesmíme dopustit, aby se z našeho prostoru vytvářelo gheto. Právě toto je strategický cíl protivníka. Chce nás zahnat do izolace. Neskrývejme si, že je to vážné nebezpečí. I proto, že si je málo uvědomujeme. Často se hovoří o «paralelních strukturách». Tento pojem může být myšlen různě. Vznikl však v jiných podmínkách, jim odpovídá – a jiné metody zápasu a jiné cíle by mohl vnášet do usilování našeho. Idea «paralelních struktur» je spojena se seberealizací menšin v demokratické společnosti. Ethos našeho usilování není v tom, abychom vytvořili jakousi svou «polis» a v ní svou svobodu. *Celá společnost* žije v nesvobodě, a to je úkol k rozřešení, nikoli seberealizace dílčí, třeba nově vzniklé jednotky. Osвобоzení celé společnosti nemůže nastat bez vytvoření demokratických struktur *v celé společnosti* – a tomu bychom neprospěli sebedokonalejším uspořádáním svého gheta.

Naší snahou naopak musí být úsilí o větší a trvalejší kontakty opozice s celou společností. Jak přitom postupovat, na to nejlepší odpověď dává zkušenost – pozitivní i negativní – z posledních dvou let zápasu demokratické opozice. Charta by měla vyvodit důsledky z nových rysů ve společenském životě naší země. Patří mezi ně i počátky kritiky jednotlivých dílčích kroků vlády, jak se začínají objevovat dokonce i na stránkách zejména odborných časopisů. Někteří z těchto kritizujících odborníků zůstávají u svých čistě odborných otázek. To nám nesmí být překážkou spolupráce. Základní podmínkou pro to je ovšem náš *pozitivní přístup* k problémům společnosti a naše schopnost nalézat reálné alternativy. Ta rozhodne o naší přitažlivosti pro širší kruhy, které poznávají a stále víc budou poznávat bezvýchodnost vládní politiky. I z tohoto důvodu nemůže být naším cílem politická polarizace, třebaže to nejsme my, kdo by se jí museli bát.

Ukázalo se však, že jak pro usnadnění kontaktů Charty se společností, tak i pro uvolnění jejích intelektuálních i akčních možností je nezbytné prohloubit demokratický charakter Charty samé. Charta, která proboují rozšíření demokratických principů ve společnosti, nevznikla mimo společnost a nežije mimo ni. Již proto má i ona sama ve své struktuře rysy ne příliš demokratické. Zčásti byly nevyhnutelné v poměrech, v jakých Charta vznikala, jindy jsme prostě neměli dost fantazie nebo odvahy; v obou případech je to daň podmínkám, v nichž žijeme. Za dva roky se však změnila poměry i my; je načase demokratizovat Chartu, je to možné a také nutné. A to by měla být naše starost ve třetím roce Charty.

Psům, židům a disidentům-zakázáno

Psům a židům vstup zakázán, bývalo psáno na divadlech, kinech a některých obchodech v třicátých letech v nacistickém Německu. Naše státní bezpečnost se rozhodla zřejmě tuto praxi převzít a rozšířit. 21. prosince 1978 byl z představení Chorea Bohemica vyveden Dr. František Kriegel s chotí Rivou, Prof. Jiří Hájek s chotí a několik dalších lidí, kteří si na toto představení zakoupili vstupenky v normálním předprodeji. Důvod? «Vaše přítomnost je na představení nežádoucí» odpovídali policajti, přestrojení za uvaděče.

Toto nové pole působnosti zřejmě zaměstnává čs. bezpečnost natolik, že jí nezbyvá čas na jinou, společensky prospěšnější činnost. Tak se mohlo stát, že ani pohraniční orgány, ani jiné složky naší jinak všudypřítomné policie ani nezpozorovaly, že několik bývalých essesáků, vedených ex-Hauptsturmführerem Wernerem Kalleisem si na podzim 1978 udělalo malou inspekční cestu do ČSSR, do svého původního působiště, kde dokonce mohli nerušeně navštívit národní památník v Terezíně, který dříve patřil pod jejich správu.

Proces s Jaroslavem Šabatou

SDĚLENÍ VONSU č. 67

Dne 11.1.1979 odsoudil samosoudce okresního soudu v Trutnově Judr Jiří Gruliš mluvčího Charty 77 dr. Jaroslava Šabatu k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání devíti měsíců v 2. nápravné výchovné skupině. Dr. Jaroslav Šabata se měl dopustit (viz Sdělení č. 41 a č. 66) trestného činu útoku na veřejného činitele (paragraf 157, odst. 2 trestního zákona). Rozsudek dosud nenabyl právní moci. Obžalovaný se na místě odvolal. Zůstává stále ve vazbě.

Pokud jde o situaci Judr. Josefa Danisze, obhájce Jaroslava Šabaty (viz příloha A) výbor pokládá za nutné dementovat nesprávnou informaci agentury UPI z Vídně, podle níž Judr. Danisz měl prohlásit, že se k vzhledem k vykonávanému nátlaku bude možná muset obhajoby vzdát.

Sdělujeme, že Judr. Danisz se rozhodl hájit dr. Šabatu, pokud k tomu bude mít zákonnou možnost, tj. pokud nebude zrušeno jeho členství v české advokacii. Odborová organizace si k rozhodnutí o souhlasu s jeho propuštěním vyžádala písemné podklady, takže Judr. Danisz zatím nadále advokátem zůstává. V příloze výbor vydává prohlášení Anny Šabatové ml. o situaci Judr. Danisze, zprávu Anny Šabatové ml. a Zdeny Tomínové o průběhu procesu a záznam posledního slova dr. Jaroslava Šabaty před vynesením rozsudku.

Praha, 12.1.1979, Výbor na Obranu Nespravedlivě Stíhaných.

PŘÍLOHA A

Judr. Josef Danisz, člen advokátní poradny č. 5. Václavské náměstí 41, Praha 1 vyslovil dnes obavu, že mu bude znemožněno pokračovat v obhajobě mého otce Jaroslava Šabaty, který má být dne 11. ledna 1979 souzen okresním soudem v Trutnově. Upozornil mne na možnost, že budu v příštích dnech nucena zvolit jiného obhájce. Považuji tuto situaci za důsledek činnosti dr. Danisze, který v posledním roce převzal obhajobu řady signatářů Charty 77: spisovatele Jiřího Gruši, ing. Pavla Roubala, Jaroslava Kukala, Tomáše Petřívého a který obhajoval před soudem Jiřího Chmela. Jeho vystupování v těchto trestních věcech bylo v podmínkách, v nichž musejí pracovat čl. advokáti ojedinělým příkladem občanské statečnosti a profesionální etiky. Včera, tři dny před hlavním líčením ve věci mého otce, rozhodl Výbor městského sdružení advokátů v Praze, že požádá závodní výbor ROH o předběžný souhlas se zrušením členství dr. Danisze v advokacii. Výbor uvedl jako důvod, že při procesu s Jiřím Chmelem se Judr Danisz zmínil o procesech padesátých let a při jiné příležitosti poukázal na případ fyzického násilí proti jednomu signatáři Charty 77. Skutečným důvodem tohoto postupu je však obava

orgánů státní moci před nekompromisní obhajobou při procesu s mým otcem. Jsem přesvědčena, že tento nezákonný postup úřadů, jímž je diskriminován právník, protože usiluje o respektování zákonů a jímž je mému otci bráněno v účinné obhajobě vzbudí pozornost veřejnosti a Mezinárodního sdružení demokratických právníků.

Praha, 9.1.1979

Anna Šabatová, Anglická 8, Praha 2.

PŘÍLOHA B

Zpráva o průběhu procesu s dr. Jaroslavem Šabatou, mluvčím Charty 77

Ve čtvrtek 11. ledna 1979 se konalo před samosoudcem okresního soudu v Trutnově hlavní líčení proti Jaroslavu Šabatovi, mluvčímu Charty 77, obžalovaného podle paragrafu 157, ods. 2 trestního zákona z údajného útoku na veřejného činitele. Proces se konal přes četné a silné protestní hlasy čl. a světové veřejnosti, jež po celé 3 měsíce, po které byl Jaroslav Šabata ve vyšetřovací vazbě adresovaly čl. státním orgánům důrazné žádosti o okamžité propuštění dr. Šabaty z vězení, zastavení trestního stíhání ve věci, jejíž vykonstruovanost a tendenčnost byla každému soudnému a normálně smýšlejícímu člověku zřejmá.

Do budovy okresního soudu v Trutnově se před devátou hodinou ranní dostavilo přes 20 přátel a známých dr. Šabaty, z nichž mnozí cestovali po celou noc, aby mohli být jednání soudu přítomni.

Do jednací síně však byli vpuštěni pouze nejbližší příbuzní Jaroslava Šabaty, dcera Anna a syn Jan a důvěrník obžalovaného, jímž byla Zdena Tomínová (v jednací síni bylo dalších sedm míst k sezení, ta však byla obsazena zástupci «veřejnosti», které nikdo z přátel Jaroslava Šabaty neznal, mezi nimiž však místní občané identifikovali příslušníky a zaměstnance bezpečnosti).

Vstup do jednací síně nebyl umožněn ani zahraničním korespondentům agentur Reuter, AFP a ANSA řádně akreditovaným v Praze, ani dvěma zástupcům kanadského a britského velvyslanectví. Jednací síň se nacházela ve druhém patře budovy soudu, přátelé dr. Šabaty však mohli pobývat pouze v přízemním vestibulu budovy, kde také po celé 4 hodiny jednání soudu setrvali, když byli předtím perlustrováni a vytografováni. Hermeticky uzavřené druhé patro bylo přesto střeženo nepřiměřeně vysokým počtem uniformovaných i civilních příslušníků bezpečnosti, ozbrojenými příslušníky v polních uniformách a dokonce jedním služebním psem ačkoliv na chodbě seděli pouze předvolaní svědci.

Hlavní líčení bylo zahájeno krátce po deváté hodině samosoudcem Judr. Jiřím Grulišem, jednání soudu se dále účastnili okresní prokurátor Judr Josef Doležal, obhájce Jaroslava Šabaty Judr

Josef Danisz a zapisovatelka. Jaroslav Šabata byl do jednací síně přiveden v poutech. Trochu pobledlý a pohublý, zjevně však klidný a odhodlaný. Po přečtení obžaloby, v níž ho prokurátor žaloval podle paragrafu 156/2 trest. zák. údajného útoku na veřejného činitele, kterého se měl dopustit Jaroslav Šabata tím, že dne 1.10.1978 v místnosti dozorčí služby na okrsku VB v Peci pod Sněžkou vulgárním výrokem a úderem otevřenou dlaní hrubě urazil příslušníka VB Radisu Stojkoviče při výkonu jeho pravomoci a pro tento výkon. Jaroslav Šabata prohlásil, že se naprosto necítí vinen.

V dalším průběhu líčení bylo vyslechnuto 7 svědků v tomto pořadí: Tomáš Petřivý, Jiří Němec a příslušníci VB z Pece pod Sněžkou Stojkovič, Kodet, Horáček, Kudrna a Sebral. Poté soudce ukončil dokazování a vyzval prokurátora, a obhájce Jaroslava Šabaty k pronesení závěrečných řečí.

Okresní prokurátor byl ve své řeči stručný a měl za to, že výpověďmi svědků byla v plném rozsahu potvrzena vina obžalovaného ve smyslu obžaloby, ačkoliv se před tím v hlavním líčení záměrně odhlíželo od širších politických souvislostí celého případu, připoměl prokurátor v závěrečné řeči, že Jaroslav Šabata byl již dříve odsouzen za politický delikt podvracení republiky, čímž motivoval zvýšenou společenskou nebezpečnost jednání obžalovaného, třebaže v daném případě nejde o «obyčejný kriminální delikt». Také zdůvodnil, proč navrhuje, aby soud vyměřil na horní hranici sazby (nejvyšší sazba v tomto případě je jeden rok) a současně uložil výkon trestu ve 2. nápravné skupině.

Obhájce dr. Šabaty Judr Josef Danisz pronesl asi padesátiminutovou závěrečnou řeč, v níž podrobně doložil, proč má za to, že vina Jaroslava Šabaty naprosto nebyla dokázána a navrhl, aby soud zprostil dr. Šabatu viny. Byla to podle našeho názoru závěrečná řeč, jakou naše soudní síně z úst obhájců už dlouho neslyšely, řeč odborně vysoce fundovaná a zároveň občansky statečná: Judr. Josef Danisz neváhal zdůraznit, v jaké souvislosti k incidentu došlo (příslušníci bezpečnosti měli za úkol zabránit setkání Jaroslava Šabaty a dalších s polskými přáteli na čsl. – polské hranici – pozn. Z. Tominové) i to, že agresivita jednání příslušníků VB s Jaroslavem Šabatou byla zřejmě motivována tím, že jde o mluvčího Charty 77.

Pokusíme se shrnout hlavní body obhajoby, jak nám to naše paměť a neodbornost (i pochopitelné vzrušení, které jsme v této chvíli pociťovaly) umožní:

1) Svědeckými výpověďmi Tomáše Petřivého a Jiřího Němce bylo prokázáno, že příslušník VB Stojkovič překročil pravomoc veřejného činitele již před incidentem, který je předmětem trestního řízení a to tím, že napadl Jaroslava Šabatu na WC, když zpozoroval, že Jaroslav Šabata spláchl nějakou písemnost (s níž dr. Šabata mohl v této chvíli nakládat dle libosti, neboť nikterak nebyla důvodem jeho předvedení, kterým byla údajně nesrovnalost v občanském průkaze). Vyvlekl jej na chodbu, smýkal jím a bil o zeď a již od tohoto okamžiku tedy nepožíval zákonné ochrany veřejného činitele. Výpovědi obou svědků je třeba mít za zcela věrohodné, neboť se plně shodují s výpovědí Jaroslava Šabaty, ačkoliv od tohoto okam-

žiku neměli svědci žádnou možnost s dr. Šabatou hovořit.

2) Výpovědi ostatních svědků, především příslušníků Stojkoviče, Kodeta a Horáčka je naopak těžko pokládat za věrohodné; nejenom proto, že je mezi nimi mnoho rozporů, třebaže měli možnost se domluvit, nejenom proto, že se některé výpovědi oproti přípravnému řízení změnily, že existuje i podstatný rozpor mezi jejich jednotlivými výpověďmi a úředním záznamem, který podepsali všichni tři najednou (a který musel být vyhotoven dodatečně až po rozhovoru příslušníků s vyšetřovatelem a prokurátorem), ale především protože jsou svědky zaujatými. Kdyby příslušník Stojkovič nepopřel tvrzení obsažená ve výpovědi dr. Šabaty, a svědků Petřivého a Němce, mohl (či musel) být stíhán přinejmenším pro překročení pravomoci veřejného činitele; kdyby příslušníci Kodet a Horáček nepopírali totéž, mohli být stíháni přinejmenším za to, že se nepokusili trestnému činu zabránit.

3) Výpověď dr. Šabaty o samotném incidentu, který je předmětem trestní věci (potvrzenou výpověďmi svědků Petřivého a Němce, kteří jej sice neviděli, ale jejichž sluchové dojmy se opět s výpovědí dr. Šabaty plně shodují) je třeba mít za pravdivou, protože v opačném případě by jeho čin postrádal jakýkoliv motiv. Proč by měl Jaroslav Šabata poté co se bez odporu podrobil osobní prohlídce (k níž ostatně nebylo zákonného důvodu), poté co si sám odložil část ošacení, zul boty i ponožky, ve chvíli, kdy považoval osobní prohlídku za skončenou, právě si obul boty, náhle neuposlechnout výzvy, aby se postavil a nechal si přejet rukama po těle, proč by se měl náhle rozhodnout k užití vulgárního výroku a dokonce k uštědření políčku? Je zcela logické, že k tomuto činu musel být vyprovokován. Kdyby jeho výpověď nebyla pravdivá, proč by zapíral slovní urážku a naopak přiznával políček? Jak by přišel ke zranění rtu, které je plně prokázáno, kdyby byl vzápětí příslušník Stojkovič proti němu pouze «použil účinného chvatu?».

4) Pokládáme-li (a nelze jinak) výpověď Jaroslava Šabaty za věrohodnou, výpovědi příslušníků VB již vzhledem k jejich zaujatosti za podstatně méně věrohodné, nemůžeme přijmout tvrzení obžaloby, že Jaroslavu Šabatovi byla vina v plném rozsahu prokázána. Soud by měl nahlédnout, že vina prokázána nebyla a Jaroslava Šabatu zprostit viny. Zprostit-li soud Jaroslava Šabatu viny na základě pochybnosti o vině, lze totéž vztahovat i na zaujaté příslušníky VB a nemusí proti nim být zavedeno trestní stíhání.

Po závěrečné řeči obhájce udělil soudce Jaroslavu Šabatovi poslední slovo, v němž Jaroslav Šabata zdůvodnil, proč se necítí a nemůže cítit vinen (viz záznam posledního slova Jaroslava Šabaty před vynesením rozsudku). Samosoudce si nevzal žádný čas na rozmyšlenou, ani jen formálních 5 minut. Povstal a odsoudil Jaroslava Šabatu k trestu odnětí svobody na 9 měsíců nepodmíněně a k výkonu trestu ve 2. nápravné skupině. Jaroslav Šabata se odvolal. Po skončení hlavního líčení byla Anně a Janovi Šabatovým povolena krátká rozmluva s otcem přímo v jednací síni, důvěrníkovi dr. Šabaty alespoň stisk rukou. Jaroslav Šabata rozhodně nepůsobil dojemem zlomeného člo-

věka, bylo vidět, že jasně pociťuje své morální vítězství, které ostatně prozařovalo po celou dobu hlavního líčení jinak chmurný obraz naší justice. Jaroslav Šabata se těší na shledanou s námi všemi «tak zase za pár měsíců», řekl s úsměvem. Jsme přesvědčeni, že nikdo, kdo cítí a uznává lidská práva a svobody se s tímto rozsudkem okresního soudu v Trutnově nesmíří, že se zvedne nová vlna protestu a zápasu o Šabatovo osvobození. Nezapomínejme přitom na 2 věci: Jaroslav Šabata prodělal 2 x srdeční infarkt, jeho zdraví je podlomeno, to za prvé, za druhé nezapomeňme, že hrozí vážné nebezpečí, že mu bude okresním soudem v Litoměřicích přeměněno podmíněné prominutí trestu v délce 18 ti měsíců, a že by tak mohl strávit ve vězení více než dva roky. Rozsudek včerejšího dne by k tomu mohl posloužit jako dobrá záminka. Jaroslav Šabata a jeho rodina děkují všem, kdo s ním, třeba odděleně, strávili 4 hodiny v budově trutnovského soudu, všem přátelům doma i v zahraničí, kdo neustávají v zápase za jeho osvobození a především všem, kdo neustávají v úsilí o dodržování a naplňování lidských práv a svobod kdekoliv na světě.

Anna Šabatová ml., Zdena Tominová

ŠABATA PŘED SOUDEM

(Záznam posledního slova Jaroslava Šabaty před vynesením rozsudku při hlavním líčení okresního soudu v Trutnově dne 11.1.1979)

Pane předsedo,

Každý stát musí bránit své orgány, jak řekl pan prokurátor, každý stát ale musí také chránit své občany. Je-li občan donucován k poslušnosti hrubými prostředky nebo dokonce násilím, musí se bránit, člověk není pes, pane prokuratore a má právo, aby se s ním jednalo jako se svobodným tvorem, i když třeba není svobodný občan. Měl jsem se dopustit trestného činu tím, že jsem napadl příslušníka VB Radisu Stojkoviče hrubým vulgárním výrokem a vyťal mu políček na tvář. Rozhodně popírám, že jsem výrazu «kurvo esenbácká» užil. Nikdy ve svém životě jsem slovo «kurva» nepoužíval, ani tehdy ne když jsem je slyšel stále kolem sebe v prostředí, kde se toto slovo používá jako běžného citoslovce, ať už bylo při totálním nasazení za války i ve vězení, ale i jinde. Já jsem tohoto slova neužil nikdy ani jako citoslovce a mohl bych k tomu opatřit řadu důkazů. Políček jsem příslušníku Stojkovičovi vyťal, pane předsedo, jednal jsem tak ale v naprostém přesvědčení, že Stojkovič překročil pravomoc veřejného činitele a nepoužívá žádné právní ochrany, přičemž se to stalo v situaci, kdy na mne příslušník Stojkovič začal po prakticky provedené osobní prohlídce, které jsem se bez odporu podrobil, křičet: «Co si sedáte? Já jsem ještě neskončil!», smýkl se mnou z pohovky, na které jsem si právě obouval boty, postrčil mne do středu místnosti, hrubě do mne vrážel, přikazoval mi, abych se postavil rovně s rukama připáženým k tělu jako kdybych byl někde v koncentráku, tedy v situaci, kdy mne napadal a ponižoval mou lidskou důstoj-

nost. Nadto jsem se mohl právem obávat, že jeho křik a bezdůvodně hrubé zacházení znamenají, že bude pokračovat v násilnostech, které proti mně užil již předtím na WC a na chodbě, kde mne udeřil a bil mnou o zed'. Samozřejmě jsem se ohradil a ptal jsem se «Jako co jsem vlastně tady, jako předvedený, zadržený nebo obviněný a z čeho jsem vůbec obviňován?». Když mnou Stojkovič začal znovu cloumat dal jsem mu v přirozeném rozhořčení políček. Rozhodně jsem hrubě neurazil příslušníka Stojkoviče při výkonu jeho pravomoci nebo pro tento výkon. Říkám-li, že nejsem právě rád, že jsem takto jednal, říkám zároveň, že se rozhodně necítím vinen ve smyslu obžaloby. Víím proč se mi podsouvá jmenovaný vulgární výrok, abych mohl být označen za «obyčejného kriminálního», za «podřadného občana» a aby se o mně jako o takovém psalo. Zde je na místě připomenout širší okolnosti tohoto případu, které mají jednoznačně politický charakter; nebudu o tom hovořit podrobněji, neboť pan předseda by mne k tomu jistě přinejmenším nevybízel. Bylo zde však připomínáno mé minulé odsouzení i mé podmíněčné propuštění v roce 76 i to, že šlo o politický konflikt. Pan prokurátor řekl, že jsem se z minulého trestu a z jeho výkonu dostatečně nepoučil, jak je vidět z mého chování, které je teď třeba považovat za zvláště společensky nebezpečné. Skutečně jsem se v tomto smyslu nepoučil: považoval jsem a považuji mé tehdejší odsouzení za údajné podvracení republiky za nespravedlivé, nikdy jsem se necítil vinen, odmítl jsem i usnesení o mém podmíněném propuštění v roce 76 a prohlásil jsem, že budu trvat na plné rehabilitaci. Z čeho jsem se však hluboce poučil, to je dějinná zkušenost celého dělnického hnutí.

Ve smyslu tohoto poučení jsem jednal a budu jednat. Ve smyslu tohoto poučení opakuji teď před tímto soudem, že každý stát musí dodržovat a chránit práva svých občanů, ve smyslu tohoto poučení budu hovořit i před každým dalším případným soudem. To je všechno, co jsem chtěl říci.

(Záznam pořídila bezprostředně po ukončení hlavního líčení Zdena Tominová, která byla jednaní soudu přítomna jako důvěrník obžalovaného. Záznam je pořízen podle paměti s nejvyšší možnou snahou o věrnou reprodukci obsahu, myšlenkového sledu i vlastní textace posledního slova Jaroslava Šabaty před vynesením rozsudku.

11.1.1979

V záležitosti doktora Danisze:

Závodní výbor dosud nedal souhlas k vyloučení Judr. Danisze. Je však zajímavé, že Dr Daniszovi byla před procesem s Jaroslavem Šabatou doručena obsílka k hlavnímu líčení v jeho vlastní trestní věci, tedy ve věci Judr. Danisze a to pro urážku veřejného činitele, podle paragrafu 256/2 trest. zák. Těto urážky se měl údajně Judr. Danisz dopustit na podzim roku 1975. Pokud je nám známo, bylo dr Daniszovi tehdy příslušníkem VB vyhrožováno fyzickým násilím a když si Judr. Danisz proti tomuto vyhrožování v r. 75 podal stížnost, obrátila se celá věc proti němu. Byla vykonstruována urážka veřejného činitele, které se měl Judr. Danisz dopustit. Jde tedy o nějaký zřejmý záměr Judr. Josefa Danisze umlčet.

Mezinárodní akce za osvobození J. Šabaty

Zatčení mluvčího Charty 77 Jaroslava Šabaty vyvolalo četné protesty v mnoha zemích. Za skupinu Listy se obrátili s výzvou ke všem pokrokovým stranám a zvláště ke komunistickým a sociálně-demokratickým Zdeněk Hejzlar, Zdeněk Mlynář, Adolf Müller a Jiří Pelikán. Václav Šabata, syn Jaroslava Šabaty, který nyní bydlí ve Vídni adresoval svůj dopis Enrico Berlinguerovi, Bettinu Craximu, Georges Marchais a François Mitterand, Santiago Carillo a Felipe Gonzalesovi, Olafu Palmemu, Willy Brandtovi a Bruno Kreiskému. Podnikl také cestu do Paříže, kde uspořádal tiskovou konferenci, která měla velký ohlas ve francouzském a světovém tisku.

Jako odpověď na dopis 52 čs. občanů a reakci na odsouzení Jaroslava Šabaty, vydala Socialistická Internacionála 25. ledna 1979 prohlášení, podepsané jejími místopředsedy François Mitterandem (Francie), Bettino Craxim (Itálie), Felipe Gonzalesem (Španělsko), Joop den Uylem (Holandsko) a generálním tajemníkem Bernt Carlssonem (předseda Internacionály Willy Brandt byl v té době na léčení), ve kterém se označuje zatčení a odsouzení Jaroslava Šabaty za «porušení ducha helsinských dohod» a za «přímý důsledek vojenské okupace Československa v roce 1968». Socialistická Internacionála, praví se v závěru prohlášení, vyjadřuje «solidaritě se všemi, kdo v Československu bojují za demokracii a socialismus» a «znovu vyzývá ke stažení cizích vojsk z Československa».

«Libérez Šabata» (Osvobod'te Šabatu!) skandovalo přes 3.000 účastníků manifestace v pařížském sále Mutualité, kterou uspořádal 29. ledna 1979 Mezinárodní výbor proti represí. O procesu proti J. Šabatovi a situaci Charty 77 promluvil Jiří Pelikán, kterému byly předány kopie několika set telegramů a rezolucí, jež poslaly skupiny odborářů, studentů a občanů nejrůznějších politických názorů z Francie čs. velvyslanectví v Paříži v rámci kampaně za osvobození J. Šabaty.

Předseda švédské sociálně-demokratické strany Olaf Palme poslal 15. prosince 1978 ostrý protest čs. vládě proti věznění Jaroslava Šabaty a proti přípravě procesu s ním. V dopise zdůrazňuje, že «akce proti Jaroslavu Šabatovi jsou dalším výrazem politického teroru Husákova režimu proti představitelům Charty 77. Švédská sociální demokracie vyjadřuje spolu s protestem také solidaritu švédského dělnického hnutí se všemi, kdo jsou v dnešním Československu pronásledováni a diskriminováni pro své přesvědčení».

V Itálii věnoval zatčení a procesu J. Šabaty pozornost všechen demokratický tisk a také politické kruhy, zvláště levice. Předseda Italské socialistické strany (PSI) Pietro Nenni poslal prostřednictvím čs. velvyslance V. Kouckého telegram, protestující proti souzení Šabaty a žádající respektování lidských práv v Československu. Vedoucí tajemník této strany Bettino Craxi poslal obdobný telegram prezidentu republiky Husákovi a předseda parlamentní frakce soc. strany Balzamo podal interpelaci, co hodlá italská vláda podniknout k osvobození J. Šabaty a respektování helsinských dohod čs. úřady. V den procesu

proti Šabatovi se odebraly na čs. vyslanectví v Římě a konzulát v Miláně delegace levicového Hnutí pracujících pro socialismus (MLS), aby odevzdaly protestní rezoluce. Čs. diplomaté je odmítli přijmout a povolali proti delegátům italskou policii, která je vyvedla z budovy vyslanectví.

Nejvýznamnějším projevem solidarity s Jaroslavem Šabatou je rezoluce, přijatá účastníky mezinárodní konference o problémech «disensu» a demokracie ve Východní Evropě, pořádané v lednu 1979 městskou radou ve Florencii (jíž předsedá komunista Elio Gabbuggiani), jež zní:

«Podepsaní účastníci konference ve Florencii (19.-21. ledna 1979) k tematiku "Disent a demokracie ve východních zemích" jsou znepokojeni diskriminací a pronásledováním signatářů Charty 77, členů jejich rodin a dalších občanů v Československu (posledním potvrzením je zatčení a odsouzení mluvčího Charty 77 Jaroslava Šabaty) a žádají okamžité osvobození Jaroslava Šabaty a všech politických vězňů a zastavení všech forem diskriminace a zastrašování vůči signatářům Charty 77 a jiným občanům, jakož i přísné a stálé dodržování mezinárodních dohod a zvláště Závěrečného aktu helsinské konference, týkající se svobody vyjadřování a volného oběhu a výměny lidí a myšlenek».

Podepsaní: Vittorio Strada, Giuseppe Boffa, Adriano Guerra, Luciano Procacci (členové KS Itálie), Massimo Salvadori a Valdo Spini (členové socialistické strany), Gianlorenzo Paccini, Rossana Rossanda, Manfred Wilke, Gilles Martinet, Charles Bettelheim, Ota Šik, Eduard Goldstücker, Karel Skalický, Michal Reiman, Jiří Pelikán

CHARTA 77 blahopřeje novému papeži

Jeho Svatost
Jan Pavel II

V A T I K Á N

Vaše svatosti,

československá občanská iniciativa Charta 77 sdružuje občany různých smýšlení, které spojuje společná vůle bojovat za respektování lidských práv a svobod. Domníváme se, že navzdory této názorové různosti signatářů Charty 77 můžeme za všechny bez rozdílu vyslovit radost z toho, že se hlavou římsko-katolické církve stal příslušník národa, s nímž nás spojuje společný osud i společné starosti, a že jste to právě Vy, známý svými statečnými vystoupeními na obranu lidských práv a svobodného lidského života. Jsme šťastni, že jste bezprostředně po své volbě oslovil i naše národy, a že jste ve svém úřadě už několikrát vyjádřil své odhodlání zastávat se všech, kteří trpí za to, že se snaží naplnit důstojně své lidské poslání. Věříme, že nezapomenete ani na ty z nich, kteří jsou vězněni pro své názory. Dovolte nám, abychom Vám jménem Charty 77 blahopřáli k Vašemu zvolení a vyslovili Vám svou úctu a obdiv.

V Praze 30. listopadu 1978

Václav Havel
mluvčí Charty 77

dr. Ladislav Hajdánek
mluvčí Charty 77

O CO ŠLO V MOSKVĚ?

RUDOLF SLÁNSKÝ

První diskuse o vojenské problematice v zemích Varšavské smlouvy

Poprvé za dobu trvání Varšavské smlouvy probíhá mezi členskými státy víceméně otevřeně vedená diskuse o vojenské problematice. Zahájil ji prezident Rumunské socialistické republiky Nicolae Ceaușescu, když po návratu ze zasedání Politického poradního výboru Varšavské smlouvy, které se konalo ve dnech 22-23. listopadu 1978 v Moskvě, veřejně oznámil, že rumunská delegace odmítla schválit některé předložené návrhy. Šlo především o návrh na zvýšení vojenských rozpočtů členských zemí VS, dále o návrh na posílení pravomocí spojeného velení VS na úkor pravomocí jednotlivých členských států a návrh na rozšíření působnosti VS i mimo Evropu – tj. pravděpodobně na Vietnam a na Kubu. Diskuse pak pokračovala nepřímou odpovědí L. Brežněva na některé rumunské argumenty, zpochybňující smysl dalšího zbrojení, později se do ní zapojilo i Rudé právo a tiskové orgány dalších zemí VS, včetně moskevské Pravdy, která veřejně polemizovala s rumunským prezidentem.

V závěrečné deklaraci zasedání není ani zmínky o problémech, na které svým vystoupením upozornil N. Ceaușescu; čtenáři naopak nabudou zcela jiný dojem. Je to správné? Vždyť právě v této deklaraci se mimo jiné říká, že pouze za socialismu je zajištěno respektování všech politických, občanských, hospodářských, sociálních a kulturních práv, *svobodný přístup všech členů společnosti k ... účasti na řízení státu*. (Podtrženo mnou – R.S.). Aby se občan mohl na řízení státu podílet, potřebuje k tomu dostatek informací, a to i o vojenské problematice. Občané, kteří mají smysluplně zhodnotit svá občanská a politická práva, musí mít možnost vyslovit své názory na každou zásadní otázku týkající se řízení státu.

Jedním ze základních úkolů každého státu je ochrana země, ochrana její suverenity, plnění společenstevních závazků. Je proto jen logické, že právě probíhající vojenská diskuse u čs. občanů vzbuzuje mimořádný zájem a to především proto, že naše republika leží na pomezí dvou nejsilnějších světových seskupení. Území našeho státu by se v jakémkoli evropském konfliktu dvou bloků stalo hlavním bojištěm. Právě u nás by zuřily tankové či letecké bitvy, nad našimi městy by explodovaly jaderné či neutronové pumy. Důsledkem takové války by mohlo být jen totální vyhlazení našich národů.

Proto právě my máme mimořádný zájem na udržení míru v Evropě a ve světě. Jsme si vědomi toho, že hlavním činitelem, udržujícím dnes světový mír, je kontrolovaná rovnováha sil hlavních vojenských aliancí. Kdyby však došlo k tomu, že by Nato získalo či získávalo takovou převahu nad silami Varšavské smlouvy, která by reálně porušovala rovnováhu sil, bylo by v našem bytostném zájmu podniknout veškerá nutná opatření na po-

sílení obranného potenciálu i naší země, která by narušenou rovnováhu pomáhala obnovit.

Je však dnes vojenská rovnováha porušena do té míry, že je nezbytné zvyšovat vojenské výdaje? Je-li hluboce narušena, pak je nutné poskytnout československým občanům informace o skutečném stavu věcí, tím spíše, že řada informací, které až doposud měli, tomu bezprostředně nenasvědčuje. Zdá se tedy, že by bylo vhodné položit a dostat odpověď na některé otázky. Například:

1) V těchto týdnech se pravděpodobně chýlí ke svému konci jednání o druhé dohodě o omezení strategických zbraní mezi Sovětským svazem a USA, známé pod zkratkou SALT II. Již dohoda SALT I, uzavřená roku 1972 ve Vladivostoku, prokázala, že obě strany se shodují v názoru, že mezi nimi existuje a může i nadále existovat rovnováha ve strategických zbraních, tj. těch zbraních, které jsou sto dopravit nejničivější jaderné zbraně i na sebevzdálenější cíle. *Potvrdí dohoda SALT II, že tato rovnováha bude existovat i v příštích letech?*

2) Dnes se diskutuje o možnosti vést pod jaderným deštníkem válku konvenčními zbraněmi, a to především v Evropě. K takové válce by teoreticky mohlo dojít pouze v případě, pokud by jedna ze stran disponovala značnou převahou v kvantitě a kvalitě výzbroje. Údaje, které se uvádějí v souvislosti s probíhajícími vídeňskými jednáními o snížení stavů vojsk ve střední Evropě – zdá se – nesvědčí o tom, že by NATO takovou převahu nad silami VS mělo. Diskutuje se např. o tom, zda početní stavy vojsk VS převyšují ve střední Evropě stavy vojsk NATO jen o několik tisíc mužů či o mnoho desítek tisíc. Občas se uvádí, aniž by tyto údaje byly z naší strany vyvráceny, že VS má značnou převahu v počtu bojových letadel a zejména tanků (u letadel se někdy uvádí až dvojnásobná, u tanků dokonce snad až trojnásobná převaha). Je také známo, že jak USA, tak i SSSR mohou v této oblasti podstatně zvýšit stavy svých vojsk včetně bojového materiálu během několika málo dnů. NATO tento fakt prokazuje každoročními cvičeními, SSSR tutéž schopnost více než průkazně prokázal v srpnu 1968. Ani neutronová puma dnes snad nezakládá možnost převahy sil NATO, neboť L. Brežněv v rozhovoru s delegací amerického senátu před několika týdny uvedl, že i Sovětský svaz vyvinul tuto zbraň; americké křížující střely a sovětské rakety o středním doletu SS-20, vybavené několika jadernými hlavicemi, samostatně naváděnými na jednotlivé cíle budou asi dotčeny dohodou SALT II. *V čem je v Evropě převaha sil NATO nutící země VS zvyšovat své náklady na zbrojení?*

3) Vztahy mezi SSSR a Čínskou lidovou republikou jsou dnes značně napjaté. Jak ČLR, tak Sovětský svaz udržují na společné hranici mohutné ozbrojené síly, přičemž SSSR má nad Čínou nesmírnou převahu jak v jaderných, tak i v konvenčních zbraních, zatímco Čína disponuje daleko

větším počtem vojáků, kteří jsou však relativně velmi špatně vyzbrojeni. Je nepochybné, že si Sovětský svaz přeje mír. Zdá se však, že nové, postmaovské omlazené vedení prokazuje smysl pro politické reality. Dokazuje to kromě jiného pokusem o dlouhodobý program modernizace Číny, jehož cílem je zařadit tuto nejlidnatější zemi světa do hlavního proudu světového vývoje, docílit, aby Čína se stala rovnocenným partnerem hlavních světových velmocí. Svůj realismus nové vedení Číny demonstrovalo také tím, že se s novým americkým prezidentem dohodlo o tak složitém a v uplynulých třiceti letech neřešitelném problému, jakým bylo vzájemné navázání diplomatických styků. A je snad natolik realistické, že si je vědomo toho, že jakékoli válečné dobrodružství by modernizaci Číny značně pozdrželo, ne-li zmařilo.

Někdy se uvádí, že modernizace Číny a její vyzbrojení moderními zbraněmi zvýší nebezpečí rozpoutání vojenského konfliktu ze strany Číny. Není to tak dávno, kdy vyhrocené vztahy socialistických zemí se Západním Německem byly zdůvodňovány jeho «horečným vyzbrojováním». Avšak jen co se Západní Německo «po zuby» vyzbrojilo, vzájemné vztahy se upravily. A upravily se natolik, že Spolková republika Německa je dnes naším (a nejen naším) největším západním obchodním partnerem a nejvyšší představitel našeho státu navštívil dokonce tuto zemi jako první zemi západní Evropy po r. 1968.

Je vlastní příčinou pro kterou musí země VS zvýšit náklady na zbrojení sovětsko-čínský konflikt? Pokud je, není skutečně možné najít úsilím všech zainteresovaných stran řešení, které by umožnilo vyhnout se závodům ve zbrojení?

A ještě něco: Varšavská smlouva zavazuje členské země ke vzájemné pomoci pouze v případě, že k napadení kteréhokoli člena dojde na evropském kontinentu. *Přistoupila vláda naší republiky na nějaká další ujednání, zavazující naše ozbrojené síly k účasti na konfliktech i mimo evropské území?*

4) Výdaje na zbrojení pohlcují dnes významnou část národního důchodu. Jelikož náš národní důchod připadající na jednoho obyvatele je podstatně nižší než stejný podíl ve vyspělých kapitalistických zemích, vyžadují vojenské výdaje, které musí držet krok s výdaji NATO, nutně větší díl národního bohatství. Ani poslední pléna ÚV KSČ nijak nezastírala obtížnou situaci našeho národního hospodářství. Zápasíme se značným nedostatkem prostředků nejen na dovoz surovin, ale zejména na dovozy nejmodernější technologie, která by spolu s nákupem licencí, urychleným domácím technickým rozvojem a zejména se zásadním zdokonalením ekonomického – a nejen ekonomického – mechanismu mohla přispět k postupnému překonávání krizových jevů. S obdobnými problémy zápasí i řada dalších socialistických zemí, jak bylo patrné i z nedávného projevu L. Brežněva na posledním zasedání ÚV KSSS.

Pomalou rozvíjejícímu se hospodářství, jehož efektivnost klesá, nelze odebrat pro vojenské účely dodatečné prostředky, aniž by to ohrozilo další rozvoj země, další, byť i pomalé zvyšování životní úrovně jeho občanů. *Nepovede zvýšené zbrojení paradoxně ke snížení budoucí obranyschopnosti nejen naší země, ale také ostatních zemí VS?*

Bylo by možné se ptát dál, například: Jsou vždy dodávky zbraní do zemí třetího světa dostatečně

uvážené – vždyť s mnohými z těchto zemí nejsou dnes naše vztahy příliš dobré nebo jsou dokonce velmi špatné. Stačí uvést např. Ghanu, Guineu či Mali, nebo na druhé straně Indonézii a Egypt. Proč bylo nutné dodat tolik zbraní Somálsku, které nikdo neohrožoval, což mu umožnilo napadnout Etiopii, které bylo nutné dodat velké množství zbraní, aby se ubránila Somálsku a porazila i eritrejské povstalce, které jsme předtím po léta podporovali? O to však nejde. Vzhledem k závažnosti těchto problémů je jen dobré, že se o nich začalo hovořit. Při vynaložení maximálního úsilí všech je dnes ještě možné zabránit dalšímu kolu horečného zbrojení, kolu, které by nemuselo být snadné zastavit. V opačném případě by neměla smysl nejen žádná jednání o odzbrojení jako jsou SALT, vídeňská jednání a další, žádné návrhy na vytvoření bezatomových pásem, likvidace NATO i VS, na odchod všech vojsk ze základen v cizích zemích, ale ani žádné snahy o vybudování demokratického, sociálně spravedlivého uspořádání světa. Život na této planetě by pak měl jen velice omezenou naději na přetrvání.

Praha, 21. prosinec 1978

Rudolf Slánský

Kdo je špión

Informace dostupné veřejnosti

Na jaře roku 1977 vysílal Čs. rozhlas relaci «Kdo je Václav Havel», jejíž text potom přetiskly některé deníky. V této relaci – v podobě, v jaké ji převzal čs. tisk – bylo o mně řečeno panem Tomášem Řezáčem: «a z těchto fondů, ať už je to fond americké nebo západoněmecké nebo jiné výzvědné služby, byl podporován V. Havel». Proti Tomáši Řezáčovi jsem podal za tento výrok žalobu. Když ho příslušný soud vyzval, aby se k mé žalobě písemně vyjádřil, napsal (dne 7. 8. 1978) pan Řezáč, že to v rozhlase řekl jinak: «A z těchto fondů, je-li to už fond americké nebo západoněmecké nebo jiné výzvědné služby či antikomunistického střediska, byl zřejmě, jak se zdá, podporován Václav Havel» Způsob, jakým tisk tuto větu převzal, mění – podle jeho slov – «celý smysl výroku». Řezáč dále píše: «Za redakci provedenou jednotlivými redakcemi denních listů nemohu odpovídat. Rovněž tak ani za redakci provedenou ústředně v ČTK». Řezáč tím dává mimo jiné najevo, že má podpora cizími špinážími službami se mu pouze «zdá», že ji tedy nepovažuje za prokázanou, jak to mohlo vypadat po úpravě jeho výroku čs. sdělovacími prostředky. Zřejmě pana Řezáče nepřimějí k tomu, aby tento detail zdůraznil i veřejně, proto o celé věci informuji dostupnou veřejnost sám. Prosím všechny, kdo mne považovali na základě Řezáčova vyjádření za špióna, aby své mínění o mně opravili.

27. 10. 1978

Václav Havel

O čem Rudé právo nepíše

RUMUNSKÁ OPOZICE VE VARŠAVSKÉM PAKTU

Až do poloviny prosince se jen z některých zastřených a neadresních formulací čs. čtenáři dovídali, že na zasedání Politického poradního výboru Varšavské smlouvy v Moskvě v listopadu 1978 nedošlo jen k podepsání mnohamluvného prohlášení, ale i k ostrému konfliktu s Rumunskem, které přímo odmítlo akceptovat řadu sovětských požadavků. A nejen to. Nikolai Ceausescu se po návratu do Bukurešti se vzniklými rozpory vůbec netajil! V celé řadě veřejných prohlášení – zejména ve svém projevu na zasedání ústředního výboru strany 1. prosince 1978 – hlučně sděloval světu, že mezi Rumunskem a ostatními členskými státy Varšavské smlouvy existují rozpory ve věci vztahů k Číně a vztahů k situaci na Blízkém Východě, v záležitostech zesíleného zbrojení i v záležitostech velitelské struktury paktu a že v Moskvě odmítl podepsat «řadu dokumentů, které byly neslučitelné s rumunskou suverenitou». Zdůraznil, že «současná mezinárodní situace nevyžaduje obětovat více prostředků na vojenskou obranu», a že «rumunská armáda nikdy nebude postavena pod cizí velení». Soudí se, že rozpory mezi Rumunskem a Moskvou nikdy nebyly tak ostré a zřetelné jako na konci roku 1978. 16. prosince je konečně musela přiznat i sovětská «Pravda» ostrým a adresním protirumunským výpadem.

Rozpory se ještě zostrily poté, co rumunská KS ostře odsoudila vietnamskou agresi proti Kambodži a postavila požadavek stažení vietnamských vojsk z území Kambodže. Stejně stanovisko zaujala Jugoslávie a také Severní Korea.

PROPAGANDA INZERÁTEM

Když Milan Matouš potřeboval v «Rudém právu» z 23. 11. 1978 «důkaz» pro své tvrzení o údajném «krachu protičeskoslovenské kampaně v cizině», to jest mimořádné publicity o Československu 10 let po sovětské intervenci, použil své zkušenosti z přednáškového turné ve Švédsku. Potkával tam prý loni v srpnu jen Švédy, kteří byli plni obdivu k «vyvozenostem československého lidu» a sympatií k Husákovu režimu. Zapomněl ovšem sdělit, s kým obcoval. Byli to členové tak zvané «Dělnické strany-komunistů», nepatrné prosovětské sekty, která má asi 3.000 duší a – podle průzkumů veřejného mínění – voličské sympatie u 0,5 procenta Švédů! Kromě sdělení v tisku, že na schůzi této sekty s Matoušovou přítomností v Göteborgu byl brutálně zbit jeden účastník, který měl odchylné názory, po Matoušovi ve Švédsku ani pes neštěkl. A nejen to. Když se chtěla režimová propaganda dostat s «pochvalným» materiálem o dnešním Československu do švédských novin, musela si jeho uveřejnění 26. listopadu 1978 zaplatit jako sedm a půlstránkový inzerát v konzervativním deníku! Stálo to na 250.000 švédských korun, a švédská veřej-

nost suše konstatovala, že nyní Praha v desperaci používá stejný způsob «informace», jaký dosud užívala jen Severní Korea. Obdoba byla o to pikantnější, že severokorejští diplomaté před časem «vydělávali» tvrdé valuty na tuto propagandu pašováním drog.

PŘED VOLBAMI DO EVROPSKÉHO PARLAMENTU

Západoevropský integrační proces bude v červnu 1979 zesílen přímými volbami poslanců tak zvaného Evropského parlamentu. Politické strany ve všech zemích EHS se připravují využít volební kampaně k vyjádření svých postojů k tomuto procesu. Představitelé sociálně-demokratických stran projednávali volební kampaň na mezinárodní poradě v Lille v polovině listopadu 1978. Zatímco předseda SPD Willy Brandt mluvil o budoucí «socialní Evropě jako velmoci míru», pokládal předseda socialistické strany Francie François Mitterand za nutné zdůraznit, že francouzští socialisté «nechtějí Evropu kapitalistů, monopolů a technokratů». Enrico Berlinguer a George Marchais se radili o volebním postupu KSI a KSF již v říjnu v Paříži. Shodli se, že obsahem volební kampaně obou eurokomunistických stran musí být požadavek demokratizace institucí EHS, boj proti hospodářské krizi, sociální nerovnosti a nezaměstnanosti, úsilí o omezení závodů ve zbrojení a pokračování v politice odstraňování napětí v Evropě. Konstatovali však také názorové rozdíly na západoevropskou integraci. KSI podporuje přijetí Španělska, Portugalska a Řecka do EHS, protože v jejich účasti spatřuje podporu demokracie v těchto zemích. KSF je proti jejich přijetí, protože se domnívá, že jejich účast v EHS by vytvořila nebezpečnou konkurenci pro francouzské zemědělce a vinaře. Zatímco KSI spatřuje v budoucím voleném Evropském parlamentu přes jeho pouze poradní funkci významný nástroj proti hegemonismu supervelmocí, obává se KSF západoněmecké dominance v tomto parlamentu a v EHS vůbec.

BERLINGUER O JEDNÁNÍ V MOSKVĚ

Návštěvu Enrico Berlinguera v Moskvě v říjnu 1978 pokusila se sovětská propaganda prezentovat jako přinejmenším «příměří» mezi Moskvou a KSI. V televizním rozhovoru po návratu do Itálie však Berlinguer sdělil, že «rozpory s Moskvou se týkají zásadních rysů socialistické výstavby», a že tyto rozpory zůstávají nezmenšeny. «Naše strana stojí za demokratickou cestou k socialismu, a trvá na tom, že výstavba socialismu musí spočívat na zachování politického pluralismu a občanských svobod». Na otázku, zda s Brežněvem a ostatními mluvil i o sovětských «disidentech», prohlásil: «Všechno, co o «disidentech» říkáme v Římě, říkáme i do očí sovětským vedoucím». Zvláště nepříjemně se muselo Moskvě dotknout, když šéf-

daktor «L'Unita'» Pavolini na tiskové konferenci o Berlinguerově návštěvě v Moskvě zdůraznil, že italští komunisté jsou «připraveni dorozumnět se s Čínou», a že chtějí «diskutovat s čínskými soudruhy jako se všemi ostatními přáteli pokroku ve světě».

ELLEINSTEIN O ANTISEMITISMU V SSSR

Jean Elleinstein, zástupce ředitele «Střediska marxistických studií» při KSF, byl v průběhu roku 1978 vystaven celé řadě nejhrubších útoků sovětské propagandy. Nezůstával ovšem dlužen odpověď. V interview pro «Paris Match» například uvádí: «Sovětské hospodářství má nejdůležitější těžkosti pokud jde o výrobu konzumního zboží a o výrobu zemědělskou. Také národnostní konflikty se v SSSR zostřují. Pro politické klima je typické, že v sovětském tisku – zejména v «Komsomolské pravdě» – vycházejí články s čistě fašistickou tendencí, aniž by byly politickým vedením odsouzeny. Články o «židovském zednářství» a o «sionismu» zavánějí hitlerismem. A co tu Valerij Jemeljanov píše, přejímají jiné časopisy, zejména «Ogoněk», a rozličné knižní publikace. Ubohý Marx a ubohý Lenin, jejichž názory se podávají v omáčce z Goebbelse a Rosenberga! Cítím se vlastně poctěn, že i na mne sovětská propaganda, zejména «Novoje Vremja», útočí. Kdo víc pomáhá buržoazii, kdo víc podporuje antikomunismus než ti, kteří obhajují Stalina a používají fašistické argumentace proti židům?».

REHABILITACE BUCCHARINA

Vedle řady předních komunistických a socialistických osobností a vedle Byra Socialistické internacionály vyslovil se v listopadu 1978 v «L'Humanité» za rehabilitaci Nikolaje Bucharina i člen ústředního výboru KSF Jean Burles. Připomněl úsilí Bucharinových pozůstalých v SSSR o to, aby Bucharinovi alespoň posmrtně byla poskytnuta spravedlnost. Uvedl, že «základ obžaloby – spiknutí a velezrada – byl falešný a sloužil před 40 léty k tomu, aby statisíce Stalinovi nepohodlných komunistických kritiků bylo umlčeno a popraveno». Konstatoval, že ani díle rehabilitace za Chruščeva bohužel nevedly k tomu, aby velké osobnosti ruského revolučního hnutí byly rehabilitovány. «Protože se dnes v SSSR nadále nezastává téze, že šlo o «komplot», rozumíme čím dál tím méně, proč je odmítána rehabilitace takových osobností jako N. Bucharin».

ALBÁNSKÁ POZICE

U příležitosti státního svátku v listopadu 1978 promluvil Enver Hodža mimo jiné i o albánské zahraniční politice po roztržce s Čínou. Vysvětlil, že jeho režim je «nesmiřitelným vůči jakémukoliv imperialismu, ať americkému, sovětskému, čínskému, japonskému či kterémukoliv jinému», a zdůraznil, že nemá styky s USA, SSSR a «fašistickými státy» – a že je nikdy mít nebude. S ostatními státy – ať kapitalistickými nebo «revizionistickými» – přeje si udržovat styky, jestliže «tyto státy smýšlejí přátelsky o Albánii». Jako

země odpovídající tomuto kritériu jmenoval skandinávské státy, Rakousko, Belgie, Francii, Holandsko a Švýcarsko, a konstatoval, že zatím nejlepší vztahy má Albánie s Řeckem a Tureckem. O jakémkoliv sblížení s Jugoslávií nebo zeměmi sovětského bloku se nezmínil, avšak jeho odsouzení čínsko-japonské smlouvy a vyslovení «podpory Vietnamu proti intrikám Pekingu» uvolnily spekulace o možném přiblížení se Albánie zájmům SSSR – přinejmenším v některých mezinárodně-politických stanoviscích. Při svých-naštěstí nedožítých – 99. narozeninách v prosinci 1978 byl v Albánii slaven J. V. Stalin jako velký «marx-leninista a věrný žák velkého Lenina».

VYSVĚTLENÍ STANISLAVA LEMA

V otevřeném dopise uveřejněném 25. 11. 1978 ve «Frankfurter Rundschau» odpověděl polský spisovatel a futurolog Stanislaw Lem svým zahraničním přátelům, proč nemůže přijímat jejich pozvání k cestám do ciziny. Lem podrobil zdrcující kritice polskou byrokracii a její svévoli při povolování cest do zahraničí, a vysvětlil, že přijetí nebo nepřijetí pozvání vůbec nezáleží na jeho vůli, nýbrž na libovůli byrokratů. Vyvrátil domněnku, že by mu v tom ohledu jeho spisovatelský věhlas zajišťoval nějaké privilegium, a prohlásil, že nadále nebude odmítat pozvání různými osobními výmluvami, jak dosud ze studu činil. «Má síla stačí na přemožení byrokratické džungle nejvýše jednou v roce, ale ne vícekrát» – vysvětlil závěrem. Stanislaw Lem nepatří k těm polským intelektuálům, kteří se otevřeně opozičně angažují.

CARRILLO O TERORISMU A DIKTATUŘE

Na shromáždění v Bilbao na počátku prosince 1978 prohlásil generální tajemník Komunistické strany Španělska Santiago Carrillo: «Za diktatury byly násilné akce politicky přípustné. Přejímali jsme spoluzodpovědnost za ty, kdož se zbrani v ruce napadali instituce Francova režimu. Teď je však otevřena brána demokracie: nikdy už nebude diktatura, ani frankistická, ani – proč bych to přímo neřekl – komunistická. Jestliže jednoho dne naše strana dosáhne moci, stane se tak legální cestou, a všechny názory, které se liší od našich, budou mít i dál možnost svobodného vyjádření. To zaručuje nová ústava. Současný terorismus dává jen argumenty staré falangistické gardě, reakcionářům, těm, kteří nechtějí připustit autonomii, a kteří křičí, že v nové ústavě není vysloveno «Boží jméno». Katoličtí sektáři by však přece měli ze všech nejlíp vědět, že «bůh je všude»! Vám, baskickým komunistům, z nichž mnozí jsou katolíci, bych však chtěl zdůraznit, že nová ústava zaručuje katolické církvi i ostatním církvím jejich místo ve společnosti, stejně jako zaručuje svobodou ateistům».

MOCZAR O POLSKÉ «STATISTICE»

Mieczeslaw Moczar, kdysi nebezpečný rival Gomułky, a nyní již po řadu let «odstavený» předseda Výboru státní kontroly, uveřejnil v «Zycie Li-

terackie» v listopadu 1978 silně kritický článek, v němž m. j. říká; «... v mnoha oblastech naší správy, zejména v hospodářství, je rozšířeno žonglování s fakty, příklady a čísla. Zvláště škodlivé je, že se v různých zprávách a statistikách předkládají falešné údaje odpovědným pracovníkům. V mnohých podnicích je tato metoda «rozvinuta» do té míry, že se s novými falsifikacemi falšují i data, na nichž je «zpráva» založena. Je otřesné, že se na vyšších místech bez jakéhokoliv podezření a bez nejmenší kontroly takové falešné informace přijímají a akceptují. Často vzniká dojem, že se i na těchto místech dává přednost zprávám, které líčí stav hospodářství v příznivějším světle, než jak tomu je ve skutečnosti».

NDR NAKUPUJE

Východoněmecké «Intershops», které jsou obdobou čs. «Tuzex», působily v posledním roce značné sociální napětí; ta část obyvatelstva, která si nemohla opatřit valuty, dávala otevřeně najevo nespokojenost, a při několika stávkách zaměstnanců dokonce žádali, aby jim část mzdy byla vyplácena ve valutách. Nyní provádí vláda NDR nákupy některých atraktivních západních výrobků i pro normální trh. Ke konci roku 1978 dodala firma Strauss & Co. do NDR 800.000 párů pravých amerických «texasek», jaké dříve bylo možné koupit jen v Intershops. Teď však bylo 60 procent dodáno do obchodních domů, a 40 procent bude rozdělováno přímo na pracovištích. Značka «Levis» na zadnici přijde však pracujícím draho. Ačkoliv NDR nakupuje texasky za 11,25 dolarů, prodávají se za 149 marek, což je podle oficiálního kursu 74 dolarů!

PCI PŘED SJEZDEM

Ústřední výboru Komunistické strany Itálie uveřejnil v prosinci 1978 téze k předsjezdové diskusi, která v těchto měsících probíhá. 15. sjezd strany se bude konat 20.-25. března 1979 v Římě. Úvod «Orientace a základní cíle P C I» a sedm kapitol – «Základní rozpory současné epochy», «Spolupráce s komunisty, socialisty a jinými progresivními hnutími ve světě», «Krise italské společnosti», «Východisko z krize», «Za jednotu demokratických sil a za vládu demokratické jednoty», «Problémy a vyhlídky masového hnutí» a «Strana» – obsahují 91 tézi a dotýkají se všech oblastí politiky italských komunistů. Překonání krize soudobého kapitalismu chápe se jako «radikální transformace» demokratickými cestami a prostředky, jako «třetí cesta» k socialismu, pro niž nemůže platit ani sovětský ani sociálně-demokratický model, a které musí být dosaženo bez diktatury. «Lenin zůstává největším revolucionářem tohoto století, a jeho učení je podstatné pro úsilí o změnu společenské skutečnosti», avšak «marxismus a leninismus nevyjadřují celé bohatství naší teoretické a ideové výzbroje». Pro úsilí o socialistickou přeměnu společnosti v Evropě i ve světě «neexistují žádné univerzální modely, žádné katedry ideologické ortodoxie, žádné výlučné centrum politického vedení». Existující socialistické státy mají «své vlastní zájmy, rozpory a omyly».

Italská cesta k socialismu musí se vyznačovat zachováním a rozšířením všech občanských svobod a prostoru pro soukromou iniciativu, organickým spojením tržního a plánovaného hospodářství. V pluralismu nového společenského uspořádání musí mít své místo i náboženství a církve. Progresivních změn může být dosaženo jen ve spolupráci komunistů, socialistů a křesťanských demokratů, přičemž «komunistická strana musí se chápat jen jako část společnosti a státu». Dnešní komunistické strany ve světě odlišují se «hlubokými rozdíly a každá forma přímého nebo nepřímého vměšování se do vnitřního života jiných stran musí být vyloučena».

V předkongresové tribuně, kterou pravidelně uveřejňuje orgán KSI Unitá se již objevily názory členů a funkcionářů KSI, které by u nás stačily k vyloučení ze strany či dokonce odsouzení. Tak na př. člen ÚV KSC Lucio Lombardo-Radice kritizuje, že strana je příliš «diplomatická» ve vztahu k jiným zemím a že říká pravdu až když se stanou dramatické události, jako na př. teď v Kambodži. Žádá, aby se strana distancovala včas od situací, které diskreditují socialismus jako na př. dnešní stav v Československu nebo sovětsko-kubánská intervence v Erytreji. Znamý italský slavista Vittorio Strada vidí naléhavou potřebu, aby strana zaujala jasné stanovisko vůči leninismu, v němž vidí začátek deformací, jež vyústily ve stalinismus a také vůči «reálnému socialismu», který podle jeho názoru diskredituje socialismus jako ideál spravedlivější a svobodnější společnosti.

V SOFII O «REÁLNÉM SOCIALISMU»

Rudé právo informovalo obsírně o «mezinárodní konferenci o otázkách reálného socialismu», která se konala v polovině prosince 1978 v Sofii, a jejímž formálním pořadatelem byl časopis «Otázky míru a socialismu» – tento poslední zbytek neblaze proslulé KOMINFORMY. Přineslo zejména projev Vasila Bilaka, plný přímých i zastřených útoků nejen proti Číně, ale zejména proti politice eurokomunistických stran v západní Evropě. Ani slovem se však nezmínilo o tom, jak reagovali zástupci těchto stran.

Deník italské komunistické strany Unitá zdůraznil, že italská KS byla zastoupena pouze pracovníkem redakce Otázek míru a socialismu Rossim, který zaujal velmi kritický postoj k celé konferenci. Jak uvádí Unitá, Rossi vyslovil pochybnosti o užitečnosti shromáždění tohoto druhu a jménem KSI varoval, že kdyby se podobné konference měly i v budoucnu pořádat pod hlavičkou časopisu «Otázky míru a socialismu», musela by italská KS nejen uvážit svou účast na takových podnicích, ale vůbec přehodnotit svůj vztah k tomu časopisu. Italský zástupce odmítl právo jakékoliv konference vnucovat ostatním stranám nějaké společné stanovisko a naznačil, že KSI v případě pokračování této praxe odvolá svého zástupce z redakční rady mezinárodního časopisu komunistických stran, vydávaného v Praze (za peníze KSSS a KSC). Ačkoliv Rudé právo tvrdilo ve svých komentářích, že stanovisko «jedné strany» bylo zcela osamoceno, Unitá uvádí, že v podobném smyslu vystoupili i zástupci KS Francie, Španělska a Rumunska.

Kolik divizí má papež?

Kdo ví líp, než Češi, že dějiny se píší perem divizí, bataliónů a kohort, pásy tanků, botami pěšáků i kopyty jízdních. To vědomí má přitom dvě stránky, a jedna není nezbytně příjemnější druhé. První se vztahuje k paměti země, tolikrát – a v nedávné minulosti, za života jediné generace, hned dvakrát – převálcované hordami ze západu, z východu, ze severu i od jihu. Druhá je paměť národa, který chtě nechtě, vinou vlastní nebo cizí, bude v evropských dějinách dvacátého století figurovat jako ten, který nepoužil vlastních divizí, když byla ohrožena jeho existence. Palacký věděl, jak nutně potřebuje národ hrdinskou minulost, jak se zoufale musí identifikovat s vlastními vítězstvími v poli, byť jakkoli vzdálenými, má-li se vzepnout k novému odporu a zabránit vlastnímu rozplynutí, rozpuštění v cizím louhu. Proto byla Palackého historická argumentace, jeho čtení české historie, vždycky tak populární v rekatolizovaných masách českého lidu, a proto argumentace jeho odpůrců, byť jakkoli podepřená, nikdy tuto podporu nezískala. Ať už máme jakýkoli názor na to, co Češi v roce osmatřicátém a osmašedesátém mohli nebo nemohli, měli či neměli, na jednom se patrně shodneme: Že dvojí přijetí dvojí cizí okupace bez vojenského odporu během pouhých třiceti let, nesmírně ztěžuje dnešní situaci národa a změnu této situace, kterou by sám, nebo převážně sám způsobil, nebo alespoň ovlivnil. Navíc nemají Češi od mýtu Masarykova – a zase je lhostejné, jako v dějinách skoro vždycky, nakolik lze tento mýtus opřít o skutečnost, a kolik je v něm legendy – žádný národní mýtus, s nímž by se mohli identifikovat. Je jednou z ironií novodobých českých dějin, že se jím mohl, bez ohledu na sovětskou okupaci, stát Slovák Alexandr Dubček. Mohl...

Národy žijí idejemi, z nichž se zrodily, říkával Masaryk. Něco na tom je. I když je to všechno složitější. Národy, stejně jako jejich mýty, legendy, ideje, se vytvářejí po staletí. Zrození národa ani ideje nemá datum. Mýty vznikají a zanikají, a s nimi rituál a liturgie, které je provázejí. Ale ne všechny. Některé zůstávají, staletí je jaksi prověří, jejich hodnota a užitečnost pro danou kolektivitu se v průběhu věků potvrdí, a novodobý národ se s nimi postupně identifikuje. Změnit tuto identifikaci z důvodů té či oné politické praxe a opportunity, je nesmírně obtížné. I změny tak radikální, jako byla třeba revoluce francouzská, sovětská, nebo čínská, se musely dřív nebo později vrátit k identifikacím, jak je vytvořila staletí, a samy učinit konec radikálním pokusům o jejich likvidaci, neboť tyto pokusy ohrožovaly moc nových vládců. Napoleonovo císařství, Stalinův návrat k carským tradicím a praxi, krach čínskému pokusu sesadit Konfucia, to jsou jen některé příklady. Chcete nejčerstvější? Když tak velice neuspěl Ulbrichtův a Honneckerův pokus o vytvoření jakéhosi «endéráckého» národa a nacionalismu, dochází ve Východním Berlíně v těchto měsících k pozoruhodnému pokusu o vzkříšení obrazu Pruska a pruského státu. Toho státu, který byl spojenci v roce 1945 oficiálně odsouzen a «rozpuštěn» jako uz-

naný zdroj militarismu a militaristické kultury. Jenže v NDR je dnes nějakého národního mýtu zapotřebí jako soli, a tak se tedy křísí mýtus pruský. Marx rotuje v hrobě, sousedé nevěří svým uším, mrazí je v zádech, ale národní dějiny jsou národní dějiny, se svými mýty, rituály a liturgiemi, a NDR je, aspoň z podstatné části, Prusko. Její představitelé se vždycky podle toho chovali. Takže se dnes jen vnější nálepka uvádí do souladu s tím, co je už dávno vidět.

Katolicismus byl po tisíc let ideologickou páteří polské státnosti, v šestnáctém století se dokázal vyrovnat – aniž sáhl k protireformační inkvizici – se silnou a svým způsobem blahodárnou intelektuální výzvou kalvinismu a ve chvíli vzniku moderního polského národa se plně identifikoval s jeho ideou, včetně jejího romantického vtělení, které nezemřelo s romantismem. Idea katolicismu je od moderního Polska stejně neodmyslitelná jako od moderního Španělska. Proti katolicismu nelze v Polsku vládnout, identifikaci národa s katolicismem nelze žádným způsobem vymazat. Třicet let po nastolení komunistického režimu se ke katolicismu veřejně hlásí více než devadesát procent Poláků, mezi nimi i drtivá většina členů Polské sjednocené dělnické strany (KS). Katolicismus a nacionalismus splývají většinou Poláků v jedno, což je důležité vědět při čtení oficiálních sociologických studií, jež ukazují některé zajímavé rysy východoevropských společností, i partikularismus společnosti polské. Jedna z nejzajímavějších takových studií se týká právě problému identifikace. Podrobným sociologickým průzkumem došli její autoři k závěru, že v životě drtivé většiny polských občanů hraje roli jenom trojí typ vztahů: vztah k rodině, vztah k nejbližším přátelům, a vztah k národu, nebo spíš k ideji národa. Toto zjištění potvrzuje v daleko obecnějším než polském měřítku, k jaké společenské atomizaci došlo za posledních, řekněme, čtyřicet let v sovětské části Evropy a jak tu není prakticky žádné spojení mezi soukromým mikrosvětlem a společenským makrosvětlem. Poláci jsou, alespoň mezi vládnoucími národy, nepochybně výjimkou, a patrně jedinou výjimkou. Její příčinou (což už se v polské studii nepraví) je právě identifikace katolicismu s nacionalismem, neboli existence jakéhosi národního náboženství s tisíciletou tradicí. (Podobná situace existovala v Rusku a roli, kterou pravoslavná církev v Rusku hraje a ještě může sehrát, nelze v žádném případě podceňovat; jiným příkladem je převážně religiozní charakter židovského nacionalismu, bylo to právě náboženství, a náboženský tradicionalismus, jež umožnily přežití diaspor). Národy, které se mohou opřít o takový typ tradice, sahající daleko do minulosti a přitom pevně institucionalizované v současnosti, jsou odolnější proti nárazům dějin. Navíc pak do nich právě touto tradicí nejednou zasahují i ve chvílích, kdy se zdá, že k tomu nemají mnoho možností.

Volba krakovského arcibiskupa, kardinála Karla Wojtyly, římským papežem, je událostí, jejíž dosah je zatím obtížné změřit. Kolik divizí má pa-

pež? ptal se uštěpačně Josif Visarionovič, když se mu kdosi kdysi zmínil o politickém postoji a vlivu Vatikánu. A tady jsme znovu tam, kde jsme začali. Divize, pravda, píše dějiny. Převážně. Ale ne výlučně. To je cosi, co ti, kteří divizemi vládnou, nikdy nepochopí, a v tom je také šance těch, kteří divizemi nedisponují buď vůbec, nebo ne tak, aby to mohlo hrát roli.

Vídeňský kardinál König, který byl podle všeho, co víme, mužem v pozadí volby polského papeže Jana Pavla II. – volby umožněné nesmiřitelným zápasem mezi dvěma křídly italského katolicismu, který zablokoval cestu na papežský stolec kterémukoli italskému kandidátu –, ví zřejmě o vnitřní podstatě historických procesů víc, než všichni posunovatelé divizí dohromady. Ví, že minulost je nedílnou součástí přítomnosti, a že přítomnost, která se pokusí svou minulost zapřít, připravuje sama sebe o hlavní zdroj síly k životu a k přežití. Ví, že národy střední Evropy, které mají být připraveny o svou minulost, přinuceny tuto minulost zapřít, odřící se jí, obrátit se zády k zápasům, porážkám i vítězstvím těch, z nichž se zrodily, se tím úporněji obracejí právě k této minulosti, ke své tradici, hledajíce v ní cestu k přežití. 40 let, jež uplynuly od Hitlerova a Stalinova nového dělení Polska, nejen neoslabilo národní sílu polského katolicismu, nýbrž mu dodalo novou sílu a přitažlivost. Kardinálové Wyszinski a Wojtyła nestáli nikdy vůči Moskvou dosazenému režimu v roli prosebníků či zanedbatelné náboženské opozice. Jednali vždy jako rovný s rovným. Neměli divize, ale měli za sebou více než 90% Poláků, a v Moskvě i ve varšavském ÚV tohle vždycky věděli. Představitelé polského katolicismu také nikdy nevystupovali jako nesmiřitelní, dogmatictí odpůrci každé jimi neuznané vlády ve Varšavě, nýbrž jako strážcové tradic, kteří nevyhledávají konflikt za každou cenu, ale nedopustí zcizení toho, co činí po tisíc let Polsko Polskem – čímž nikdy nemysleli jenom katolicismus, nýbrž celý velký kontext tradic polské civilizace. Že první neitalský papež po bezmála půl tisíciletí, je Polák, a to Polák z Polska, krakovský arcibiskup, je důležitým příznakem toho, že svět začíná chápat, jak ve střední a východní Evropě dále žije, co tam žilo po tisíciletí, že spojení s minulostí, s tradicí, nebyla přervána, přes všechny pokusy, a že naopak v síle těchto tradic mohou jejich pokračovatelé jinde ve světě čerpat posilu sami pro sebe. Polský papež ve Vatikánu pak znamená pro celou střední a východní Evropu symbol spojení přítomnosti s minulostí, a přes civilizační tradice s ostatními součástmi téže civilizace. Papež Wojtyła, vzdělaný, moudrý intelektuál, to ví. Ví i to, že v době zoufalého nedostatku pozitivních symbolů a mýtů v té části světa, ze které přišel, se on sám nezbytně stává jedním z nich pro stamilióny, bez ohledu na to, jaké je či není jejich náboženství.

Pro českou zemi a ty, kteří v ní po tisíc let přebývají, je volba polského papeže příležitostí k vážnému sebezkoumání a sebezpytování. Kde je dnes, deset let po srpnu 1968, deset let po tom, co se Čechy staly na okamžik symbolem spojení západního socialismu s humanistickou tradicí, kde je dnes, ať jakkoli šlapána a zaháněna do podzemí, ta živá tradice, která v příznivém okamžiku umožní opětné sjednocení minulosti s přítomností, nové splynutí české civilizace s civili-

začním kontextem, k němuž od věků patřila? Místodržitelé na pražském hradě se snaží všemi prostředky přesvědčit český národ, že taková tradice neexistuje, že neexistuje ani jako minulost, ani jako přítomnost, ani jako mýtus, symbol či živé slovo. Charta 77 byla odpovědí na tyto snahy. Odpovědí, která zazněla celým světem. Ale to nestačí. Stejně jako Poláci, i Češi dnes žijí v makrokosmu rodinných a úzce přátelských vztahů. Za těmito buňkami je prázdno, poušť, umělý svět, svět bez vlastního života, vynucený toliko divizemi. Ale co je dál, za tím, co je ta idea, která kdesi spojuje všechny tyto buňky a jednou zase naplní umělé prázdno plné divizí? Na tuto otázku, kterou zvolení polského papeže nastolilo nejen v českém, ale v celém středo – a východo – evropském kontextu, musí odpovědět všichni, kteří cítí intelektuální odpovědnost za budoucnost českého národa. Odpovědět tak, aby je národ uslyšel, poznal svou «ideu» a začal jí znovu žít.

DALIMIL

MOP odsuzuje čs. vládu

Vedoucí orgán Mezinárodní organizace práce, sestávající ze zástupců vlád, zástupců organizací zaměstnanců a zástupců organizací zaměstnavatelů, projednal na zasedání na počátku listopadu 1978 v Ženevě obvinění proti vládě a úřadům ČSSR, že v rozporu s konvencí MOP z roku 1964 a v rozporu s mezinárodní konvencí OSN o hospodářských, sociálních a kulturních právech provádějí existenční pronásledování signatářů «Charty 77» a jiných kritiků režimu. Obvinění bylo vzneseno Mezinárodní konfederací svobodných odborů, která MOP předložila materiál o 64 stránkách s přesvědčivými důkazy o nepřipustné praxi pražského režimu. MOP projednala tento materiál v rozsáhlé diskusi, vyslechla i obhajobu zástupce čs. vlády, a 38 hlasy proti čtyřem při 9 abstencích O D S O U D I L A postup čs. vlády a úřadů. Většina mohlo být při hlasování dosaženo proto, že také zástupci ze zemí Třetího světa se tentokrát připojili k odsouzení metod pražského režimu. Celý materiál o obviněních i nejapná obhajoba čs. vlády byly uveřejněny. Rozhodnutí MOP vzbudilo velkou mezinárodní pozornost, také proto, že se dosud tato organizace vyhýbala zaujetí příliš kritického stanoviska k sociálním poměrům v zemích sovětského bloku.

Po uveřejnění výroku MOP obrátila se Mezinárodní konfederace svobodných odborů na československou vládu s požadavkem, aby s upíráním základních sociálních práv pro signatáře «Charty 77» přestala. V prohlášení této organizace byla též vyslovena naděje, že MOP použije nyní celého svého vlivu, aby bylo dosaženo změny nepřijatelných poměrů v ČSSR.

Rozhodnutí MOP i akce Mezinárodní konfederace svobodných odborů jsou po známých stanoviscích a akcích francouzských a italských odborů novým důležitým projevem mezinárodní solidarity s pronásledovanými a diskriminovanými v dnešním Československu.

Velikost bídy aneb bída velikosti

(Situace čs. strojírenství)

Byly doby, kdy čs. strojírenské výrobky byly slavné v celém světě. Pak přišla doba (po roce 1948), kdy došlo k jeho růstu, stále prudšímu růstu – až se z tohoto odvětví stal tragický okov, bohužel už neukutý ani na průměrné světové úrovni.

Jak čs. strojírenství rostlo, tak zaostávalo. Navíc přímo tragicky zvětšovalo disproporce našeho národního hospodářství. V roce 1968 se uvažovalo – v souvislosti se změnou struktury čs. ekonomiky – i s nápravou této disproporce. Měla začít vyřazováním neefektivních a zastaralých provozů. Vstup sovětských vojsk však udělal škrty i přes tyto úvahy, směřující k záchraně a rozvoji čs. národního hospodářství. Jedním ze zřetelů bylo omezování dovozu surovin (železná ruda především). Strojírenství musí od té doby růst ještě prudčeji a ještě silněji zaostává. Tím se utužuje naše závislost na RVHP a především SSSR, nejen v potřebě dovozu železná ruda, a pod., ale i v potřebě vývozu výrobků které se stále víc opožďují za světovou úrovní. Cesty k omezování suverenity jsou různé a tahle je jedna z neúčinnějších. Dnes totiž pracuje ve strojírenství přes milion obyvatel a zaostávání vede k nadměrné spotřebě materiálů – u oceli např. víc než dvojnásobně než ve vyspělých státech za stejný výrobek – a tedy k nadměrné potřebě dovozu.

PROČ ZAOSTÁVÁME?

Ve strojírenství je dnes 8.340 samostatných provozoven, jenže za tímto efektním číslem se skrývá obrovská roztržičnost výroby, provozované navíc na zastaralém strojním zařízení, čs. strojírenství dnes zaostává za světovou úrovní o deset až dvacet let. (oficiální, ovšem důvěrné konstatování).

Stáří strojů, včetně sléváren, je v průměru 16 let. Obráběcí stroje jsou staré přes 17 let (světový průměr je 13 let), v kovárnách se stáří strojů pohybuje kolem 20 let (přitom jejich průměrná životnost je 21 let, potom následuje zvýšená poruchovost, generálky a drahá údržba).

Horší je však – morální opotřebování strojního parku, pohybuje se mezi 25 a 35 léty (v průmyslově vyspělých státech nepřesahuje 20 let). Přitom ani stroje, které pracují v našich provozech 30 – 40 let, nejsou vzácností – tvoří 8% strojového parku.

Modernizační trendy ve světě kromě toho směřují k jiné skladbě strojního vybavení, například k většímu procentu tvářecích strojů (Francie přes 22%, Japonsko přes 25%, SSSR 19%) z celkového počtu obráběcích a tvářecích strojů. U nás činí jejich podíl jen 13%.

Dodnes vyžaduje u nás 73% strojů a zařízení trvalou obsluhu. Máme sice plná ústa vědeckotechnického pokroku, ale jen 6% strojů má samočinnou regulaci jednoho pracovního cyklu a pouze 1% je plně automatizováno. Podíl ruční práce při montáži, broušení, klempířských, zámečnických a

jiných pracích činí v našem strojírenství cca 60% (na západě 45%).

Dnes už jen 51% strojů pracuje bez poruch a s požadovanou přesností. To zvyšuje náklady a snižuje kvalitu produktů. Zpětně se to projevuje v poruchovosti nově zařizovaných dílen, ale i odbytu v zahraničí, kde prodáváme za nižší ceny. Plných 14% strojů je dnes už v takovém stavu, že by měly být sešrotovány.

MODERNÍ TECHNOLOGIE POUHÉ HESLO

Jsou jí plné noviny. Hlaholí ve všech projevech. Ale ve skutečnosti v ní zaostáváme až o 15 let. Za posledních dvacet let totiž nedošlo v čs. strojírenství k výraznějším technologickým změnám. Tak se pořád obrábí, místo aby se uplatňovalo ve větší míře tváření, které vede k úspoře materiálu, snížení operací a zvýšení produktivity. Ve Francii, Velké Británii a dalších vyspělých státech je dnes podíl tváření dvojnásobný než u nás. V našich slévárnách, (čistírny, formovny) činí pro zastaralou technologii podíl ruční práce 50%, zatímco v zahraničí jen asi 20%. Skoro vůbec neexistuje automatizace tavícího procesu a vykuové metalurgie, v zahraničí dnes zcela běžné.

Stejně katastrofální stav je v našich kovárnách.

Ve svařování se dnes ve světě stále více využívá mechanizovaných způsobů. V ČSSR je jejich podíl jen 26%, zatímco v NSR přes 30%, v SSSR 40% a v USA 53%.

V soustružení, při rychlostním broušení je řezná rychlost v našich podnicích asi poloviční než v zahraničí. Pokud pak u nás máme výkonné zahraniční zařízení, nemůžeme je často použít pro neodpovídající konstrukci a příkon našich obráběcích strojů, a tak zahálejí. Přitom byla v ČSSR zastavena (!) výroba řady produktivních poloautomatů, ačkoliv za ně nemáme náhradu.

Podobně zaostáváme ve využívání plastických hmot, hliníku a jeho slitin a zvláště ocelí o vyšší pevnosti, což vede k nadměrné spotřebě materiálů (velká hmotnost našich strojů, kterou nám ovšem nikdo nezaplatí, naopak bývá příčinou odmítnutí našich nabídek na západě). Jsme-li dost naivní, pak se sice můžeme chlubit největší spotřebou odlitků ze železných slitin na jednoho obyvatele v Evropě, zvláště pak ocelových odlitků, ale jen když si neuvědomíme, že zůstáváme pozadu v odlitcích z tvárné litiny (jen 0.7% – ve vyspělých zemích 10%). Přitom podíl přesných odlitků je u nás 6 krát nižší, než na západě, a několikrát nižší je i podíl přesných výkovek.

Výzkumná základna strojírenství je přes tyto problémy v našem průmyslu snad vůbec nejhůře zajištěna, a to i platově. Tak průměrný plat v roce 1975 zde byl 2.500. – Kčs (ve stavebnictví 2.900. – Kčs). To ovšem má vliv na zhoršování kvalifikační struktury pracovníků. Dnes zde pracuje jen 23%

vysokoškoláků, ačkoliv by jich mělo být 40%, a vědeckých pracovníků je jen 1.3% – srovnáme s průměrným procentem vědeckých pracovníků v celé vědeckovýzkumné základně, které je 5.1%.

Leccos by ovšem šlo řešit nákupem licencí. Ale prostředky na tento nákup činí u nás jen 0.25% z hodnoty výroby, zatímco v průmyslově vyspělých zemích dnes překračují vesměs 10%. Přitom z tohoto mizivého počtu zahraničních licencí, kterých čs. strojírenství využívá, je jen 15% technologického charakteru.

PLÁN, SPECIALIZACE, ORGANIZACE

Tak zvané plánovité řízení vedlo sice za posledních třicet let k mnohonásobnému zvýšení produkce, jak se režim chlubí, ale tento rozvoj byl extenzivní (zastaralé zařízení i výrobní postupy, roztržitost výroby). O specializaci nelze skoro vůbec mluvit. Tak výroba přesných per je specializována jen z 20%, šroubení také z 20%, specializace výroby tvářecího nářadí jen z 10%, výroba forem na lití odlitků pod tlakem je specializována jen ze 30%, speciální výroba forem pro zpracování plastických hmot dosáhla 20% a drobné vylisky z plechů jsou specializovány jen z 10%, atd.

Přitom i organizace výrobních procesů těžce pokulhává za světovým průměrem. Aby výroba vůbec šla, je na 1.000 dělníků asi 110 technicko-hospodářských pracovníků, tedy čtyřnásobek než v zahraničí. Velké procento z toho nadměrného počtu ovšem spolkně samé «plánování» a napravování jeho chyb, značné procento TH pracovníků musí řešit výpadky ve výrobě (poruchy, nedostatek energie atd) a další jsou nutní právě pro zvládnutí složitých výrobních programů.

Špatná organizace (počínaje státním plánem, jeho lhůtami a průběžnými změnami a konče zásobováním) se však projevuje i v neúměrných lhůtách pro dodávku výrobků – jsou zhruba 2.5 krát delší než v zahraničí. Abychom tento nedostatek aspoň trochu vyrovnali, udržují se nadměrné zásoby materiálů a výrobků, i těch, které spadají do pravidelné masové spotřeby.

Nízkou úroveň výroby a zavádění moderních metod ovšem zaviňuje i nevyhovující kvalifikace dělníků, mezi nimiž je přes 12% zcela nekvalifikovaných, (a toto, procento zřejmě dál poroste), a nízká kvalifikační struktura TH pracovníků, mezi nimiž je jen 15% s vysokoškoláckým vzděláním. Přitom mzdové podmínky jsou takové, že mladí dělníci a inženýři přicházejí jen v omezené míře (počet učňů například klesl na 20% ve srovnání s rokem 1965), a proto roste podíl pracovníků nad 45 let.

Paradoxem přitom je, že při neutěšeném stavu specializace, spojené s obecným zaostáváním, nás RVHP nutí do rozdělování programů, tedy k superspecializaci spojené s kooperací v mezinárodním měřítku, totiž se SSSR, Polskem, Maďarskem atd.

INFLACE A JEJÍ VLIVY

Za posledních patnáct let, ale zvláště v posledních osmi letech vzrostly ceny investic 2.2 krát, v těžkém strojírenství pak ještě víc. V

důsledku toho investiční prostředky ani nestačí na prostou reprodukci výrobních kapacit.

Nestačí však ani na obnovu strojního parku. Tak například ve známém podniku TOS Kuřim se za posledních patnáct let zvýšilo průměrné stáří strojů z 15.3 na 22.5 let. Třetina strojů je zde starších třiceti let. Ceny našich strojů sice stouply méně, než celkové investice, ale přece jen výrazně – 1.7 krát. A protože jsme mnohé výrobní programy zrušili ve prospěch našich bratří v RVHP, musíme ve zvýšené míře nakupovat ze socialistických států – jenže ty teď přijdou bratru až na sedminásobek původní ceny (před vstupem sovětských vojsk, této nám tak drahé bratrské pomoci).

Tak tedy přece jen nové specializované závody? Jenže dnes jich můžeme za stejné peníze jako před 10 léty postavit jen 41% (dle podlahové plochy).

DISPROPORCE NA POKRAČOVÁNÍ

V létech 1960 – 75 vzrostla strojírenská výroba o 198%. Výrobní techniky, tedy strojů a zařízení k obnově a modernizaci závodů, však vyrábíme jen o 143% více. Přitom složení této části výroby vůbec neodpovídá současným trendům ve světovém strojírenství.

Pravda, vyrábíme dnes výkonnější obráběcí stroje, ale právě jejich případ (i když krajnostní) je příznačný. V roce 1960 jich více než 30 tisíc stálo 995 mil. Kčs. Za patnáct let, v roce 1975 jich bylo možno koupit jen 17.1 tisíc – za 2.837 mil. Kčs. Výkonnějších, ano, ale jen cca o 20-30%.

Přitom RVHP a navíc potřeby zahraničního obchodu, chronicky trpícího nedostatkem hodnotných devis, jsou neúprosné. Zatímco bychom tyto stroje potřebovali, vyvážíme je. Musíme. Tak je prostá reprodukce zajišťována v celém strojírenství pouze ze tří čtvrtin – čili pokračuje další chátrání.

Ale i skladba výroby nových strojů pro strojírenství je zcela nevyhovující, z hlediska nové technologie. Chybí brusky, jed noučelová svařovací zařízení, tvářecí stroje, soustružnické automaty atd. Navíc jsou stroje, zejména obráběcí a svařecí, dodávány bez plného vybavení nářadím a doplňkovým zařízením a tak třeba delší dobu ani neslouží nebo jen omezeně, či špatně, případně se to zkrátka nějak flikuje.

A JDE SE VPŘED!

Přes tento tragický stav musí ČSSR dále zvýšit strojírenskou výrobu do roku 1990 ve srovnání s rokem 1975, tedy za patnáct let, nejméně o 175.6%, ovšem se zvýšením počtu pracovníků jen o 100.000 osob, tedy cca 10%.

V době, kdy tedy není na prostou reprodukci, má se vsadit na komplexní mechanizaci, automatizaci a integrované řízení automatických výrobních procesů. Tedy ještě dražší investice, pro něž ani neexistuje výrobní základna, natož dostatečný balík deviz. A protože plány tohoto režimu jsou vždycky velkorysé a dokonalé, tím víc, čím větší fiasko je z těch předchozích, má být vybudována celá síť specializovaných inženýrských organizací – ale kde se vezmou kvalifikované kádry,

když už teď jich je nedostatek, a když na strojních fakultách mají obvykle méně zájemců, než volných míst.

Možná, že se při všeobecném rozkladu čs. hospodářství právě v tomhle vidí určitá záchrana a jako na závodisti se zkrátka sází na nejmenšího outsidera, a to všechno, co zůstalo v děravé kapse, v naději, že tohle snad přece jen vyjde. Naděje umírá poslední i u vládců a jejich patronů. A nevyvezli jsme v roce 1975 za plných 40.3 miliard Kčs strojírenských výrobků? Tak se to třeba nějakým zázrakem povede a v roce 1990 vyvezeme za plných 153 miliard Kčs, jak o tom naši dnešní hospodářští kapitáni, majorové a plukovníci sní, pokud snad některé neruší neklidný spánek. Ostatně i inflace může v dosažení této částky pomoci, bude-li dost prudká, a proč by nebyla?

Nejtragičtější však je, že strojírenství, tenhle zestárlý kůň, jen mezi ostatními odvětvími (snad s výjimkou zemědělství), opravdu nejmenší outsider. Přes dvacetileté zaostávání, nízkou kvalitu výrobků a obrovskou spotřebu materiálu a energie je vývoz strojírenských výrobků pro dnešní čs. ekonomiku o 10% výhodnější, než vývoz jiných artiklů (kromě automobilů, kde je efektivnost nižší o více než 17%, a přece je vyvážíme, protože každý smradlavý dolar je dobrý).

Ty sny o rozvoji strojírenství lze ostatně povzbuzovat i představou sice malého, ale přece existujícího množství vybraných strojů, jimiž se v novinách režim chlubí, protože u nich dosahujeme při vývozu do zemí RVHP o 60% a na západ dokonce o 80% vyšší efektivnosti, než le průměr.

Jenže ty sny nic nemění na skutečnosti, že za posledních deset let, tedy ve stínu sovětských bodáků, jsme definitivně dosáhli úrovně rozvojové země.

Praha, 1979

Machinatus

Filozofické večery v Praze

Myšlenka souvislého filozofického kursu se počala realizovat v říjnu 1977. Původně byl plán koncipován tak, že prof. Milan Machovec měl mít hlavní přednášky a dr. Julius Tomin koreferáty k daným problémům.

Postupem doby se však podle zaměření přednášejících i posluchačů vytvořily dva typy filozofických večerů: dějiny filozofie přednášel prof. Machovec a vstup do filozofického myšlení skrze Platóna provedl dr. Tomin. Počátky nebyly snadné. Státní bezpečnost se několikrát pokusila přednášky znemožnit, zájemci si však vytrvalostí vydobyli své právo.

Prof. Machovec se po obecném úvodu do filozofie a vymezení filozofických otázek zaměřil na podstatné rysy jednotlivých údobí filozofie a na hlavní představitele filozofických koncepcí. Svými přednáškami obsáhl dějiny filozofie od mýtu po novověk. Speciální důraz přitom kladl na anticou filozofii, převážně na Aristotela, kterému věnoval nejvíce hodin, dále pak na vznik křesťanství

a teologických systémů, reformaci a v nemenší míře na středověkou scholastiku. Celý cyklus přednášek byl zakončen pohledem na českou filozofii z hlediska jejího podílu v celosvětovém měřítku. Posluchači přednášek prof. Machovce získali ucelený přehled o hlavních problémech dějin filozofie a zároveň řadu podnětů pro samostatné studium.

Přednášky se konaly 1x týdně a skončily v červnu 1978. Průměrný počet posluchačů: 5.

Večery u dr. Tomina probíhaly ve znamení Platónových dialogů, které dr. Tomin překládal z řeckého originálu a které opatřil vlastním poznámkovým aparátem. Tímto způsobem se podařilo zpracovat podstatnou část Platónovy filozofie (Protagoras, Parmenides, Kleitofón, Theaitétos, Menon, Ústava aj.). Posluchačům se otevřel nový pohled na řecký svět. Nad každým textem se vedla více či méně zdařilá diskuse. S otevřením řeckého světa se také objevily nové filozofické problémy: několik večerů se dr. Tomin se svými žáky pokoušel o filozofickou reflexi světa, ve kterém žijeme, o filozofické vyjádření prožitku. S tímto náročným úkolem souvisí iniciativa dr. Tomina, který dopisem na tři západní univerzity požádal o navázání vědeckých kontaktů a spolupráci.

Přednášky se konaly 1x týdně a byly ukončeny v červnu 1978. Průměrný počet posluchačů: 15.

O prázdninách se užší kroužek u dr. Tomina zabýval převážně jazykovým zdokonalováním. Překládaly se z němčiny pasáže Buberovy knihy *Ich-Du*, z angličtiny pak texty B. Russela.

Od září přednášky u dr. Tomina pokračují. Plán: Thukydydovy Dějiny Peloponéských válek, Aristofanovy komedie, výhledově Aristoteles.

Filozofických přednášek se účastní především mladí lidé, kteří nemohou z politických důvodů studovat. Většina z nich se živí manuální prací.

SITUACE V BRNĚ

Brno vyvíjí podobnou iniciativu jako Praha, i když ne tak důsledně a v takovém měřítku. Jedním z přednášejících byl dr. Jan Šimsa (toho času vězněn). Podle zpráv z Brna bylo několik přednášek znemožněno Státní bezpečností. Podrobnější informace o neoficiálním vzdělávání v Brně přineseme v nejbližší době.

BRATISLAVA

Z široce pojatého cyklu přednášek se podařilo realizovat pouze dvě: Miroslav Kusý přednášel na téma: Problematika masověkomunikačních prostředků a Milan Šimečka na téma: Problematika západního terorismu (v kontextu maoistických hnutí 60. tých let).

Kromě toho se uskutečnila řada neformálních setkání, zejména s výtvarnými umělci a teoretiky a jiné akce, např. Jan Šimsa: K. H. Borovský a Slovensko.

Počet posluchačů se pohyboval kolem 30. Sociální složení: 10% dělníci, 90% středoškolsky nebo vysokoškolsky vzdělaní posluchači – z toho 30% aktivních studentů. Většina posluchačů byla zastrašena výslechy Státní bezpečnosti.

Nová praxe: zatýkání svědků

Dne 16. 12. 1978 zamítl krajský soud v Ústí n. Labem odvolání *Jiřího Chmela* proti rozsudku okresního soudu v Mostě, jímž byl tento 24 letý technik uznán vinným činem pobuřování (§ 100 la tr. z.) a odsouzen k 18 měsíčnímu nepodmíněnému trestu odnětí svobody v I. nápravně výchovné skupině. J. Chmel je od 20. července 1978 ve vazbě (viz naše Sdělení č. 23).

Jak známo (viz naše Sdělení č. 49), okresní soud v Mostě odsoudil J. Chmela jen za to, že začátkem ledna 1977 údajně umožnil několika osobám podepsat prohlášení Charty 77; tu část obžaloby, která J. Chmela vinila z přehrávání magnetofonového záznamu tohoto prohlášení a nahrávek nekonformních hudebních skupin, soud neuznal za prokázanou. Při hlavním líčení, ve dnech 20. a 25. 10. 78, vznikla mimořádná situace, zcela se vymykající běžné soudní praxi: všech pět klíčových svědků před soudem v plném rozsahu odvolalo své výpovědi, učiněné v přípravném řízení, a prohlásilo je za vynucené nebo vykonstruované vyšetřovateli. Tři z těchto svědků – Josef H e g r, Ivana H o l o t o v á a Josef K l i e r – byli přímo v soudní síni policejně zadrženi a později byla na ně uvalena vazba. Podle našich informací jsou dosud vězněni a jsou obviněni z tr. činu křivé výpovědi. Během hlavního líčení se také ukázalo, že někteří svědci byli vyšetřovatelem vyslýcháni dříve, než bylo ve věci zahájeno tr. stíhání (a tedy zcela protiprávně) a že naopak jeden svědek byl vyslýchán vyšetřovatelem SNB v době, kdy věc byla ve stadiu řízení před soudem, který jediný měl právo svědka vyslýchat. Senát okresního soudu v Mostě za předsednictví Drahošlava Matěchy přešel tyto závažné nesrovnalosti bez povšimnutí. Předseda senátu navíc při hlavním líčení systematicky krátil práva obhajoby a porušil celou řadu základních procesních ustanovení. Vynesený rozsudek se nemohl opřít o žádný věrohodný důkaz, který by prokazoval žalovanou činnost. I v čs. poměrech bylo za této situace odvolání nadějně.

Odvolání, které jménem J. Chmela podal jeho obhájce JUDr. Josef Danisz, brojilo především proti mnohonásobnému porušení zákonnosti předcházejícího řízení. Obhájce navrhl zrušení rozsudku v plném rozsahu a vrácení věci jinému soudu prvního stupně k novému projednání. J. Chmel se k argumentaci odvolání připojil a navíc uvedl, že on sám podepsal Chartu 77 až půl roku po lednu 1977, kdy – podle obžaloby – se měl dopustit tr. činu pobuřování tím, že měl jiným osobám ve svém bytě umožnit podpisování Charty 77. Prokurátorka se za napadený rozsudek postavila.

Po poradě vyhlásil soud usnesení, jímž zamítl odvolání J. Chmela jako nedůvodné; rozsudek okresního soudu nabyt tak právní moci. V ústním zdůvodnění usnesení uvedl předseda senátu, že od r. 1968 uplynula dost dlouhá doba k tomu, aby se Jiří Chmel mohl přesvědčit o správnosti politiky vedení státu. Subjektivní stránka skutkové podstaty tr. činu pobuřování je podle soudce Kugla naplněna tím, že Jiří Chmel se ztotožnil s Chartou 77, která je «nepřátelským pamfletem» a

– jak soudce přímo uvedl – «vměšováním do našich věcí». Jiří Chmel «se přiřadil ke zkrachovaným politikům, sdruženým v Chartě 77 a stýkal se s lidmi, kteří nosí dlouhé vlasy a mají v oblíbenou kulturu zaměřenou proti státnímu zřízení», prohlásil dále soudce a tvrdil, že izolace od těchto lidí bude mít na J. Chmela výchovný účinek. Po těchto úvahách, které ilustrují konkrétní aplikaci trestního práva v dnešním Československu, přešel soudce k objektivní stránce tr. činu. Není prý podstatné, zda bylo prohlášení Charty 77 v Chmelově bytě čteno, kolovalo-li zde v opise nebo bylo-li tam navíc i podepisováno. Tyto detaily, prohlásil soudce, nic nemění na skutečnosti že se J. Chmel s Chartou 77 ztotožnil a že se svým přesvědčením seznamoval i další osoby.

Ještě před veřejným zasedáním byla učiněna rozsáhlá policejní opatření, jejichž snahou bylo zabránit účasti přátel J. Chmela na tomto zasedání. Došlo k výslechům, zastrašování a odpirání dovolené. V době zasedání pak soudní budovu obstoupili a naplnili příslušných StB a VB se psy. Přátelé J. Chmela nesměli vstoupit ani do budovy; do soudní síně byla vpuštěna jen manželka J. Chmela a mluvčí Charty 77 Václav Havel jako Chmelův důvěrník. V průběhu veřejného zasedání předseda senátu Kugl prohlédl obsah tašek paní Chmelové a Václava Havla, i když k tomu neměl oprávnění.

Případ J. Chmela je příznačný pro poměry v severních Čechách, kde místní orgány státní moci v posledních letech vystupují zvláště brutálně – a dokonce s devízou «my nejsme takové měkkoty jako ti v Praze» – proti stoupencům lidských práv, příznivcům nekonformní kultury a jinak nepohodlným občanům. Konkrétně postih J. Chmela je i útokem na skupinu mladých lidí – signatářů Charty 77 – kteří se rozhodli opravit si dům v Nové Vísce v obci Místo a společně v něm bydlet.

Rozhodnutí odvolacího soudu je v příkrém rozporu s platným právem. Argumentace předsedy senátu představuje navíc celospolečenské nebezpečí a její přijetí by znamenalo další podstatné zúžení právní jistoty občanů: při takovém výkladu trestního práva by mohl být stíhán každý, kdo z jakýchkoli důvodů se stal orgánům státní moci nepohodlným. Nejvyšší představitelé ČSSR často prohlašují, že u nás jsou lidé odsuzováni výhradně za trestné činy, nikoli za své názory a postoje. Soudce Kugl zaujal opačné stanovisko, když označil názory J. Chmela za dostatečný podklad k jeho odsouzení a případnou další skutkovou podstatu za nedůležitý detail. Proto by nejvyšší ústavní představitelé ze své pravomoci měli urychleně napravit křivdu na Jiřím Chmelovi. Ke zjednání práva J. Chmelovi by ovšem měli spojit své síly všichni, jimž záleží na zákonnosti, spravedlnosti a důstojném životě.

Jiří Chmel je ženatý, adresa manželky: Hana Chmelová, Horňátecká 17/782, Praha 8.

Ze sdělení č. 61

Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných

JAN PALACH

JAN KAVAN

Mám dnes stejný pocit jako před 10 lety, že všechna slova o Janu Palachovi «ať jakkoliv radikální, či krásná, znějí hluše, trapně, urážlivě, na činy lze odpovědět jen činy». Proto tak nerad píšu tento článek, proto se nemohu zbavit pocitu studu.

Uplynulých deset let ani nezamlžilo vzpomínku na těch deset dní mezi Palachovým upálením 16. ledna a jeho pohřbem 25. ledna, ani neoslabilo jeho varování. Naopak je spíše podtrhlo. Vývoj v Československu prokázal nade vše pochybnost oprávněnost Palachových obav z neúnosných kompromisů a jeho výzva je dnes stejně aktuální jako byla v lednu 69, ne-li více.

Jan Palach oslavil své dvacáté narozeniny 10 dní před vpádem vojsk Varšavského paktu do Československa v srpnu 1968. Nedlouho předtím strávil Palach měsíc na brigádě poblíž Leningradu, kde v diskusích otevřeně hájil principy Pražského jara. V srpnu přijel do Prahy a snažil se dostat na Hrad, kde zažil nepříjemné střetnutí s vyšším sovětským důstojníkem a jen díky hradní stráži se z toho dostal tělesně zdráv. Podle slov profesora Kašíka z filosofické fakulty, kde Palach studoval v druhém ročníku historii a politickou ekonomii, tato zkušenost na něj zapůsobila emocionálně, ašak tentýž profesor zdůraznil, že Jan Palach byl «klidný typ racionálně uvažujícího člověka».

Na Západě dodnes mnozí nepochopili smysl Palachova činu a příliš často novináři píší, že Palach protestoval proti invazi. Kdyby to měl v úmyslu, byl by to udělal již v srpnu. Ne, Palach protestoval proti kompromisům a ústupkům Dubčekovy strany a Černíkovy vlády, proti politikům, kteří začali za zády lidu prodávat jednu polednovou reformu za druhou výměnou za naději dočasně prodlouženého pobytu u moci a současně si vášnivě přál vyburcovat spoluobčany z pocitu bezmocnosti, lhostejnosti a apatie, do níž začali sklouzávat.

Dopis, který zanechal na rampě u Muzea je jednoznačný: «Vzhledem k tomu, že se naše národy octly na okraji beznaděje, rozhodli jsme se vyjádřit svůj protest a probudit lid této země... Naše skupina se skládá z dobrovolníků, kteří jsou odhodláni se dát pro naši věc upálit. Já jsem měl tu čest vylosovat si jednotku... a nastoupit co by první pochodeň. Naše požadavky jsou:

1. Okamžité zrušení cenzury.
2. Zákaz rozšiřování «Zpráv».

Jestliže naše požadavky nebudou splněny do pěti dnů, tj. do 21. ledna 1969 a nevystoupí-li lid s dostatečnou podporou (tj. časově neomezenou stávkou), vzplanou další pochodně... » Palachovy konkrétní požadavky byly jistě vybrány protože jednak bezesporu vyjadřovaly pocity celého národa a jednak se Palachovi zdály stále ještě realizovatelné. Zorný úhel vlády byl však jiný. Už

nasledující den, 17. ledna, se česká vláda usnesla Palachův dopis nepublikovat, jak nám sdělil její předseda ing. Stanislav Rázl, «zejména proto, že je v něm obsažena výzva ke generální stávce, nechceme, aby se dramatizovalo veřejné mínění... » Ministr Červinka se vzápětí snažil odvést pozornost od možné reakce veřejnosti ekonomickým důvodům: «Naše ekonomika ještě funguje, ale po týdenním otřesu jako je generální stávka, se zhroutí. Nemáme zásoby... Když je stávka, roztočí se inflační spirála, která se nedá udržet. Může to vést k situaci, že vůbec nebude možno dál dělat polednový vývoj... ».

Pokud jde o Palachovy požadavky Rázl i ministr pro tisk a informace Havelka se před studentskou delegací tvářili jakoby oni osobně chápali jejich oprávněnost, ale... «pokud jde o rozšiřování 'Zpráv'», tvrdil předseda vlády, «může padnout třeba deset nebo sto vlád, může se jít do ulic, může vypuknout revoluce, přesto to není v našich silách, nelze to řešit násilím. Dohodli jsme se s Černíkem, Černík na tom pracuje... Případný zákaz bychom neměli komu adresovat. My prostě 'Zprávy' neuznáváme, já sám jsem nečetl ani jedno číslo. Stejná situace je s vysílačkou 'Vltava'. Nemůžeme poslat armádu do Drážďan, aby Vltavu rozbila. Dá se to řešit jedině jednáním a... », zde Rázl udeřil na hřebíček hlavní vládní obavy – «budete-li vládu tlačit do přímé akce, nemá naději na úspěch».

Stejným tónem vysvětloval i problém cenzury: «Od března do srpna jsme zkusili období, kdy se nic necenzurovalo. Nakonec to byl jeden z motivů sovětského zásahu. Z vnějších důvodů i pro konsolidaci státu jsme museli přistoupit k novelizaci tiskového zákona... Společnost se musí vyvíjet v nějakém řádu... Cenzura byla zrušena a nechceme se k ní vrátit. Musejí nastoupit faktory odpovědnosti vydavatelů a šefredaktorů. Musíme se snažit uklidňovat situaci... » Ministr Havelka toto pojetí ještě upřesnil: «Uvažte v jaké jsme dnes situaci. Před 14 dny bylo reálné nebezpečí konfliktů, stávek apod. v souvislosti s obsazením funkce předsedy Federálního shromáždění. Počítalo se nám to uklidnit, ale vedlo to bohužel k nástupu konzervativních sil... (Bylo překvapující, že Havelka a další dubčekovští politici nechápali, že ne rezoluce za Smrkovského apod., ale právě způsob jejich «uklidňování situace» hnál vodu na mlýn jejich konzervativním oponentům. – JK). Víte sami jak vystupovali na tomto ÚV KSČ s argumenty, že vedení je slabé. Strana přijala některá opatření ve sdělovacích prostředcích. A teď do toho ten nešťastný čin... Před lednem existovala předběžná cenzura, byla velmi důsledná... Po březnu se projevilo určité nadměrné užívání svobody tisku, což mělo pro nás neblahé následky v srpnu. Teď je systém zmocněnců ÚTISKU. Jsou to redaktori, ... kteří zajišťují, aby nebyly vydávány informace, které porušují veřejný zájem... »

O cenzuře jako takové se nedá mluvit . . . Vedení strany i vláda prosazují, aby vydávání 'Zpráv' bylo zastaveno. Druhá strana na to nechce však přistoupit. Nebyly povoleny, takže jsou automaticky nelegální a není třeba vydávat nějaký formální zákaz (jak žádal Jan Palach). Vy říkáte: udělejte tedy zákrok, aby nebyly rozšiřovány. Vždyť nevíme jak se šíří. Najděte, kdo to rozšiřuje, a my vám za to budeme vděční. (Později vysvitlo, že vláda tyto informace o Zprávách měla k dispozici). Víme, že je to špatná věc, irituje pocit suverenity . . . »

Pocity, které motivovaly Jana Palacha byly okamžitě srozumitelné jak studentům, tak i politikům. Havelka se jemně dotkl horké kaše: « . . . myslím, že dochází k nedorozumění mezi studentským hnutím a vedením. (Nálepka « nedorozumění » byla první reakcí dubčekovského vedení, jíž se snažili odepsat Palachův čin a vyhnout se zodpovědnosti za situaci, která ho dovedla k rozhodnutí obětovat život). Domníváte se, že vedení ustupuje, že chce kapitulovat. To jsou jen dojmy a subjektivní pocity. Vždyť hlavní zásady se zachovávají. Je vůle v tisku, v umění, nikdo nebyl perzekvován. To není nikde na světě . . . »

Na této schůzce studentští představitelé znovu opakovali svou žádost o povolení vystoupit v televizi a promluvit k neznámým druhům Jana Palacha a k veřejnosti vůbec, žádost, kterou vláda den předtím odmítla. Luboš Holeček se obrátil na předsedu vlády: « Známe svou generaci a chtěli jsme k ní promluvit tak, aby nám porozuměla. Ani to nejste schopni přijmout. Domníváte se, že nejlepším řešením je mlčet. Nevíme zda naše alternativa je lepší než vaše, je prostě opačná. Chceme situaci řešit otevřeností. Zatím veřejnost ani neví, že je akutní nebezpečí opakování činu . . . Domníváte-li se, že mlčení je vhodným způsobem psychologického působení na dobrovolníky a přitom ani nevíte kde jsou a kdo jsou, pak je to od vás drastický čin. Nedáte-li nám možnost vystoupit v televizi zvýší se napětí na vysokých školách o 50%. Naše generace nemá prostředky k obraně, reaguje tak jak jste si ji vychovali . . . »

Nakonec přece jen došlo k dohodě. Studenti směli vystoupit 19. ledna večer v rozhlase i v televizi, ale jejich projev musel být odpoledne téhož dne « konzultován » s vládou. A před vysíláním studentské výzvy vystoupí Čestmír Císař, který vysvětlí stanovisko vlády CSR.

V noci z 18. na 19. ledna se čtyři z nás pokoušeli tuto výzvu SVS formulovat. Nešlo nám to. Tísňivý pocit, že slova, slova, slova není to, co od nás očekávají studenti připravení se za 3 dny upálit, svažoval: « Kolega Jan Palach nastavil nám všem neúprosně zrcadlo » psali jsme. « Všechny výzvy, rezoluce a projevy jsou rázem jaksi nepatřičné, stěna jejich přání spadla a my stojíme tváří v tvář svému svědomí, jehož se každý z nás již 3 dny táže, zda udělal vše, co bylo a je v jeho silách . . . pokorně zvážil, zda měl v sobě dostatek statečnosti a vůle k boji se svou pohodlností, často nadbytečnou skepsí a někdy už i lhostejností . . . Tento čirý čin namířený přímo do středu našeho myšlení, burcuje nás k neúprosné nutnosti změnit způsob života a myšlení každého z nás ». Samozřejmě, že jsme se bezvýhradně postavili za prosazení Palachových požadavků. Avšak . . . « cítíme však, že Jan Palach svým činem a vy, jeho neznámí druzi, svým rozhodnutím následovat jej, pro-

testujete především proti nebezpečí našeho možného smířování se a proti možnosti přemíry našeho taktizování. Proto my, my všichni, neseme spoluzodpovědnost za tento čin a ne pouze ten či onen politik . . . A proto vám musíme povědět, že chceme bojovat za společnost, v níž si lid sám vládne . . . » Celé odpoledne jsme se dohadovali se zástupci vlády, každé kritické slovo k nové české vládě bylo obráceno, zpěvráceno, proklepáváno a mnohá z textu Poselství zmizela. V 15. 30 Jan Palach zemřel. Luboš Holeček to oznámil v rozhlase a sdělil Palachovo poslední poselství, kvůli kterému si ho Palach nechal přivolat ke své nemocniční posteli když pochopil, že jeho třídní boj proti popáleninám III. stupně, brzy skončí: « Řekni jim . . . ať se všichni připojí k vám . . . přičiňte se živí v boji ». Studenti spontánně vyšli do ulic. Napětí vzrostlo. Zpráva o tom podstatně urychlila jednání s vládou a nedlouho poté bylo dovoleno prezidentu SVS Michalu Dymáčkovi vystoupit s textem Poselství SVS v televizi a mně v rozhlase.

Těsně předtím jsme naslouchali slovům Čestmíra Císaře a pochopili, že předstírání, že vlastně všichni chceme totéž a jde jen o to odstranit jakési « nedorozumění » začíná brát za své: « ÚV KSČ a také federální česká a slovenská vláda vypracovaly a chystají se předložit veřejnosti svůj politický program a postup. Proti tomu stojí dnes naléhání studentů jít v tomto programu na daleko větší úkoly a podstatně zrychlit tempo jejich plnění jak si to formulují ve svých ideálních představách a jak to sebeobětováním manifestoval Jan Palach . . . Zdá se mi, že jsme nyní na osudové křižovatce . . . Kdo z těch, kteří kladou maximální požadavky a chtějí je podepřít krajními prostředky může předvídat, co se stane, jestliže dnešní vedení Československa nezvládne své úkoly uvnitř země i navenek. Nastane-li chaos, zmatek, katastrofa, kdo na sebe vezme odpovědnost? . . . »

Reakce studentů, které vláda zejména podezírala ze snahy za každou cenu použít « krajních prostředků » či podlehnout « spontánní nezodpovědné živelnosti » byla organizovaná a důstojná. První reakcí bylo asketické gesto – podpořit Palachovy požadavky hladovkou. V Praze již 17. ledna u rampy Národního muzea zahájili hladovku dva studenti, technik a medik a brzy se k nim připojilo dalších 14 mladých lidí, mezi nimi i dělníci a středoškoláci. Mezi nimi byl i tenkrát zcela neznámý Jan Zajíc. Jeden z hladovkářů vysvětlil jejich motivaci: « . . . proti dnešnímu prohlášení vlády, ze kterého neplyne dostatečná záruka, že zabrání dalším upalováním. Nejsme schopni vydávat prohlášení, od toho jsou tady jiní, ale něco se musí udělat. Jinak vláda vydá další prohlášení, ve kterém nám sdělí, že se máme pilně učit. Ve vládním prohlášení nás zaujala věta, že čin Jana Palacha přišel v době, kdy situace se začala uklidňovat. Rádi bychom to uvedli na pravou míru – tragický čin Jana Palacha přišel v době, kdy situace začala být uklidňována . . . »

V Brně zahájilo hladovku 8 studentů, v Českých Budějovicích 20, v Bratislavě 10, v Nitře 6, v Hradci Králové 6, v Gottwaldově 4, v Jihlavě 4, dále byla hladovka vyhlášena na ostravských vysokých školách a na Odborném učilišti spojů v Plzni. Z řady měst skupiny studentů a mladých

dělníků vyšli pěšky do Prahy, například 50 z Českých Budějovic, 27 z Brna, 14 z Klatov, Plzně a Berouna apod. Téměř ve všech městech proběhly pietní demonstrace a smuteční průvody, v Bratislavě se průvodu účastnilo asi 1500 lidí, v Liberci 3500 lidí a v Praze téměř 200000 lidí všech generací i sociálních skupin.

Vláda nemohla zůstat na pochybách, zda čin Jana Palacha našel odezvu nejen u mládeže, ale i u obou národů. Jan Palach se ještě před smrtí stačil dozvědět o této reakci lidí a spálenými rty zašeptal, že je to dobře, že takhle jeho čin má smysl. Tváří v tvář této masové reakci, tváří v tvář jednoznačného pochopení Palachovy oběti jako protestu ne proti přítomnosti sovětských vojsk jako proti kompromisům a kapitulantské politice Dubčekova vedení, «populární čtyřka» si nemohla dovolit Palachův čin napadnout. Zmohli se však jen na prohlášení, že bolestně pociťují, ale... považují za výraz všeobecného nedorozumění. Jiní, jako například Gustav Husák, dali Palachův čin do souvislosti s temnými antisocialistickými silami. Husák dokonce přišel s novinkou, že prý se slovenští dělníci bouří proti studentům a odmítají jejich požadavky. Je pravda, že slovenské odbory nenásledovaly příkladu českých odborů, které od 19. prosince, kdy byla z iniciativy Jiřího Müllera podepsána první politická dohoda mezi SVS Čech a Moravy a Českým odborovým svazem pracujících v kovoprůmyslu, všechny podepsaly podobné dohody o vzájemné spolupráci k obraně polednových reforem. Ovšem jednak Svaz slovenských vysoškoláků (ZVS) byl daleko méně radikální než českomoravský SVS a o podobné dohody ani neusiloval a jednak na Slovensku, kde demokratizační proces probíhal pomaleji než v Čechách, odboroví funkcionáři nereprezentovali nutně názory dělníků. Spolupráce mezi jednotlivými slovenskými fakultami a závody byla dobrá.

Bratislavští studenti reagovali podobně jako jejich čeští kolegové: «Odmítáme prohlášení dr. Husáka a Sádovského loutkové vlády, které budí dojem, jakoby na Slovensku byla klidná a potenciálně nevybušná situace. Odmítáme tvrzení o infiltraci svobodných myšlenek z Čech a uměle vytvářené napětí mezi Čechy a Slováky... Na podporu našich požadavků jsme dosud vystupovali klidně, respektující tak přání politiků, kterým jsme důvěřovali. Upozorňujeme však, že naše důvěra je otřesena a pro budoucnost jsme se rozhodli pro jiné formy politického boje...»

Hledat tyto jiné formy však nebylo snadné neboť naše generace nebyla nikdy seznámena s politickými prostředky, jimiž bychom mohli prosazovat názory odlišné od oficiální politiky. I z tohoto důvodu jsme pochopili Palachův čin jako logický, nepatetický a o to více hrdinský. Typickou byla reakce Palachových kolegů z pražské filosofické fakulty, kteří otevřeně prohlásili: «... Obviňujeme politické vedení ČSSR, že ve jménu tzv. politického realismu zavleklo malost své politiky a zradou kdysi proklamovaných ideálů lid Československa do této situace. Obviňujeme i sami sebe, že jsme až dosud nenašli v sobě dost síly a rozhodnosti k takovým akcím, jež by donutily politické vedení stát se opravdovým reprezentantem mínění lidu. Obáváme se, že za těchto okolností definitivně mizí naděje, že kdykoliv budoucnu na-

jdeme s tímto vedením společný jazyk...» O zveřejnění této rezoluce i za tzv. «neexistence cenzury» nemohla být ani řeč. Předseda české vlády S. Rázl nám jen sdělil, že její rezoluce «šokovala» a že její zveřejnění by nemohlo přispět k «uklidnění, situace».

Palachovi se podařilo vyburcovat svědomí nejen svých vrstevníků, ale drtivé většiny obyvatelstva, podařilo se mu vrátit lidem odvalu, sílu a rozhodnost, obnovit jednotu, která v srpnu zachránila Dubčeka a jeho druhy a vrátila je do Prahy nejen živé, ale zpět k moci. Avšak v lednu se vedení o tuto jednotu již nechtělo opřít, spíše z ní mělo strach. Nechtělo se bránit sovětskému tlaku pomocí politické mobilizace obyvatelstva, naopak si přálo «uklidnit situaci», tj. pacifikovat lidi do té míry, aby byli schopni klidně strávit další a další ústupky a kompromisy, které mohly skončit jen labutí písní jak i té nejposlednější reformy, tak i Dubčeka samotného. K splnění moskevského protokolu vedení strany potřebovalo právě ten pocit beznaděje a lhostejnosti proti kterému Palach protestoval nejvyšší možnou cenou.

Nebylo náhodou, že právě politici, kteří odmítli moskevské protokoly se přišli do pražského Karolína rozloučit s Palachem a zúčastnili se průvodu těsně před pohřbem, například dr. František Kriegel a Gertruda Sekaninová-Čakrtová a jistě není rovněž náhodné, že dnes z komunistických členů Charty 77 patří k těm neaktivnějším. I tehdejší ministr školství a dnešní charlista profesor Vilibald Bezdíček, který tehdy nezastával žádné vysoké stranické funkce, se nesnažil své ministerské křeslo za každou cenu udržet (a také jej velmi brzy ztratil) a jednal podle svého svědomí. Již den po Palachově upálení ve svém doporučení rektorům universit prof. Bezdíček varuje, že «ostře bych odsoudil kteréhokoliv akademického funkcionáře, který by bagatelizoval tento tragický vlastenecký čin». A ve svém projevu v den pohřbu se prof. Bezdíček přihlásil k Palachově odkazu jako žádný jiný ministr posrpnového vedení: «Běreme pochodeň zapálenou Janem Palachem do rukou a bok po boku chceme chránit život, pravdu a svobodu... chceme budovat takovou společnost, kde nebude třeba tak těžkých obětí, kde bude člověk dýchat volně, svobodně a radovat se ze života. V tom je odkaz oběti Jana Palacha a nechť nikdy neupadne v zapomenutí, neboť má nadčasovou a všelidskou platnost... lidský i národní odkaz, který jsi nám zanechal, nikdy nezradíme...».

Půl miliónu lidí bylo v ulicích Prahy v den Palachova pohřbu, 25. ledna 1969 a kdyby směly být delegace z ostatních měst početnější bylo by jich ještě více. Na předměstích hlavního města stály sovětské tanky. Zástupce vlády sdělil Luboši Holečkovi, že zajištění klidu a pořádku v rozjitřeném městě je zcela v rukou studentské pořádkové služby a «jestliže to nezvládnete, tak katastrofální důsledky jdou na vaši hlavu». Politici měli z toho množství lidí, lidí se sevřenými pěstmi, vzdorem v srdci, ale slzami v očích, strach. Stačila prý malá záminka – kdyby byl třeba průvod středoškoláků došel až k budově sovětského velvyslanectví, kam náhle spontánně zamířil – a tanky by se rozjely, bylo by více obětí a – Dubčekovo vedení by padlo o celé 3 měsíce dříve!

Již měsíc po pohřbu však byla situace zcela jiná.

Odboroví předáci měli obavu z generální stávky, která by «zničila naši vlast», aktivisty začala zmáhat únava, mezi lidmi se rychle šířil nejen původní pocit bezmocnosti, ale i pocit strachu, jehož svazující moc politici poznali na vlastní kůži a který nyní všemi prostředky rozsávali kolem sebe. A i mnozí z těch, kterými silně pohnul Jan Palach, stále věřili v mýtus Alexandra Dubčeka. A vedení si tedy stále nerušeněji kopalo hrob a připravovalo půdu pro Husáka a «normalizaci». Přesně měsíc po Palachově pohřbu vzplála Pochodeň č. 2. – devatenactiletý student Jan Zajíc ze Šumperka, «protože navzdory činu Jana Palacha vrací se život do starých kolejí, rozhodl jsem se, že vyburcuji vaše svědomí jako Pochodeň č. 2... Pamatujte: Když někomu vystoupí voda nad hlavu, je už jedno o kolik... Smrt není zlá, strašné je jenom umírání. A toto je pomalé umírání národní svobody...» Již však bylo pozdě.

Palach zůstal svědomím, zdrojem síly a symbolem odporu. Jeho výzva «přičiňte se živí v boji» byla a je naplňována všemi těmi, kteří pochopili jeho oběť jako protest proti životu nedůstojnému svobodného člověka a kteří se již deset let tváří v tvář jednomu z nejrepresivnějších režimů v Evropě chovají jako svobodní lidé i když to často znamená, že ztrácí své zaměstnání anebo jsou vsazováni do vězení.

Každý rok v lednu si lidé chodili k Palachovu hrobu na Olšany pro injekci další síly, pro povzbuzení a zapálit mu svíčku. Husákov režim to nebyl schopen tolerovat a tak 25. října 1973 ve 4.00 ráno příslušníci bezpečnosti tajně vykopali Palachovo tělo a stejně tajně do hrobu pohřbili Marii Jedličkovou, starou chudou paní bez příbuzných. Ostatky Jana Palacha byly později spáleny a jeho urna tiše převezena do Všetat, 12 km od Prahy, kde bydlí jeho matka. Svíčky, často v iniciálech JP, však zůstaly na starém hrobě.

Palach nás všechny učinil zodpovědnými za to, zda jednou historici označí jeho smrt za zbytečnou. Zatím, po deseti letech, se mi zdá, že takové nebezpečí nehrozí. V nedávných rozhovorech s mluvčím Charty 77 Václavem Havlem a s Jiřím Müllerem oba nezávisle na sobě prohlásili, že lidé pochopili Palachův čin jako výzvu k životu. Václav Havel chápe Chartu 77 jako svým způsobem malou a skromnou odpověď této výzvě. Podle Jiřího Müllera lidé v naší zemi umí odpovídat «mravní výzvě», jak ji nazval. Ve službě takové mravní výzvy zemřel první mluvčí Charty 77 profesor Jan Patočka a pro stejnou službu byl nedávno odsouzen poslední mluvčí Charty 77 dr. Jaroslav Šabata. Není možné nesouhlasit s Müllerovým názorem, že «ve společenství Charty 77 Jan Palach stále žije».

Právo na osud druhého?

HELENA KLÍMOVÁ

Když tehdy před deseti lety dobrovolně zvolil strašnou smrt mladý člověk, byli jsme otřeseni nad takovou obětí. Kdo potom zažil smuteční průvod s maminkou za rakví, porozuměl ještě jinak: byla to tato černá paní, vrávorající žalem, kdo byl t a k é obětován. V myslích přihlížejících a spolucítících začala růst zpochybnující otázka: jak jen mohl...?

Má vlastně člověk právo obětovat spolu se sebou ještě někoho dalšího?

Tato otázka již nejméně deset let bývá klíčem k našemu jednání či nejednání: člověk volí své skutky s ohledem na své nejbližší a tento ohled bývá posledním holým, zranitelným místem v krunýři odhodlaných nezranitelných. Snad není výslechu bez temného poukázání na možný osud dětí, manželky, starých rodičů. A skutečnost hovoří sama: rodinní příslušníci i ze vzdáleného kolena jsou nejrůznějším způsobem utiskováni a smyslem tohoto útisku je ovlivnit někoho jiného: buď jej zastrašit, odvrátit od činu, nebo potrestat, pomstít se za dokonáný čin.

Odpovědí snad nejčastější v našem národě je, bohužel, resignace na autentický projev a ohnutí se ve směru tlaků. Takováto reakce každé jednotlivé rodiny pak v úhrnu velkých čísel skládá osud národa, naše nejnovější dějiny. Nelíbí se nám to, argumentujeme tím, že za našich podmínek by se stejným způsobem jako my choval i kterýkoli jiný

národ, a především poukazujeme na prvního viníka. Avšak každou lidskou situaci rozehrávají o b ě strany a k ohnutí je zapotřebí nejen ohybače, ale také těch, kteří se ohýbat dají.

Jenom nemnozí dospívají k reakci opačné: nedat se ohnout ani za cenu útisku – sebe i svých nejbližších. A teprve tady se pak můžeme ptát opodstatněně: mají na to právo? Kdy, za jakých podmínek může člověk obětovat spolu se sebou i druhého, jeho osud či zájmy?

Odpověď je na první pohled jednoduchá: záleží na tom, zda je člověk veden nenávistí či láskou, zda jeho počín je destruktivní či konstruktivní. Ve skutečnosti je však někdy obtížné tyto dva póly rozlišit. Zejména ti, kdo jsou vedeni nenávistí, si své nejmocnější pohnutky ani neuvědomují. Přicházejí ke slovu ve všech převratných či jinak nešťastných dobách a domnívají se ve vši upřímnosti, že slouží nějaké velké věci. Ve jménu této věci vedou války křížácké i jiné, moderněji «svaté», vyhlazují nepřátele rasové, třídní i jiné, chytanou se do křížku ve jménu záměru původně dobrého, zakousnou se do protivníka a zapomenouce na svá předsevzetí, oddají se zápasu, dokud nezahubí sebe i své okolí. Jsou s to položit na oltář «Věci» osud svůj i osudy svých bližších, v přesvědčení o jejich relativní nicotnosti. Skutečně pozitivním hodnotám jsou však beznadějně odcizeni, nejsou s to je uskutečňovat. Svoji «Věc» totiž ztotožňují s

cílem, který si promítají do vzdálené budoucnosti či do jiné země, avšak prostředky, kterých používají, tento cíl donekonečna vzdalují, místo aby jej přibližovaly, jsou svou podstatou destruktivní. Činitelé takovýchto skutků «obětují» sebe i své okolí v přesvědčení o nízké hodnotě jediného konkrétního lidského osudu, i svého vlastního, před tak zvanou «tváří dějin». Jejich nevědomou a základní motivací je pak nenávisť i k sobě samému. Jejich destruktivní, diabolická podstata bere na sebe v každé generaci a v každé situaci novou podobu a vždy znovu se ucházejí o roli spasitelkou. Již dávno byli velkými duchy rozpoznáni jako «běsi». Slovo «oběť» v takovémto spojení ale není na místě – odpovídající výraz zní – «zmarnění».

Pravá oběť předpokládá dvojí lásku: k tomu, kdo je obětován a – jakkoli to zní zvláště – také k sobě samotnému.

Jak se totiž takový akt vlastně děje?

Sebeláska je prvním motivem: člověk netouží «bojovat za Věc», realizovat něco mimo sebe, sloužit odcizené modle. Je si ale jaksi samozřejmě jist, že jsou to hodnoty jeho vlastního nitra, které jsou dost dobré na to, aby se za ně se vším úsilím bral. Bývají to v konkrétní situaci aktualizované, avšak svou podstatou starobylé a obyčejné hodnoty jako hrdost, sebeúcta, volnost a klid duše, nezatížené vinou, strachem a nenávistí. Ve prospěch těchto vysokých hodnot se pak člověk vzdává některých rovněž vysokých, ale přece jen dílčích, instrumentálních hodnot (u nás obvykle v oblasti hmotné, v oblasti profese...) Není to tedy (kupříkladu) abstraktní svoboda, ba ani svoboda národa, není to spravedlnost obecně, ba ani «naše spravedlivá věc» – všechny v něžší hodnoty každým okamžikem hrozí odcizením – ale je to pouze vnitřní svoboda člověka a v každém okamžiku znovu vytvářený pocit vnitřní rovnováhy, spravedlnosti, které jsou hodny stát se motivací oběti, stát se tím, komu je oběť přinášena. Je přitom snad dostatečně zřejmé, že oběť, újma na některých hodnotách, je učiněna ne snad jen pro vnitřní přestavbu duše, ale pro obtížné sladění niterných potřeb člověka se vnější skutečností, se skutečností, která se vzpírá, ohrožuje a zraňuje.

Sebeúcta, hrdost, svobodmilovnost, sebedůvěra, schopnost zachovat si vlastní tvář... to jsou některé vlastnosti, kterých je k tomuto kroku zapotřebí a které ve svém úhrnu skládají pojem zdravá sebeláska.

Láska k tomu, či zájem je obětován, je druhou nezbytnou prevencí zmarnění. Jestliže totiž člověk vůbec někdy něčí zájem dá všanc, pak to může být právě a jedině člověk nejvíce milovaný, nikdo jiný. Jedině tehdy je totiž zaručena dvojí výhrada: že oběť není zástupná, že totiž člověk neobětuje místo sebe, ale (s těžkým srdcem) spolu se sebou, a dále, že způsobená újma není marnou nicotnou «třískou při kácení lesa», ale že je tím krajním, nejcennějším, co je člověk s to přinést. Láska k tomu, jehož zájem je obětován, předpokládá též ohled na jeho souhlas či porozumění, předpokládá, že člověk prožívá osud obětovaného stejně intenzivně jako svůj vlastní. Avšak prožívá-li jej takto, potom neváhá zacházet s ním stejně jako se zájmem vlastním, totiž stejně autentičtě, se statečným odhodláním a upřímností.

Akt oběti, či, v konkrétní situaci, újma chápaná jako dobrovolná výměna v oblasti nejvyšších hodnot přináší potom – kromě strádání někdy velmi svízelného, které je podstatou oběti – i okamžiky vrcholných pocitů. Vyloučeno je zmarnění, zdeptání, vyrůstají naopak nové dobré hodnoty, nejčastěji v oblasti duchovní a v oblasti vztahů.

Dítě, manželka, rodiče jsou s to snášet s pronásledovaným členem své rodiny útlak, újmu na vlastních zájmech, jestliže vědí, že to není tím, že by jim samotným byla přičítána nepatrná hodnota, ale naopak tím, že jsou milováni, a to pro svoji vlastní možnost svobody, ušlechtilosti a lásky; pro možnost, která je v každém člověku přítomna a realizuje se mimo jiné i v prožitku oběti. Takové vědomí, takové prožívání pak může utužit porozumění a přichylnost mezi nejbližšími lidmi, byť bylo podbarveno strádáním (které je cenou, plátidlem). Humanistické hodnoty jako svoboda a láska se totiž vzájemně probouzejí k životu, vzájemně se posilují, jsouce od původu spolu spřízněny.

V tomto smyslu již deset let odpovídá čin Jana Palacha na tu základní otázku, s níž se každodenně potýká náš národ ve svých dospělých a zodpovědných jedincích: jestliže oběť, tedy s láskou; nikoli destrukce, ale nová tvorba, přesažení, povznesení. Neobětoval totiž spolu se sebou také svoji maminku pro nedostatek lásky, ale přesto, že jí měl rád: její bolest přičetl ke své a jeho oběť se tím zvětšila, jako by sám sebe obětoval dvakrát. Takto znásobený, potvrzený jeho čin je pak tou hodnotou, z níž budeme čerpat úžas a patos ještě mnoho let.

Myšlenky, pro které chceme žít

LIBUŠE ŠILHÁNOVÁ

Úžas se mísí s pocitem nejhlubší úcty při vzpomínce na čin chlapce, studenta, který před deseti lety svou krajní obětí, sebeupálením, vyslovil i za nás mnohé lítost a zoufalství nad zmařením tužeb po lepší, spravedlivější a šťastnější společnosti, jež – jak se nám zdálo a jak jsme byli

přesvědčení – tu mohla být, kdyby... kdyby ono veliké hnutí ku svobodě a spravedlnosti, k opravdu socialistické společnosti nebylo rozdraceno silou spojené moci, cizí a odcizené těm nejvlastnějším lidským potřebám, hodnotám, nadějím...

Tak jako tehdy i dnes při vzpomínce se někteří

lidé ptají: Proč to vlastně udělal? Co tím dokázal? Čemu tím prospěl? Ptají se tak mnohdy i ti, kteří tenkrát mysleli a chtěli totéž nebo přibližně totéž.

Samotné otázky toho druhu svědčí většinou o tom, že ti, kteří se (uprostřed obecné občanské apatie, soukromničení a mechanického souhlasení) takto ptají nebo tímto směrem uvažují, nic nebo téměř nic nechápou. Nechápou, že jedinec bytostně spjatý se společenstvím, se zemí, v níž se narodil, s ušlechtilými idejemi, v nichž byl vychován, s progresivními snahami a proudy, v nichž jako hlasitý či tichý stoupenec a mluvčí vyžrával, přesaňuje a vždy přesahoval (více či méně) běžné lidské zájmy: že tento jedinec je s to v případě mezního konfliktu svého JÁ a MY a ONI dát všanc zájem svého bytí, své existence a – žel – i zdraví nebo existence svých nejbližších. Nechápou, že krajní oběť jeho JÁ v mezní lidské a společenské situaci je nejbytostnějším, nejlidštějším vyjádřením tragického konfliktu MY a ONI, v níž obětující se JÁ vyjadřuje jen zdánlivě absurdním, ve skutečnosti lidsky nejdůraznějším způsobem protest proti neslýchané křivdě a současně i bezmoci nás lidí, nás Čechů ve střední Evropě v druhé půlce tohoto zcivilizovaného a zmilitarizovaného 20. století.

Je zvláštní, že mnozí z těch, kteří nepochopili a dodnes nechápou smysl oběti Jana Palacha, sklání se před oběťmi minulými či vzdálenými, před oběťmi těch, kteří věnovali své životy, své zdraví, své osobní zájmy i rodinné štěstí vyšším zájmům své práce, svého povolání, své vlasti, užší či širší lidské skupiny, lidstva, kultury.

Je tomu tak proto, že patos a etos takového činu v současnosti nejsou s to spojit a každodenním pachtěním svým vlastním a svých vrstevníků, že nejsou s to vidět, chápat a hledat smysl, tvořivý mravní princip života svého a svých bližních, své obce, své dílny, svého společenství. Ale bez takového zvýznamnění lidský život degraduje, upadá, klesá na úroveň lidsko-živočišných ne-vědomých činností nebo nečinností, byť napájených a zásobovaných moderní technikou, organizací a vědou.

Člověk, skupina, společnost bez svobodně vyjadřovaných, svobodně sdělovaných s v běžném životě zakotvených vyšších principů lidství bez neustálé duchovní regenerace a smysluplné křeace je umrtveným, uspaným organismem, v němž probíhají jen ty nejzákladnější biologické funkce.

Teprve tehdy, když sebe-vědomý člověk, skupina, společnost pozná, dovede pojmenovat, vyjádřit a sdělit své cíle, své vyšší principy, když tyto cíle a principy prolnou a prorostou v různých úrovních, podobách a směrech nejrůznější lidské existence a činnosti, můžeme mluvit o psychicky a morálně zdravých jedincích, o zdravém národě, společnosti.

Naštěstí je tu ne mnoho, ale přece jen řada živých a čínorodých Janů a Annen, kteří v prostředí šířícího se konsumentství, konformismu, dekulturnace, demoralizace a odcizování náš život neznatelně, nepozorovatelně, leč vytrvale zduchovňují a zvýznamňují. Hájíce povětšinou jen ty nejzákladnější hmotné potřeby své a svých blízkých hledají a (navzdory překážkám) nacházejí cesty – vůbec ne jenom k přežití, ale – k pravdi-

vému, mravněmu, kulturně bohatému a konec konců i svobodnému žití.

Jan Palach je pro nás, pro současníky i pro ty, kteří přijdou po nás, nehynoucí a věčně inspiroující připomínkou přesahování běžné lidské existence v každodennosti vyššími principy lidství. Je pro nás symbolem hluboce smysluplného sepětí a naplnění našeho konání – toho nejdrobnějšího i toho zdánlivě významnějšího – myšlenkami spravedlnosti a osvobození, pro které už trpělo a zemřelo tolik Janů a Josefů a Marií a Annen, a pro které my chceme žít.

Obrázky z gubernie

Popri povinnej sebachvále prekl'zne občas aj do oficiálnej československej tlače záblesk ozajstného života. A nebýva to veľmi lichotivý obraz medzil'udských vzťahov, občianskej disciplíny, postoja k «spoločnému» socialistickému vlastníctvu, ani ostatných cností, krvopotne vtľkaných propagandou do zľahostajneného obyvateľ'stva.

Pozrime sa na základe jediného čísla bratislavskej Pravdy ako tá realita vyzerá.

V reportáži zo života železničiarov s podtitulom «Nelichotivé postrehy z cesty Bratislava – Žilina» si reportér povzdychne: Čo tu všetko človek neuvidí! ... Muža, sediaceho na zemi v umyvárni, hoci vedľ'ajší vozeň je takmer prázdny». Či bol muž na mol, alebo len trocha opitý nám z opatrnosti neprezrádza. Zato popisuje škriepku sprievodkyne so študentom, ktorý má neplatnú preukážku na zľ'avu cestovného. Študent sľubuje, že pošle peniaze, ktoré by mal doplatiť. «Tak ukážte aspoň občiansky preukaz, – žiada sprievodkyňa. – A to zas nie – zatahne ostro mladý cestovateľ. Náhodný spolucestujúci potom žiada sprievodkyňu o súcit slovami: «Ved' to nejde z vášho vrečka».

Ďalej sa v reportáži z tejto pomerne krátkej trasy vyskytuje skupina železničiarov, ktorí odmietajú odísť z vozňa prvej triedy, lebo «trošku oslavujú, idú z periodického školenia rušňovodičov» a dve dievčatá, ktoré nastúpili do vlaku bez lístkov a tiež odmietajú návrh sprievodkyň (lebo zrazu sú tu už dve) aby si ich aspoň dodatočne zakúpili. Ostatní cestujúci sa dievčat zastávajú.

Napokon sa sprievodkyňa posľahuje reportérovi: «Teraz už vidíte, prečo chodíme vedno, aj keď sa takto viac nابهáme, cítime sa istejšie, keď sme spolu. Môžeme si pomôcť, lebo k mladým a ešte k tomu k ženám si každý dovolí ... »

Nuž, vo vlaku sú ľudia sebavedomí: aspoň pred železničiarskou uniformou nemusia mať ani rešpekt, ani strach.

Ďalší záber zo života v bratislavskej Pravde nás uvádza do súdnej siedne, kde sa prejednáva prípad podvodníka, čo predával auto, hoci žiadne nevlastnil. Podarilo sa mu inkasovať preddavok 35 tisíc korún. Zaujímavý je tu hlavne «motív činu», ktorý pri vyšetrovaní uviedol: «Tvrdil, že ako bývalý choreograf sa chcel dostať do televízie alebo k filmu. Často navštevoval vináreň na Žilinskej ulici, kde v úsilí dosiahnuť svoj zámer platieval režisérom, dramaturgom a iným pracovníkom z umeleckého prostredia». Na poľahčujúcu okol-

nosť mu to síce nestačilo, ale – a to v Pravde prirodzene nespomínajú – ani si veľmi nevymýšľal: do krčmy na Žilinskej ulici a do niekoľkých podobných bratislavských lokálov skutočne chodia «ľudia z umeleckého prostredia», ochotní za pohár, či skôr za litrik-dva kadekomu kadečo nasľubovať. Či to dodržia, keď im víno vyšumí z hlavy je iná otázka.

Aby sme však z tejto novinovej faktografie nevynechali ani štátne orgány, odcitujme si prečo v Košiciach neotvorili ešte pešiu zónu, hoci určený termín dávno uplynul: «Lebo mestský národný výbor do toho času nezabezpečil vybudovanie parkovísk» a okrem toho «obchodné organizácie, ktoré predávajú napríklad koberce, televízory, chladničky – teda tovar väčších rozmerov a ťažšej váhy, nemajú zákazkový odvoz, ba ani ručné vozíky, aby si zákazník tovar sám odviezol na parkovisko».

A napokon prejdime do oblasti športu a pozrime sa ako v Bratislave obnovili pokoj a poriadok na takom dôležitom mieste ako je Zimný štadión pri hokejových zápasoch:

«Pred piatkovým zápasom s Gottwaldovom usporiadatelia a príslušníci VB sledovali, ktorý návštevník čo so sebou nesie na štadión. Osobitný pozor dávali na fľaše, samozrejme v prvom rade s alkoholom, ako aj na papier, čo časť divákov v poslednom čase s takou radosťou v hľadisku rozhadzovala. A výsledok? Niekoľko desiatok litrov ostrého a vína a niekoľko desiatok veľkých vriec konfetov a špeciálne postrihaného papiera na malé štvorčeky, aby krásne lietali, museli majitelia odovzdať...» Športový redaktor je nesmierne spokojný s výsledkom: «Spoločná akcia usporiadateľov a príslušníkov VB v Bratislave na divákov zapôsobila, lebo z hľadiska sa neozývali nešportové výkriky, ani papier nelietal»*.

Nuž zdá sa, že jedinou cestou na odstránenie najrozličnejších neduhov a nedostatkov sa stávajú takéto «spoločné akcie» s príslušníkmi VB, či – v prípade, že ide o príslušníkov inteligencie, signatárov Charty a podobné «živly» – s pracovníkmi StB.

A. K.

* z bratislavskej Pravdy z 13. novembra 1978

Klepejte prosím...

Navštívil jsem svého přítele Jiřího Müllera v jeho bytě na ulici Jana Babáka 3/5 v Brně. Na dveřích k jeho bytu jsem si všiml lístečku: Klepejte prosím – zvonek nezvoní.

Měl jsem štěstí, byl doma. V předsíni svítila svíčka, v pokoji ve kterém je plno knih, blikotala petrolejová lampa.

Zeptal jsem se: «Zase je vypnutá elektřina?».

A Jirka docela věcně odpověděl: «U mne je to stále tak. Loni asi v půli srpna jsem přišel domů a měl jsem vypojenou veškerou energii.

Vodu, plyn na topení a elektřinu. A už to tak zůstalo. Vlastně elektřinu mně nakrátko zapojili,

letos 10. dubna, když přišla Státní bezpečnost udělat domovní prohlídku. Ale potom mně byla elektřina opět odpojena».

«A platils řádně nájem?» nevěřicně se ptám.

«To víš že jo», odpovídá Jirka a já nemám důvod mu nevěřit.

«A kdo je majitelem domu ve kterém bydlíš?».

«Vysoká škola zemědělská v Brně» odpovídá Jirka.

«Jak takhle můžeš žít? Ve čtyři odpoledne je už tma a v 8 hodin ráno je ještě tma!» namítám.

«Žiju!» Odvětil. «Nejsou na tom mnozí ještě hůř?».

Uvařil pro nás čaj na petrolejovém vařiči a já zatím přemýšlím.

«A co teď děláš?» ptám se dál.

«To je právě to, že už tři týdny nic. Čistil jsem po návratu z pětiletého vězení okna – výkladní skříně. Jinou práci jsem tehdy téměř po půlročním hledání nedostal. A teď jsem si našel trochu lepší práci také jako čistič oken, ale v jediné budově, kde je hodně oken a tak jsem myslel, že se zbavím toho umývání po ulicích v nečase a v zimě. Vše bylo na novém místě domluveno, ale když jsem dosavadní pracovní poměr rozvázal, na novém místě mně po vyplnění kádrových dotazníků nepříjali, ačkoliv dodnes hledají insercí čističe oken.

A tak něco hledám. Je to jako v začarovaném kruhu, pro práci podle svého vzdělání nemám kádrové předpoklady, pro manuální práci mám zase příliš vysokou kvalifikaci».

«Ještě se vrátím k tomu bydlení. Po návratu z vězení sis nařikal na časté oční záněty. Co té petrolejové lampě říkají Tvé oči?».

«Vidíš, mám je stále červené a zanícené!».

Vidím jak nerad mluví o sobě, ale znovu začínám s dotazem: «Teď se podle nějakého zákona budou prodávat byty do osobního vlastnictví pro ty, kteří dosud nebydlí a budou ochotni si byt podřadné kategorie vlastními prostředky upravit na komfortní – co na to říkáš?».

«Ano, vím o tom, ale ty jsi jistě nečetl noviny Brněnský večerník ze 16. listopadu, kde se doslova píše: při přidělování bytů ke koupi budou brány v potaz společenské zásluhy, přednost dostanou nositelé státních vyznamenání, význační vědci, vynálezci atd.».

V duchu si myslím: bude-li se ke koupi bytu muset vyplňovat «Dotazník» od Jiřího Gruši, stejně nemá na byt naději!

«Mohl by jsi bydlet u rodičů!» navrhuji mu.

«Mohl, i když mají sami jen malý byt – ale rád bych je ušetřil styku se Státní bezpečností, domovních prohlídek atd. Stejně už si své zažili a není to dlouho, co dostali zase anonym a co přišli máti do bytu zkontrolovat občanský průkaz».

Nemám chuť se už na nic ptát!

Jiří Müller byl politickým vězněm v roce 1971-1976 (byl propuštěn 10. prosince 1976) a ještě stačil mezi prvními podepsat «Prohlášení Charty 77» k 1. lednu 1977.

Žije si život jaký si sám vybral.

Ale já – často nemohu v noci spát! Trápí mně ve snech šikanování státní moci – myslím na Jiřího – jakou práci asi a kdy dostane, kde bude bydlet až ho vystěhují, kdy si založí rodinu...

Brno, zima 1978/79.

Pokus o jiný žánr

LUDVÍK VACULÍK

Stalo se u nás tak nevídaným, aby sluha Boží uhodil třeba i čerta, že se nad případem, k němuž letos v květnu došlo v Brně-Králově Poli, pozastavme, přátelé! Tam prý se evangelický duchovní dopustil takového činu na bližním od Státní bezpečnosti, jenž při domovní prohlídce hrubě prý sáhl na jeho manželku pokoušející se ukrýt vzácný dopis. Tím spáchal trestný čin útoku na veřejného činitele a dostal osm měsíců vězení. – Přátelé, já myslím, že to ani není tak moc, uvážíme-li vysoké svěcení protivné strany.

Každého z vás však jistě napadlo: můžeme věřit, že Jan Šimsa (49) uhodil do tváře svého policistu? – Městský soud v Brně v odůvodnění rozsudku píše, že proti Šimsovi bylo už 6. 1. 1977 zahájeno stíhání pro podvracení republiky; z čehož vyvozena i potřeba domovních prohlídek dle uznání. Soud nepíše pravdu: dotyčné stíhání bylo zahájeno teprve 7. 1., a ne proti Šimsovi, nýbrž proti Chartě 77. Tato chyba je sice jen kancelářská, ale stoprocentně příznačná: jaká pečlivost v čtení zákonů a řádů může být u soudu nepečlivého v psaní? Soud ve svém rozsudku dále doznává, že ani nedopřál stejného sluchu všem svědkům. Nedal váhu ani výpovědi Šimsovy ženy Mileny o hrubém kroucení rukou, po němž měla modřiny; ta ovšem s nimi neletěla na praporní obvaziště, takže proti duchapřítomnému poručíkovi byla v nevýhodě.

Já však se, milí přátelé, k vašim pochybám dnes nepřipojím. Já jsem se naopak rozhodl brát vyšetřování i rozsudek za správné; stalo se, co shledal soud! – To se mi hodí víc.

Trestný čin, uznejme, byl vykonán už tím, jak Šimsa, když viděl svou ženu ohroženu násilím, udělal onen nezvratný pohyb k její obraně a upadl i s cizincem ve svém bytě na postel. Byla tam pak ještě ta rozhodná facka? Shodně se soudem chytám se rozkošné představy, že byla. Když se k ní «veřejný činitel» vší mocí hlásí, proč mu ji u všech všudy nepřát? Protihodnotou dostáváme judikát dokládající, že urážení člověka dostoupilo v Králově Poli takového stupně, až soud musel dojít k závěru, že ani v trpělivosti odborně cvičený křesťan to nemohl snést a pozvedl pravici. – To by bylo vše.

Bohužel tuším, jak dobrý vývoj budoucnosti může této události vzít její úměrnou a poctivou hodnotu. Vidím, jak příští mladí historici, štrýkující národu ze zbytků tlustou statečností, shánějí zas každý strkanec do policie a noví smělí reportéři přemlouvají Šimsovu rodinu, aby do rádia vylíčila svůj bojový odpor, asi takový, jaký se jim bude zdát, že by byl dnes slušel v každé české rodině stíženému podobným navštívením. Proto si při dobré paměti řekněme, že toho květnového dne roku 1978 se ve Volfově ulici č. 12 nestalo tolik.

Vzácným exponátem, jímž se bude chlubit budoucí Muzeum chartistického hnutí Brna-Králova Pole, totiž fackou opřenou historicky o dokument nespolehlivě písíciho soudu, tím rozhodně nemohou být ostatní Brňáci před úsudkem dějin z obliga.

Já v poslední době už ztrácím elán poslouchat příběhy ze života chartistů. Netěší mě už jaksi, a to ani ty moje, a neinspirují. Jenom jsem měl starost, zda se to hodí říct. Smím-li přiznat únavu z věci, jež nezávisle na mně má jistě dál význam. Váhal jsem říkat slova oslabující. Čekal jsem na něco: na něco... nemusí to být veselé, ale musí to obsahovat aspoň jeden hlt nové informace. Jinak na čem jít dál? Už moc dlouho se točíme na kolotoči, který je svěřen napůl surovému, napůl žoviálnímu moronovi, na jehož rozeklaný obličej i mrav si už obec tak zvykla, že mu v hospodě dokáže poručit nebo zas od něho přijmout štamprli. Když na kolotoči se někdo pozvrací, obec si nevšímá. Jenom tehdy se ještě změní v hospodě hovor, když se od moronova kolotoče utrhne s někým závažnějším sedátko a odletí do Západní Tramtárie. Může člověk, jenž se věnuje motání své hlavy, postřehnout případně vyšší znamení?

Když jsem se věrohodně dověděl, že Jan Šimsa opravdu fyzicky kolidoval se svým policistou, ovládl mě napřed nevěřící úžas. Až postupně dostavovalo se porozumění: když člověk tak slinuté víry a života toto učinil, tedy musel. Asi to byl jeho mezní moment, jakému jsme jistě byli blízko už mnozí z nás. Já při něm cítím vždycky otázku: Jsme snad už opravdu jenom státní dobytek? Šimsova otázka měla o tolik vyšší styl i cíl, oč je Šimsa menší pohan než já: Jsme ještě lid Boží? K odpovědi na osudové otázky dostává člověk třeba jen vteřinu: po ní je jiný. Šimsova robustní mužná čest a jeho stejně robustní křesťanská pokora vykřisly o sebe střelmou odpověď, jež nepřekvapí nikoho z nás, kdo Šimsovi známe: s tlapami svázanými tichými pouty sebekázně a ještě něčeho víc káci se do boje jako grizly, a zvítěziv, s rukama v okovech z puncovaného železa odchází. «Ničeho nelituju!» volá ještě na odchodu zpupně nepomysliv, že Bůh by se mohl zachmuřit. Bůh však, jak dále dovodím přímo z Písma, se podle mého odhadu nezachmuřil.

Neboť toto, přátelé, není běžný chartistický příběh, v žánru biblickém. V Brně na Špilberku – či na Lenince, já nevím, kde to dnes mají – sedí nevinný dle práva Šimsa Jan, má dávno odpuštěno svým žaláři i soudcům a rozjímá... o pravé své vině. Křesťan tak slinutého života a víry, jak známo, je vždycky vinen. Nevím, jestli mu už dali Bibli, za kapitalistických papežů ji zakazovali. A nevím, v které její knize, kapitole a verši by sám hledal pro svůj případ vysvětlení. Já tu sice Bibli

někde mám, jenže jsem po čertech nezručný v jejím užívání. Proto mi dovolu, abych z ní výklad Šimsova skutku citoval jenom spolehlivým odhadem: Nelíbilo se Hospodinu, že si Izrael nechává srát na hlavu . . .

Nakonec vás prosím, přátelé, abychom i my, jako náš bratr na Špilberku Jan, hledali první vinu u sebe. A nikoli vždycky, jak nás žene trpkost a někdy už chladný zvyk, jen u těch, kteří nás utiskují a vypuzují ze země. Není-liž to pravda, že činíme začasť ze svého odpírání vládcům zásluhu o nehmotné dílo kulturní ceny, očekávající, že nakonec musí dojít odměny či aspoň příznivého zápisu? Počítejme také, že nemusí! Ale pro případ, že přeci zvítězíme, pomysleme spravedlivě na ty, kdož nás utiskují a vypuzují, neboť oni vytvářejí celou levou stranu našeho díla: bez symetrické kompozice správného martyria se šťastnou poin-

tu bychom se ani my lotři na pravici tak nezaskvěli a sám Spasitel měl o příležitost míň. – Amen.

V Praze 28. října 1978, čili v Den svobody

(Vysvětlivka: «Moroni tvoří nejlehčí stupeň oligofrenie. Školu vychodí s prospěchem podpro středním nebo špatným, v povolání se zařadí. Celou řadu věcí jim nelze vyložit. V těžké konfliktové situaci selhávají vždy a tak teprve někdy příležitostně v zaměstnání se objeví jejich defekt. Moroni jsou bohužel velmi častí. Běda, dostanou-li se vlivem okolností na zodpovědné místo, tím hůře, jsou-li současně psychopaty. Jejich I.Q. = 70 - 90» – Prof. MUDr. Vladimír Vondráček, DrSc.: Speciální psychiatrie, str. 4 (Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1967).

Tři nejnaléhavější úkoly

ARNOŠT KOLMAN*

Nedávná výročí sedmého kongresu Druhé internacionály (Stuttgart, 18.-24. srpna 1907) a čtvrtého kongresu Třetí internacionály (Moskva, 5. listopadu - 5. prosince 1927) ve mně probudila živé vzpomínky na dobu, kterou jsem prožil v dělnickém revolučním hnutí. A není to doba krátká. Do levicové studentské organizace české sociální demokracie jsem vstoupil v roce 1910. Byl jsem svědkem nesčetných omylů, závažných chyb a dokonce i zločinů, kterých se dopustila Druhá internacionála za první a Třetí internacionála za druhé světové války.

Když dnes s odstupem času přemýšlím o všech událostech, musím si s hořkostí přiznat, že jsem byl po dlouhá léta v zajetí dogmatismu, že jsem sám fetišizoval komunistickou stranu a že jsem tak vlastně podporoval – byť nezáměrně – činnost samozvaných vůdců a vládců, která měla tak neblahé důsledky.

Poučen minulostí myslím především na budoucnost, na tři, podle mého soudu nejnaléhavější a navzájem neoddělitelné úkoly našich dnů:

- na zápas proti nebezpečí vzniku třetí světové války,
- na boj za lidská práva a za skutečnou demokracii v celém světě,
- na nezbytnost sjednocení všech pokrokových sil, které usilují o socialismus s lidskou tváří.

Druhá, Socialistická internacionála, při jejímž ustavení v roce 1889 hrál význačnou úlohu B. Engels, pokračovala zpočátku v bojových tradicích První internacionály. Posláním První internacio-

nály, založené v roce 1864 K. Marxem, bylo dát dělnickému hnutí vědecký socialistický program, na jehož základě by se v jednotlivých zemích mohly utvářet samostatné revoluční proletářské strany, bojující proti kapitalismu, za odstranění vykořisťování a za dobytí politické moci.

Léta však plynula, měnil se svět a měnil se i kapitalismus. Zároveň se měnila teoretická hlediska i politická praxe Druhé internacionály, která postupně přecházela na cestu reformismu a parlamentarismu. Basilejský kongres Druhé internacionály, devátý a poslední, přijal v roce 1912 protiválečný manifest a hrozil kapitalistickým vládám masovým revolučním vystoupením dělnictva ve všech zemích, pokud by se odhodlaly rozpoutat válku. Po vypuknutí války v roce 1914 se však strany Druhé internacionály převážnou většinou rozhodly postavit se po bok svých imperialistických vlád.

V současné době stojí Socialistická internacionála, která je dědičkou Druhé internacionály, před závažným historickým posláním. Očekává se od ní, že se vrátí ke své počáteční slavné minulosti, že zintenzivní svou aktivní účast na zápase proti válečnému nebezpečí a za lidská práva ve všech zemích světa bez rozdílu, že její politika bude politikou sblížení a těsné spolupráce socialistů všech směrů i komunistů.

Třetí, Komunistická internacionála, která vznikla v roce 1919 z Leninova podnětu, si kladla za cíl získat většinu dělnické třídy a široké vrstvy chudých a středních rolníků pro světovou revoluci, pro boj za odstranění kapitalismu a kolonialismu, za dočasnou diktaturu proletariátu a vybudování socialismu jako prvního stupně k beztržní komunistické společnosti.

Přeměna Třetí internacionály však na sebe nenechala dlouho čekat. A byla to přeměna hrůzná. Princip demokratického centralismu, jímž se řídila, se ve skutečnosti projevil jako centralismus

Autor článku prof. Arnošt Kolman, člen čs. Akademie věd, pracovník KSSS od Říjnové revoluce 1917, dobře známý čs. čtenáři z jeho působení v Československu, zemřel po těžké nemoci 24. ledna 1979 ve věku 86 let. Je to tedy jakýsi jeho poslední odkaz.

byrokratický. Po Říjnové revoluci a za podmínek občanské války a imperialistické intervence zdegenerovala diktatura proletariátu v Sovětském svazu v diktaturu monopolní komunistické strany a jejího samozvaného aparátu. Třetí internacionála nebojovala už jen proti kapitalistům a velkostatkářům, ale podporovala všechny potlačovací akce proti kritikům zvrácenosti sovětského režimu. Na svém čtvrtém kongresu, který se konal ještě za Leninova života, žádala Komunistická internacionála, aby komunistické strany všech zemí podřídily veškerou svou politiku zájmům Sovětského svazu a jeho režimu. Za Stalina se Kominternu stala pouhým poslušným nástrojem jeho mocenské politiky. Bezvýhradně schvalovala všechny jeho zločinné kroky: označení sociálnědemokratických stran jako «sociál-fašistických», hanebný pakt s Hitlerem z roku 1939, zatýkání německých antifašistů, kteří se po roce 1933 uchýlili do SSSR a kteří byli v roce 1940 vydáni – v počtu pěti set – do rukou Gestapa.

V první fázi druhé světové války přikázala Třetí internacionála svým sekcím v západních zemích, aby nevystupovaly proti německému fašismu. Mlčky přecházela a zastírala vyhlazování miliónů sovětských občanů, organizované Stalinem. Komunistické strany, které byly členy Třetí internacionály, nemohou ze sebe jednoduše setřást odpovědnost za všechny tyto i další činy.

Soudobou lidskou společnost ohrožuje nebezpečí zániku v nukleární válce. Ohrožuje ji i stupňující se krize hladomoru, přelidnění, znehodnocení biosféry, krize energetických, surovinových a potravinových zdrojů, krize mladé generace. Skutečné východisko z této krizové situace může poskytnout pouze opravdový socialismus. Komunisté, kteří se hlásí k původním zdrojům a ideám marxismu a odmítají vše, co bylo v marxismu historickým vývojem překonáno i co bylo mylné již u jeho samotných zakladatelů, mohou znovu získat ztracenou důvěru mas jen praktickými činy. To platí i pro eurokomunistické strany Španělska, Itálie, Francie i pro všechny ostatní. Lidé od nich očekávají důkazy, že jejich dnešní vyhlazovaná orientace není pouhou předvolební taktikou. Očekávají od nich i záruky, že budou – dosáhnou-li účasti na vládě – neochvějně dodržovat socialistickou demokracii. Prvním krůčkem k tomu může být pouze důsledné uplatnění plné vnitrostranické demokracie, znovupřijetí členů, kteří byli vyloučeni pro kritiku, bezodkladné zveřejnění všech dokumentů o dřívějších chybách vlastních i celého mezinárodního komunistického hnutí a aktivní boj za lidská práva kdekoliv a bez výjimky.

Nahromaděné vyhlazovací prostředky postačí dnes, jak známo, k vyhubení veškerého lidstva, ba života na Zemi vůbec. Přesto generální štáby velmocí bez ustání pokračují ve výrobě ještě zhoubnějších zbraní masového ničení.

Domnívám se, že je dnes povinností každého pokrokového člověka, všech lidí bez výjimky, aby podnikli vše, co je v jejich silách, k zastavení hrozící světové katastrofy. Dělnictvo, všichni pracující, tvůrčí inteligence představují nepřemožitelnou sílu, která může a musí donutit vlády, aby ihned, dřív než bude pozdě, přešly od líbivých slov o «uvolnění» a «mírovém soužití», od dílčího a neúčinného odzbrojování k úplnému odzbrojení, které je jedinou zárukou, že bude uskutečněn

trvalý mír, ten překrásný sen lidstva, o němž vroucně psal německý filosof Immanuel Kant již téměř před dvěma sty lety.

Všichni lidé, kteří nestojí na straně kapitalismu, imperialismu a kolonialismu ani na straně tak zvaného «reálně existujícího socialismu», který je ve skutečnosti nejpustším totalitarismem, všichni lidé, kteří spatřují východisko ze současné celospolečenské krize v demokratickém socialismu, musí vyvodit poučení z bezpočetných miliónů obětí dvou posledních světových válek, fašistických koncentráků a stalinského i postalinského GULAGu a uzavřít spojení v boji proti agresorům a utiskovatelům.

Má dlouholetá zkušenost, znalost myšlení, citění a chování vládců, jimž jsem sám po mnohá léta sloužil, mi ukládají, abych upozornil na některé velmi rozšířené teorie, které považují za velmi nebezpečné.

Všeobecně se tvrdí, že použití atomových zbraní by vedlo k zničení obou bojujících stran. Vědomí tohoto nebezpečí prý zaručuje, že se jich nikdo nikde neodváží použít, o čemž prý svědčí skutečnost, že se nukleární velmoci vyhýbají vyhrocené konfrontaci. Domnívám se, že je to scestná myšlenka, která objektivně nahrává – ať to její zastánci míní upřímně či ne – k utlumení naší ostražitosti. Všude se totiž najdou «jestřábové», nezodpovědní dobrodruzi či dokonce psychopati, kteří kalkulují jinak a kteří spekulují s tím, že jejich protivník nebude mít čas na odplatu, jestliže ho oni sami neočekávaně a bleskově napadnou. Pro ně je čas míru časem příprav na válečné přepadení. Čekají jen na vhodnou příležitost, která by byla pro jejich záměry vojensky a politicky nejpriznivější.

Mnozí zastánci teorie «rovnováhy odstrašujících sil» argumentují, že se válčící strany za druhé světové války ze strachu před odvetou také zřekly použití dusivých plynů a bakteriologických zbraní, avšak tato analogie po technické stránce neobstojí. Historická zkušenost naopak ukazuje, že vlády nezářídka hledaly zoufalé východisko ze svých vnitřních hospodářských a politických těžkostí právě v rozpoutání války.

Základní podmínkou pro zkrocení agresivity diktátorů je upevnění a rozšíření skutečné demokracie ve všech zemích Východu i Západu. Pouze demokracie poskytuje každému občanovi možnost, aby se podílel na spoluutváření politiky své země a tím i svého vlastního osudu.

Cožpak je možné věřit vládám, které pronásledují a vězní své občany za jejich smýšlení, náboženské přesvědčení, světový názor, za kritiku režimu či za to, že projeví starost o národní suverenitu? Cožpak je možné věřit, že tyto vlády budou dodržovat mezinárodní právní normy a nepokusí se rozšířit svou moc na jiné země? Okupace Československa v roce 1968 – a kolik těch okupací bylo už dříve! – dává na tyto otázky jednoznačnou odpověď.

Mnozí nás nabádají, abychom se chovali zdrženlivě při hájení lidských práv, neboť prý by to kritizované vlády mohly považovat za vměšování do vnitřních záležitostí svých zemí a tím prý by mohla být ohrožena politika «uvolňování mezinárodního napětí». Samozvaní vládcí mají ale jinou psychologii a každou zdrženlivost či každý ústupek si vykládají jako slabost protivníka. Na poli-

tiku «zdrženlivosti» odpoví pokaždé zostřením represálií a stupňováním příprav k celosvětovému zničujícímu konfliktu.

Ozývají se hlasy, které nás varují před akcemi na podporu pronásledovaných kritiků režimu. Kampaně na obranu disidentů prý jen dráždí kritizované vládcy a pronásledovaným prý spíše uškodí. Mylnost tohoto tvrzení vyvrací zkušenost: tlak pokrokové veřejnosti již nejednou přiměl ža-lárníky, aby propustili své oběti.

Aktivní zápas za dodržování lidských práv je oslabován i jinou obecně mylnou tézí, podle níž přeměna režimu totalitárního v režim demokratický může být uskutečněna výhradně vnitřními silami, bez «vnějšího vměšování», tedy jako «vnitřní záležitost» každé země. Taková změna může být výsledkem buď celonárodního odboje proti vlastnímu potlačovatelskému režimu, vedeného «levou opozicí», která se zorganizuje uvnitř vládnoucí strany, nebo podle některých tím že autokracie sama dospěje k poznání nutnosti kompromisu. Tento vnitřní boj a vývoj se však neobejdou se bez katalyzátorů externích, k nimž kromě ekonomického a technického tlaku, jež jsou jistě nej-působivější, patří i tlak světového veřejného mínění. Teorie «autarktního vývoje» vyhovuje pouze liberálům, kteří sice s disidenty snad sympatizují, ale nechtějí se z těch či jiných důvodů podílet na akcích na jejich podporu. Nezapomínejme konečně, že západním kapitalistům stav nesvobody v tak zvaných zemích «reálného socialismu» docela dobře vyhovuje, neboť odstraňuje pracující v jejich zemích od boje za socialismus.

Boj za lidská práva, za osvobození politických vězňů, za všeobecnou demokratizaci, liberalizaci a toleranci je neodlučitelnou součástí boje za mír.

Lidé, kteří žijí v blahobytu, jsou sytí a sami se sebou samolibě spokojeni, musí překonat svou lhostejnost k nouzi a hladomoru, k utrpení tisíců

vězňů v žalářích blízkých i vzdálených zemí. Neapelují na jejich soucit ani na jejich morálku. Měli by se zbavit své krátkozrakosti už z holého pudu sebezáchovy. My všichni musíme podřídít své přízemní zájmy právě tak jako zájmy obchodu a zisku či úzkoprsé stranické politiky vysokému cíli záchrany lidstva před jeho vlastní sebezáhoubou. Žádejme od svých vlád, aby daly utlačovatelům jasně najevo, že budou vystaveni ekonomické, vědecko-technické i kulturní izolaci, že nedostanou ani tunu obilí, ani jedinou výrobní licenci, jestliže ve svých zemích nebudou vládnout mírumilovně a lidsky.

Považuji za naprosto mylné a škodlivé stanovisko, podle něhož kritika ideologie a politiky druhých není slučitelná s «mírovým soužitím» a představuje snad zásah do «vnitřních» záležitostí «samostatných» komunistických stran. Pravda se rodí ve sporech. Jak je možno poznat vlastní chyby a odstranit je, když jedna monopolní strana nehodlá připustit, aby ji jiné strany kritizovaly? Jde mi přitom o skutečnou diskusi, vedenou otevřeně a přátelsky, věcně a argumentovaně, bez hanlivých nálepek a povýšeného tónu, který začal používat bohužel již Lenin a který jsme my sami pak napodobovali. Musíme se nezbytně vyvarovat tohoto způsobu, který Stalin a jeho tajná policie dovedli k zrušné «dokonalosti» a jímž oceňovali a pranýřovali tzv. «nepřátele lidu».

Soudím, že je nezbytné vyhnout se klamným úsudkům, o nichž jsem se zmínil, že je nutné překonat vzájemnou nedůvěru a podezřívavost, odstranit psychologické bariéry a ihned, bez otálení začít uzavírat – přes veškeré existující názorové rozdíly – bojovou jednotu. Jsem přesvědčen, že jen tak je možné otevřít oči všem lidem dobré vůle a ukázat jim cestu k vítězství nad temnými silami reakce a zkázy.

Intelektuálové a «nová společenská smlouva»

A. J. LIEHM

Ohlížíme-li se dnes, s odstupem dvaceti pěti let, na období, jež následovalo po Stalinově smrti a srovnáváme-li je s obdobím, které prožívá Východní Evropa od doby, kdy byl sesazen N.S. Chruščev, zjistíme záhy, že máme co činit s dvěma různými fázemi v podstatě totožného procesu. Rozdíl mezi oběma spočívá daleko méně v lidech, v personálu, který jménem byrokracie a vojensko-policejního aparátu v celé oblasti vládne, nýbrž v celkové koncepci postalinského «socialismu».

Stalinova diktatura udržovala zemi v poslušnosti terorem, který byl ospravedlňován pseudo-teoretickou frází. Teror opatroval pracovní síly pro industrializaci země, teror byl zárukou totální válečné mobilizace, teror zajišťoval předpoklady maximálně rychlé poválečné rekonstrukce. Metody teroru, jeho nástroje i jeho praxe vyrůstaly v podstatě ze struktury starého Ruska, jež přežily revoluci i občanskou válku a staly se páteří nového systému a jeho ideologie.

Chruščev převzal moc v okamžiku, kdy hlavní válečné rány byly zaceleny, kdy se vojenská síla SSSR mohla opřít o atomový potenciál a kdy i poválečné územní zisky SSSR a rozšířená sféra jeho vlivu se zdály spolehlivě upevněny. Bylo rozhodnuto skoncovat s masovým terorem jako hlavní formou vlády a přejít k novým metodám. Chruščev byl sovětský komunista první generace, a jako takový hluboce věřil v sílu ideologie. Byl přesvědčen, že industrializace, válečné vítězství, poválečná rekonstrukce i úspěšný vstup do atomového a raketového věku jsou v očích nejen veškerého sovětského obyvatelstva, ale i v očích světa potvrzením její správnosti a že politicko-byrokratická kontrola stranickým aparátem postačí k tomu, aby sovětský stát bez otřesů překonal přechod ze stalinského období k novým časům.

Jenomže to, co Chruščev pokládal za marxismus, jen na povrchu znetvořený důsledky «kultu osobnosti» byl ve skutečnosti onen zvláštní kon-

glomerát ruské religiozity, slavjanofilství, policejního a vojenského patriotismu, samoděržaví, evropského socialismu, marxismu, leninismu a fašismu, udržovaný pohromadě společnou nenávistí všech složek k liberalismu 19. a 20. století. Tomuto konglomerátu zasadila demystifikace Staliny osobnosti a jeho učení smrtelnou ránu, jí začíná nevyhnutelný a závratně rychlý rozpad stalin-
ské ideologie. A protože i v oblasti ideologie platí, že každé vakuum je okamžitě vyplněno z jiného arzenálu, dostává se Chruščev hned na začátku své vlády a pak už nepřetržitě do neřešitelných rozporů.

Nejlépe se to ukazuje na příkladu nacionalismu. Ze všech národů, jež tvoří SSSR a jeho sféru vlivu, toliko Rusové (podobně jako později Číňané, Jugoslávci či Albánci) mohli učinit nacionalismus – pochopitelně pod jiným jménem – součástí své státní ideologie. Všude jinde znamenal «internacionalismus» toliko vynucený souhlas s ruskou nadvládou. V okamžiku, kdy Chruščev vyhlásil konec teroru, odvolal exkomunikaci Jugoslávie, zrušil základny ve Finsku a v Port Arturu a deklaroval rovnoprávnost národů uvnitř socialistického společenství, objevil se nacionalismus okamžitě na povrchu. Tam, kde měl historicky podloženou protiruskou příchut', stal se jednou z hlavních náloží, jež přivedly k výbuchu maďarský a polský podzim 1956. Podobně tomu bylo s tak dlouho ostrakizovaným liberalismem, který byl ve většině východoevropských zemí a např. v baltických republikách SSSR dávným historickým cílem, jehož dosažení bylo znemožněno stalinismem a sovětskou okupací. V Československu pak byl liberalismus dokonce onou zasutou historickou strukturou, která se při první příležitosti začala domáhat svých práv. – V oblasti ideologie to byl především Marx – a ne jenom Chruščevem výslovně povolený Lenin – který se dobýval svých práv na spáleništi stalin-
ské ideologie a urychleně působil k jejímu dalšímu rozpadu.

Komunistická strana, která byla hlavním nositelem stalinismu a stala se i hlavním nositelem destalinizace, měla v sobě absorbovat celý tento mnohostranný nápor a posloužit jako kadlub, v němž se nové komponenty opět slijí v jednotící ideologii. Komunistické strany se tak měly i nacionalizovat, i liberalizovat, i marxizovat (říkalo se tomu návrat k leninismu), aby mohly nadále zůstat jediným představitelem moci.

Záhy se však ukázalo – a to nejenom na příkladu Polska či Maďarska, ale v samotném SSSR – že konec masového teroru a celkové uvolnění kontroly přináší s sebou i v ideologické sféře nežádoucí iniciativu zdola. A to nejen uvnitř komunistické strany, ale i mimo ni. Za rozpadlým pláštěm stalin-
ské ideologie se začínala drát na povrch obyčejná skutečnost, docela jiná, než jak ji prezentovala stalin-
ská ideologie. Skutečnost starého, krutého, neevropského Ruska, Ruska bez rene-
zance a osvícenství, ale i Ruska tolstojovského, pravoslavného, Ruska nekonečné mužické trpě-
livosti, jež prosvítalo na všech stranách za povrchním nánosem industrializace.

Tento konflikt je charakteristický pro celé chruščevovské období a od republiky k republice, od země k zemi, se mění toliko jeho jednotlivé složky, jak je určila historická struktura, nikoli však jeho základní konstanty. Komunistické

strany tohoto období, v čele se sovětskou, jsou neustále zmítány mezi touhou splnit, co po dvacátém sjezdu slibovaly, a nemožností tyto sliby dodržet při zachování základní stalin-
ské politické struktury a bez dalekosáhlé revize celé ekonomicko-politické stavby sovětské a východoevropské společnosti. Ta by byla ovšem znamenala hluboký otřes, konec neomezené moci stranické byrokracie, armády a policie, konec oné politické stability, kterou jediné ony mohly zaručit. Proto se také nakonec právě ony postavily proti chruščevovské politice a jejího autora svrhly.

Československo bylo patrně jedinou východoevropskou zemí, v níž bylo možné realizovat chruščevovskou koncepci přeměny stalin-
ské společnosti prostřednictvím přeměny strany, jakož i klidný přechod k fázi další, Chruščevem už nepředpokládané, ale zcela nevyhnutelné, to jest k formě samosprávné socialistické demokracie, opírající se o skutečně skupinové a nikoli převážně státní vlastnictví výrobních prostředků.

Po Chruščevově pádu začíná období hledání nové politiky, nové báze pro řešení problému, jímž je zachování monolitní podoby sovětského státu a jeho sféry vlivu na straně jedné, a na straně druhé růst jeho vojenské a ekonomické moci a tudíž i mezinárodní autority. Postalin-
ské období ukázalo, že forma vlády a organizace výroby, jež odpovídaly potřebám industrializace v obrovské, bohaté, zaostalé, agrární, negramotné a navíc mnohonárodní zemi, naprosto neodpovídají potřebám ekonomického rozvoje tam, kde některé nebo všechny z těchto předpokladů chybí. A že dokonce už neodpovídají ani potřebám samotného SSSR šedesátých let. Všechny ekonomické reformy, i ty nejnesmělejší, směřovaly však nakonec k jedinému úběžníku, to jest ke změně politického systému. Každé uvolnění centrální kontroly a ústředního plánování mělo za následek centrifugální tendence, jež ústily v požadavek větší samostatnosti, obnovení tržní ekonomiky a ve svých důsledcích i k otázce po oprávněnosti vřezaných státního vlastnictví. Ve spojitosti s požadavky vznikajícími v politické a intelektuální sféře rodí se tak zcela nový koncept, v jehož realizaci došlo nejdále Československo.

Chruščevovi nástupci tuto cestu rozhodně odmítají, vědomi si jejího nebezpečí pro splnění hlavních úkolů, jak byly zmíněny výše. Vědí rovněž, že rozpad stalin-
ské ideologie je definitivní, že ji lze v té či oné podobě použít už toliko jako současnou formulaci ruského nacionalismu a ruské imperiální ideologie, ale že je naprosto k nepotřebě mimo SSSR a v podstatě i jeho neruských oblastech. Odmítnutí demokratizace se všemi jejími důsledky a nemožnost vrátit se k masovému teroru vynutily si tak koncem šedesátých let nové řešení, jehož základem je to, co bych nazval «nová společenská smlouva».

* * *

Podle této «smlouvy» odevzdají občané státu veškerá svoje práva, individuální i kolektivní a stát jim výměnou zajistí trvalé zaměstnání, za průměrnou mzdu, při minimálním vynaložení pracovní síly a osobní iniciativy. Pokud obě strany «smlouvu» dodržují, existuje mezi oběma jistá

rovnováha. Ve chvíli, kdy však jedna z nich smlouvu poruší, mizí i rovnováha a dochází ke krizi nebo k explozi. Když stát například začne požadovat, aby se zvýšila produktivita práce, aby ceny a mzdy byly uvedeny do souladu s produktivitou, odpoví občan pochopitelně protipožadavkem: vraťte nám právo se organizovat, svobodně rozhodovat co sami se sebou, svobodně dojednat podmínky, za nichž budeme vynakládat svou pracovní sílu a nakonec i dejte nám právo a možnost rozhodovat o použití výrobních prostředků atd. Nedojde-li k žádoucím ústupkům, je nevyhnutelný výbuch, jakým byl onen v severním Polsku před vánoci 1970 nebo v roce 1976. V opačném případě dochází k rozvázání smlouvy a nastolení zcela nové rovnováhy (eventuelně nerovnováhy), jako tomu bylo v Československu 1968.

Tato nová společenská smlouva existuje zcela vně ideologie. Ani jedna ze smluvních stran se ideologie nedovolává, nýbrž vychází z prostého uznání statu quo a ze zájmu o jeho zachování. Tento zájem je alfou a omegou existence smlouvy samotné. To je zásadní novinka proti stalinskému systému, v němž ideologie měla zdůvodnit (přinejmenším dodatečně) a teror zajistit, aby opatření, jež budou v rozporu se základními zájmy pracujících, nevyvolaly nerovnováhu, výbuch. Pochopitelně, garantem předpokladů smlouvy zůstávají ti, kteří ji uvedli v život: stranická byrokracie, armáda (většinou cizí), policie. Ale vzhledem k nemožnosti či obtížnosti návratu k masovému teroru v evropské oblasti mají i ony životní zájem na zachování smlouvy a na jejím dodržování. Každý výbuch vede totiž dnes už nutně k otevřenému střetnutí, jehož výsledek je za dané situace krajně nejistý a jež je samo o sobě nežádoucí. – Zájem občanův je rovněž dán jen a jen výhodami, jež mu smlouva přináší. Trvalost zaměstnání, existenci, sociální jistota, minimální opotřebování, se zdají – při nedostatku volby – vyvážením prostředností odměny, celkové životní úrovně, a jistým ospravedlněním rezignace na vlastní občanský status.

Plnění smlouvy oběma stranami však nevede dál než k reprodukci statu quo v oblasti ekonomické, politické i sociální. Smlouva neuvolňuje tvůrčí potenciál v žádné oblasti činnosti. To je příčinou, proč pod povrchem stability a jisté prosperity trvá neustále příkré napětí. Nasazování stále nových pracovních sil, jejich soustřeďování na stále menší počet «specializovaných» úkolů, nestačí státu zajistit prostředky k plnění smlouvy. A to ani za cenu, že toleruje celou řadu «soukromokapitalistických ventilů» v ekonomické oblasti, jako například v Maďarsku, v polském zemědělství a pod. Občan přispívá k plnění smlouvy toliko svou celkovou pasivitou, je pouhým příjemcem. Na státu je, aby opatřil prostředky, jež plnění smlouvy z jeho strany vyžaduje. Protože společnost založená na smlouvě je v zásadě neproduktivní, musí tyto prostředky opatřovat odjinud. Zdroje jsou v podstatě tři: výprodej vlastní suverenity či jejich pozůstatků; výprodej vlastních zdrojů; subvence. Protihodnotou za subvencování plnění smlouvy – jehož tíha leží na SSSR – jsou přitom většinou výkony, jež samy o sobě nepřinášejí té či oné zemi žádnou hodnotu, nerozvíjejí její vlastní bohatství či zdroje, ale podporují upevňování postavení SSSR a jeho vlastní ekonomickou

expanzi (např. prioritní výstavba plynovodu přes československé území).

Plnění smlouvy ve východoevropských zemích, jejichž životní úroveň byla před jejich začleněním do sovětské sféry vlivu nesrovnatelně vyšší než životní úroveň SSSR, vyžaduje od SSSR paradoxní výkon. Část jeho bohatství je vynakládána na to, aby v okupovaných zemích – a to se týká i některých periferních oblastí SSSR – udržoval vyšší životní standard než je ten, který platí pro drtivou většinu sovětského lidu. (Tedy přesně naopak, než tomu bylo v případě koloniálních mocností 19. století – analogie je tu třeba hledat v minulosti mnohem dávnější). Relativně nízká životní úroveň a skutečnost, že sovětský občan se zřiká práva, jež prakticky nikdy v dějinách nepoznal, činí plnění smlouvy SSSR relativně snazším. Ale postalinské období přineslo i tady změny nikoli zanedbatelné. Životní úroveň přece jen relativně vzrostla, požadavky občanů se zvyšují, a rozpad ideologie zanechal vakuum, které nestačí vyplnit pouhý nacionalismus a v němž zbývá příliš mnoho místa pro konzumní filosofii.

Nesmírné bohatství SSSR, jeho rozloha i počet obyvatel, jsou nejen východiskem, ale i zárukou plnění smlouvy ze strany státu, ze strany moci. Žádná jiná mocnost by si nemohla dovolit udržovat po delší dobu toliko z mocenských důvodů v tak rozsáhlé části světa neproduktivní a nevykonný systém, založený jen a jen na pasivitě obyvatelstva. Ale tato privilegovaná situace má i svou druhou stránku: Z titulu své rozlohy a počtu obyvatelstva bylo Rusko velmocí už před začátkem industrializace, která ho nakonec dovedla k postavení druhé světové velmoci dvacátého století. Závazky a povinnosti, plynoucí z tohoto postavení – rozsáhlý zbrojní, jmenovitě atomový a raketový program, prestižní program kosmický – jsou nad síly sovětské ekonomiky a potřeby jejich plnění odčerpávají další podstatnou část zdrojů, jichž je nezbytně třeba k rovnoměrnému rozvíjení hospodářství a životní úrovně. Když současně s tím vrcholí krize sovětské zemědělské produkce, dostává se SSSR dokonce i doma do situace, kdy se plnění nové společenské smlouvy může stát problémem. A v takové situaci nezbyvá, než spoléhat na totéž, na co spoléhají jeho evropští satelité: na subvence. Subvence je ovšem možné získat toliko na Západě a jmenovitě v USA, ovšem za předpokladu, že jejich poskytování bude odpovídat jejich zájmům. Tyto zájmy nebudou v první řadě ryze ekonomické a jsou teprve formulovány. Jedním z nich je nepochybně obava, aby ekonomické potíže v SSSR nevedly k stupňování jeho agresivity a nakonec k válečnému dobrodružství, jež by nutně vyústilo v další planetární, se vši pravděpodobností nukleární konflikt. Ale jsou tu i jiné zájmy, např. zvýšení vlivu na Evropu a zastavení její emancipační politiky a pod. Leč nepředbíhejme. Konstatujme v tuto chvíli toliko, že nová společenská smlouva, jež je tak charakteristická pro dnešní Československo a na níž SSSR v Brežněvově období vybudoval svou politiku, je logickým, strukturovaným komplexem, který má svoje důsledky ve všech oblastech a v planetárním rozměru. Sovětská nezbytnost obrátit se ke světu přináší v mezinárodním měřítku poprvé po dlouhé době příležitost aktivně zasáhnout do dalšího vývoje v SSSR, a ve Střední a Východní Evropě. Prá-

vem upozornil proto Akademik Sacharov i A.I. Solženicyn na nebezpečí, jež by pro svět vyplynulo z toho, kdyby současnému sovětskému režimu toliko pomohl splnit onu zvláštní společenskou smlouvu, kterou tiše uzavřel s národy ve své sféře vlivu. Dnes je situace taková, že mezinárodní vliv na vnitřní vývoj v sovětské oblasti může skutečně existovat. Politika uvolnění napětí má smysl a plné oprávnění jenom tehdy, bude-li chápána jako otevření dveří k jeho uplatnění.

* * *

Intelektuálové a celá kulturní oblast hráli v Chruščevově období významnou roli v Střední a Východní Evropě. To oni nakonec ve větší či menší míře vyplnili vakuum vzniklé rozpadem stalinské ideologie a špatně maskované nálepkou hovořící o « kultu osobnosti ». Na příkladu Československa jsme nejlépe viděli – ale tytéž hlavní tendence lze vysledovat i jinde, dokonce i v SSSR – že intelektuální tlak postupuje v souladu s tlakem ekonomické fronty a s tendencemi k větší emancipaci či skutečnému zrovnoprávnění národů a národnostních menšin. Společným jmenovatelem je tu emancipace osobnosti, subjektu, ať už máme v oblasti myšlení a kultury na mysli jednotlivce, v oblasti ekonomické či nacionální, pak subjekt, individualitu v širším smyslu, to jest pracovní kolektiv či osobnost a osobitost ethnickou. Pod tímto tlakem se v podstatě formoval – i když dosud nejasně – koncept demokratického socialismu jako obnovení či vytvoření demokratické, « liberální » humanistické struktury uvnitř společnosti, jež bude společností kolektivních vlastníků. Intelektuálům připadala zcela zákonitě v tomto procesu role, kterou hráli a hrají ve všech společenstvích, jež zrají či dozrály pro takové přeměny. V tom smyslu byla role intelektuálů ve Východní Evropě podobná oné, kterou hráli v evropské, jmenovitě francouzské společnosti osmnáctého století. A není náhodou, že paralelnost rolí vede i k paralelnosti cílů, prostředků, jazyka a – jmenovitě v SSSR – i k paralelnosti ideologických postojů.

Role intelektuálů v období, jež zhruba zahrnuje druhou polovinu let padesátých a v různém rozsahu přesahuje do první, v československém případě do druhé poloviny let šedesátých, byla už mnohokrát a dosti podrobně analyzována. Položme si proto otázku, jaká je tato role dnes, v období « nové společenské smlouvy ».

« Smlouva », jež je rámcem pochruščevovského období, vymezuje dosti přesně i jeho obsah. Jejím cílem není změna, nýbrž zachování statu quo. Možnost modifikací je proto zásadně omezena tímto hlavním cílem, který je i východiskem veškerého oficiálního politického myšlení. Dobré je všechno, co slouží zachování stávající rovnováhy, špatné naopak, cokoli by ji mohlo narušit. Intelektuál v přísném slova smyslu (tady je třeba rozlišovat mezi inteligencí a intelektuály a dát pozor, abychom se nedali svést francouzským použitím slova, které spíš odpovídá tomu, co jiné jazyky označují slovem « intelligence ») nemá v tomto konceptu prakticky místo. Buď přijme situaci občana vázaného smlouvou, nebo se stane součástí « státu ». V obojím případě rezignuje na svou funkci intelektuála, přestává být tím, který se táže, který hledá, pochybuje a činí pravdu

hlavním kritériem svých politických i mravních postojů. Ve chvíli, kdy se takto zařadil, zrušil sám sebe jako intelektuála a stal se toliko vykonavatelem vůle jedné z obou ve smlouvě zaangażovaných stran. Ani jedna z nich nemá – nejen subjektivně, ale ani objektivně – zájem na jeho existenci, na tom, aby plnil svou funkci. Intelektuál totiž nutně směřuje k tomu, aby trvale uváděl v pochybnost existující status quo, existující rovnováhu. Čím jsou tento status quo, tato rovnováha křehčí, tím větší je i obava, aby je intelektuálové nenarušili a nepoškodili tak nakonec zájem obou stran.

Tak se intelektuálové ocitají znovu v periferní situaci, jejíž obdoby známe z minulosti. Východiskem takové situace může být stejně dobře křehká rovnováha totalitních systémů či prosperita systémů liberálních, jež v takových okamžicích sice intelektuály nepotlačují, ale za všeobecného konsensu je činí čímsi pro společnost nepotřebným, zbytečným a obtížným (anglosaské společnosti jsou toho nejlepším příkladem). Intelektuálové ve východoevropské společnosti se tak nutně stávají umlčovanou Kasandrou, pro kterou je stále obtížnější nalézt posluchače i tehdy, když se jí přes všechna represivní opatření přece jen podaří k nim proniknout. Když pak porušení rovnováhy, krize systému založeného na smlouvě, dá v příštím okamžiku intelektuálním Kasandrám za pravdu a nabídne jim eventuelně novou společenskou příležitost, bývají tito v pokušení obrátit se na oplátku za předchozí lhostejnost k této příležitosti zády. Takové odmítnutí je ovšem horší než předchozí izolace a vede logicky k intelektuální autodestrukci, jež může sice být v kontextu předcházející zkušenosti pochopitelná, autodestrukci však nicméně zůstává. (Příkladem může být postoj polských intelektuálů v okamžiku krize smlouvy a zrušení rovnováhy v prosinci 1970). Na druhé straně je ovšem pravda, že sama zájmová struktura « smlouvy » je ideálním východiskem pro vyvolávání protiintelektuálních nálad, a v tomto směru nebývá vynechána jediná příležitost.

Ale i intelektuál je bytost zájmově motivovaná, i jemu jde o holou existenci. Jenže právě o holou existenci jako intelektuála. A podmínkou této existence jsou právě ona práva, jež byla zrušena v rámci « smlouvy ». Proto je intelektuál nucen – nechce-li přestat být sám sebou – smlouvu odmítnout a postupovat, doslova *žít* proti ní. Jedině on totiž ztrácí v důsledku smlouvy svou identitu. Dělník tu zůstává dělníkem, lékař lékařem, byrokrat byrokratem, rolník rolníkem. Ale intelektuál? Od vesnického učitele po filosofa, spisovatele, umělce, je prostě lámán kolem, až z něj nezůstane než cár, pouhé jméno. Proti tomuto zničení se intelektuál brání už z prostého pudu sebezáchovy. Jeho svědomí mu nedovoluje přestat být tím, čím je, a protože plnění smlouvy ho neponechává ani na okamžik v klidu, nýbrž vystavuje ho neustálým útokům – ať už doslova nebo v přeneseném smyslu – je nucen se bránit, útočit, odmítat a nesouhlasit. V celkovém duchovním vakuu, jež je podmínkou a důsledkem « smlouvy » se každý intelektuálův pokus – byť sebeskromnější, sebenevtíravější – udržet si minimum podmínek pro vlastní existenci, stává podvratnou činností, jejíž ohlas je ve zmíněném vakuu daleko širší a mohutnější, než v normálním kontextu. Proto jsou ve společnosti,

založené na «nové společenské smlouvě», intelektuálové hlavním a občas dokonce jediným terčem otevřené represe. Jedině oni se stávají totiž – v jménu vlastních existenčních zájmů – mluvčími zájmů smlouvou eliminovaných nebo prostě zakrytých: zájmů národních, skupinových, individuálních, jež byly až do příští krize, do příštího porušení rovnováhy, zdánlivě vymazány z vědomí občanů.

Není proto důvodu pohlížet s nedůvěrou na jejich svědectví, naslouchat s nedůvěrou jejich hlasu. Tento hlas je totiž jediným skutečným, autentickým svědectvím, jedinou pravdivou výpovědí o stavu vzniklém v důsledku smlouvy, o duchovním klimatu, o tom, co dýchá pod povrchem a vytryskne na povrch při některém z příštích otřesů. Je to pochopitelně hlas začasť vytržený z kontextu světa, ale zato pevně vkořeněný v kontextu vlastní situace. Nelze mu rozumět, budeme-li ho zasazovat do složitého třídního, politického a sociálního kontextu liberálních společností. Jeho kontext je zcela jiný a my můžeme přes něj a jeho prostřednictvím toliko porozumět tomu, jaká struktura vznikla v důsledku «smlouvy» a co doutná za ní, s čím budeme mít co činit, až jedna či druhá strana – nebo obě – smlouvu vypoví. V prvním případě dojde k pokusu obnovit naráz a beze zbytku všechna práva a všechny partikularismy, smlouvou suspendované. V druhém případě půjde o pokus obnovit stalinský teror s použitím nejmodernějších prostředků. A v obou těchto alternativách připadne intelektuálům znovu role, kterou už tak mnohokrát hráli v minulosti: role těch, kteří zapalují oheň, v němž nakonec sami shoří. Ovšem, na rozdíl ode dneška, role opět veřejná i ve vlastní zemi.

Víme ze zkušenosti, jak těžké je břímě, které intelektuál nese a jak velká je občas touha nějak se tohoto břemene zbavit, aniž to znamenalo rezignaci na sebe sama. Tato legitimní touha, rovněž motivovaná zájmem, hledala často východisko v radikálních postojích v rámci socialistického hnutí. Intelektuálové, jmenovitě příslušníci mladé generace, se domnívali nacházet východisko pro sebe i sobě podobné v plné integraci do některé ze složek hnutí, domnívajíc se, že tato integrace – protože je výsledkem svobodného rozhodnutí, volby – z nich sejme břímě, jež jim ukládá jejich vnitřní svoboda, a přitom je uchrání ztráty vlastní intelektuální osobnosti. Dosavadní zkušenost socialismu ukázala – a to jak na západě, tak na východě – že přání bylo otcem myšlenky a tvrzení o možnosti radikální změny intelektuálova postavení ve společnosti pouhou iluzí. To jediné, čeho takto se rozhodnuvší intelektuál dosáhl, byla likvidace sebe sama za pomoci argumentů, kterou sám pro tuto likvidaci poskytl. A viděli jsme, a vidíme dosud, jak je obtížné nastoupit cestu zpátky, ztracenou osobnost a její intelektuální váhu rekonstruovat, znovu se pokorně vrátit k sobě a ke svému sysifovskému břemeni.

* * *

Intelektuální rezistence v zemích Východní Evropy, v zemích «nové společenské smlouvy», se jeví v této perspektivě nikoli jako slabost, ale pravděpodobně jako důsledek nové situace, kterou je třeba podrobně studovat. Evropská rene-

sance a osvícenství, liberální společnost a kapitalismus, jak se vyvinul na evropském kontinentě a ve Spojených státech, učinily jednotlivce a jeho integritu, jeho právo a jeho alespoň teoretickou nebo přinejmenším relativní svobodu východiskem moderních společensko-ekonomických struktur. Humanistické myšlení, jak vyrostlo jako reakce na myšlení středověké, vychází z koncepce člověka jako bytosti, jež je determinována potřebou svobody a vlastního myšlení i jednání. «Nová společenská smlouva», jak vyrostla ze sovětské praxe, jejíž zázemí a minulost jsou zcela jiné, prostě tuto koncepci popírá. Vychází z představy, že svobodný člověk je sám sobě nepřitelem, jeho svoboda znemožňuje racionální využití společenských možností a jako taková je koneckonců v rozporu s jeho nejvlastnějšími zájmy. Naopak, člověk, který se zřekl své aktivní účasti na tvorbě politiky i ekonomiky a spokojil se rolí vykonavatele, výměnou za stav neangažovanosti, neodpovědnosti a relativní materiální jistoty, je v této perspektivě teprve skutečně svobodný. Aby tato «svoboda» byla úplná, k tomu je třeba už jenom zrušit intelektuální vědomí a svědomí společnosti, eliminovat – či nepřipustit vznik – intelektuála jak ho znala klasická či humanistická Evropa a nastolit vládu vědomí a svědomí prefabrikovaného, uměle vytvářeného, a založeného jen a jen na úzce chápaném materiálním, ryze existenčním zájmu jednotlivce.

Samozřejmě se s tímto pokusem nesetkáváme v historii poprvé. Ale poprvé v moderních evropských dějinách trvá dosti dlouho, aby umožnil zkoumat, jak dalece měli pravdu Zamjatin, Orwell, Huxley a ostatní, kteří si vážně kladli otázku po příštích osudech humanistické koncepce člověka. Je skutečně tato koncepce toliko historickou kategorií, a s ní pochopitelně i klasická a humanistická koncepce kultury? Je evropský humanismus toliko historickým anakolutem a naopak «nová společenská smlouva» výsledkem přímého přechodu od středověku k socialismu, který evropská tradice toliko komplikuje?

Intelektuální rezistence ve Východní Evropě se může v této perspektivě ukázat jako daleko významnější a historicky mnohem více rozhodující síla, než byli mnozí ochotni připustit. Je-li humanistická koncepce člověka falešná, nebo je-li koneckonců pouze jednou možnou alternativou, a je-li socialismus s touto alternativou neslučitelný – v rozporu s tím, co soudili zakladatelé evropského socialismu, kteří z této tradice vyrostli – pak je tato rezistence skutečně toliko poslední, k zániku odsouzenou baštou minulosti. A je těžko si představit, jak by evropská zkušenost, evropská alternativa, mohla v tomto případě přijmout socialismus jako perspektivu. Pravdu budou v tom případě mít obhájcí evropské alternativy zprava. Ale je i druhá možnost. To jest, že humanistická koncepce člověka není anomálií, nýbrž anomálií je její východní alternativa. V tom případě znamená socialismus rezignaci na tuto koncepci a stává se i v Evropě možností. Nebo, lépe řečeno, je skutečně tím, čím byl pro ty, kteří ho jako evropskou myšlenku koncipovali. V takovém případě je nad hladinu čnějící maják východoevropské intelektuální rezistence pro evropskou socialistickou levici otázkou života a smrti. Znamená-li totiž nikoli minulost, nýbrž budoucnost

východní Evropy, je právě socialistická evropská levice jeho nejlegitimnějším spojencem. A tímto spojenectvím slouží koneckonců svým nejvlastnějším zájmům, své vlastní budoucnosti.

Ať už se však mají věci jakkoli, větší část neruské východní a střední Evropy je produktem téže humanistické minulosti jako evropský socialismus. Její historická struktura je totožná či podobná, a stejně i její paměť, vědomí a svědomí. I v případě, že tato struktura je toliko evropskou anomálií, patří neruská východní a střední Evropa z větší části k této anomálii. Její vědomí nemůže přijímat současný stav než jako kolonizaci cizí kulturou, pokus o násilné nastolení a implantaci cizích struktur, stejně jako tomu bylo v případě násilné kolonizace Afriky a Azie evropskými mocnostmi. Pokus (podniknutý v chruščevovském období) o syntézu «nové společenské smlouvy» a humanistické tradice se ukázal kvadraturou kruhu. Pro neruskou východní a střední Evropu to konkrétně znamená perspektivně buď vytvoření humanistické tradice na východě, nebo rozchod s východní alternativou. V jednom i druhém případě bude role intelektuálů mimořádně důležitá a lze si stěží představit, jak by jejich hlas – ne individuálně, ale jako projev potlačené struktury a historického vědomí – mohl být umlčen.

* * *

V této perspektivě je v tuto chvíli třeba vidět i československý problém, československou zkuš-

nost a jejich význam pro evropský socialismus. Nedejme se mýlit rozdílností kontextu, formulací, jazyka, stanovisek a koneckonců i ideologického žargónu. To, co dnes hovoří z Východní Evropy, hlas intelektuálů, jež «nová společenská smlouva» znovu izolovala a tak je jen utvrdila v jejich základní a historicky trvalé funkci – to je přece náš vlastní hlas, hlas, který známe, jemuž rozumíme, jimž všichni hovoříme. I když v jiném kontextu a občas s jinou ideologickou intonací. Není chybou těchto hlasů, že v nich je evropský humanismus občas obnažen na samu svou podstatu a vytržen z třídního, ekonomicko-politického a sociálního kontextu současného světa. To je prostě proto, že tento kontext není obsažen v jejich zkušenosti, že k nám hovoří sice naším hlasem, ale z jiné planety. Jež byla kdysi buď podobná naší, nebo naopak byla odjakživa zcela odlišná. Ale je to jediný hlas, který nemusíme dlouho dešifrovat a překládat do jazyka, jemuž bychom rozuměli, jako se to děje s většinou oficiálních textů, jimž se pokoušíme dát ve svém kontextu nějaký nám blízký smysl – většinou marně. Je to hlas, který spolehlivě poznáváme, je to hlas naší historické zkušenosti, naší víry v člověka jako tvůrce dějin i sebe sama. Dokud zní, dokud ho slyšíme, dokud jsme schopni mu rozumět, je dokladem i naší existence, naší koncepce socialismu jako svobodné společnosti. Kdyby jednou zmlkl, musel by si evropský socialismus vážně položit otázku vlastní budoucnosti a perspektivy.

Nové knihy o Československu 1968-78

Za hranicemi Československa se již dlouho po-
cítovala potřeba komplexnější informace o vývoji
a stavu Československa po roce 1968. Dílčí infor-
mace dostávaly se západoevropské veřejnosti
zpravidla v souvislosti s aktuálními událostmi, av-
šak celkový obraz chyběl. V roce 1978 vyšly čtyři
práce československých autorů žijících v zahra-
ničí, které o poskytnutí takového obrazu usilují.

Vladimír V. KUSÍN vydal ve skotském nakla-
datelství «Q Press Edinburgh» obsáhlou studii
«FROM DUBČEK TO CHARTER 77 – A study of
'normalisation' in Czechoslovakia 1968-1978» (353
stran). Kusín je zkušený historik, který má za se-
bou rozsáhlou publikační činnost. Od roku 1970
pracoval na Institutu pro sovětská a východoev-
ropská studia při universitě v Glasgově, a od roku
1974 je tajemníkem Mezinárodního výboru pro
sovětská a východoevropská studia. Zejména jeho
dvě samostatné knižní práce – o politických ses-
kupeních v čs. reformním procesu šedesátých let
a o intelektuálních kořenech «Pražského jara» –
patří k základní literatuře o nejnovějších česko-
slovenských dějinách. Východiskem studie o sou-
dobém Československu učinil vojenskou inter-
venci v srpnu 1968 a marné úsilí Dubčekova ve-
dení o dosažení kompromisu s interventy do
dubna 1969. Další vývoj člení na období čistek a

«konsolidace» do května 1971, na období poli-
tických procesů a «pokračující konsolidace» do
roku 1976 a na období charakterizované vznikem
«Charty 77» od roku 1977. V každém tomto ob-
dobí věnuje pozornost jak politickému tak ekono-
mickému, sociálnímu a kulturnímu vývoji v zemi,
a také vývoji mezinárodního postavení Českoslo-
venska a mezinárodního dosahu vnitropolitických
změn. Přináší mimo jiné i informace o «posrp-
nové» emigraci a o její politické aktivitě v zahra-
ničí. Vladimír Kusín je dobře obeznámen s čes-
koslovenskými i zahraničními prameny a literatu-
rou, a text knihy je doplněn 23 statistickými a
jinými tabulkami, životopisnými poznámkami,
přehledem literatury i věcným a osobním rejstří-
kem.

Jan SKÁLA mladý historik, který vystudoval již
v NSR, vydal v berlínském nakladatelství «Olle &
Wolter» práci «DIE ČSSR – Vom Prager Frühling
zur Charta 77» (197 stran). Na rozdíl od Kusína
věnoval celou čtvrtinu rozsahu své práce na vy-
ličení některých rysů čs. vývoje za «Pražského
jara» a událostí spojených s vojenskou intervencí
v srpnu 1968. Dalších 70 stran věnoval uveřejnění
některých opozičních projevů a dokumentů z let
1968-1978. V nevelkém prostoru, který zbyl na čty-
ři kapitoly o pointervenčním vývoji a současném

stavu – «Začátek 'normalizace' do dubna 1969», «Prosazení 'normalizace' v letech 1969-1970», «Byrokratická restaurace» a «Vývoj čs. opozice k Chartě 77» – mohl se soustředit k převážně jen politickým stránkám a aspektům vývoje. Připojil však kapitolu «Reformní komunismus – transformační model překonání byrokratického systému moci?», v níž klasifikuje čs. reformní vývoj šedesátých let jako «netypický a neopakovatelný pokus», postupnou demokratizaci systému jako «iluzi» a strategické zevšeobecňování zkušeností čs. reformního komunismu jako «eklektickou směs konstrukcí a prání». Protože se takové soudy týkají budoucnosti, je obtížné dokazovat jejich správnost.

Josef POKŠTEFL publikoval jako 33. svazek «Berichte des Bundesinstituts für ostwissenschaftliche und internationale Studien» svou práci «DIE IDEOLOGISCHE BEWÄLTIGUNG DES PRAGER FRÜHLINGS IN DER ČSSR 1969-1976» (71 stran). Věnoval pozornost té stránce «normalizace», kterou se dosud málokdo vážněji zabývá – to jest ideologickým a propagandistickým konstrukcím, kterými pražský režim «překonává» ideologii čs. reformního komunismu šedesátých let. Konstrukce «normalizačních» ideologů člení do kapitol «Falešná anticipace vývojového stupně čs. společnosti», «Falešná interpretace všelidového státu», «Neslučitelnost socialistických a buržoazních politických a právních institucí», «Problém socialistického pluralismu», «Odmítnutí idejí společenské samosprávy», «Odmítnutí principu dělby moci», «Novodogmatické pojetí demokracie a občanských práv» a «Novodogmatické pojetí práva a socialistické zákonnosti». I když jsou ideologické konstrukce «normalizace» především důkazem o zneužívání socialistické ideologie k poníženému posluhování držitelům moci a o vulgarizaci marxismu k apologetice stávajícího, je znalost těchto konstrukcí žádoucí. Jejich účinnost na společenské vědomí v dnešním Československu je sice nevelká, avšak zcela zanedbatelná není. Odpůrci «normalizace» by ji neměli bez dalšího podceňovat, nýbrž se znalostí věci potírat.

Vilém PREČAN historik, který se v roce 1976 vystěhoval do NSR, vydal ve frankfurtském nakladatelství «Fischer Verlag» knihu «DIE SIEBEN JAHRE VON PRAG 1969-1976. Briefe und Dokumente aus der Zeit der «Normalisierung» (254 stran). Do sedmi kapitol – «Iluze ještě žijí», «Rána za ranou», «Bloudění a hledání», «Vzhůru, unavený poutníče . . . », «Kostky jsou vrženy», «It's a long way to Tipperary» a «Konec i začátek» – soustředil v chronologickém sledu výběr korespondence s nejmenovaným přítelem, korespondenci s některými jinými soukromými osobami doma i v zahraničí, úryvky z deníku, dopisy čs. úřadům, institucím a představitelům – a v nemnoha případech i jejich odpovědi, záznamy o zásadách a výsledcích STB a některé jiné dokumenty o svém životě, opoziční činnosti a myšlení v letech «normalizace» až do vynuceného opuštění země. Ačkoliv je Vilém Prečan historikem z povolání, vyhnul se tentokrát úmyslně jakékoliv analýze a interpretaci uveřejňovaného materiálu. Obraz «normalizovaného» Československa a svého osobního

údeľu i myšlenkového vývoje v něm podává výhradně jen ve svědectví dobových dokumentů. V úvodu zdůrazňuje, že zatím «nechce z odstupu hodnotit a zobecňovat to, co je i dnes živoucí přítomností pro mnoho blízkých lidí v zemi, která bývá nazývána «srdcem Evropy».

Zdeněk Hejzlar

O protihitlerovském odboji v Sudetech

Za II. světové války v Československu existuje bohatá literatura různé vědecké hodnoty. Málokde se však československý čtenář dočte, že také mezi Němci žijícími po rozbití republiky v «sudetské» oblasti Říše a v tzv. Slovenském státu byly nejen fanatičtí přívrženci nacismu, ale i obětaví a stateční protifašističtí bojovníci. Mlčení o této skutečnosti souvisí samozřejmě s dračím semenem «kolektivní viny národů», které v Evropě nacismus zasel, ale které se ujalo jak v kruzích jiných nacionalistů tak v kruzích «internacionalistů» stalinistického ražení. Pro úplnost je ovšem třeba konstatovat, že se touto stránkou minulosti «sudetských» Němců příliš nezabývali ani historikové z jejich vlastních řad: ti zpravidla k odpůrcům nacismu nepatřili, a pro antifašistický postoj jiných měli pramálo pochopení.

Teprve v roce 1978 vyšel v mnichovském nakladatelství «Fides-Verlagsgesellschaft» první ze tří svazků práce «SUDETENDEUTSCHER WIDERSTAND GEGEN HITLER». Leopold Grünwald, který je autorem této práce, byl v předválečném Československu dlouholetým německým funkcionářem komunistické strany. Za války působil v komunistickém zahraničním odboji v Moskvě, po válce jako funkcionář a novinář Komunistické strany Rakouska. Za svůj protistalinistický postoj a za své sympatie k československému reformnímu komunismu byl počátkem sedmdesátých let z této strany vyloučen. Patří dnes přes svůj vysoký věk ke kruhu spolupracovníků nezávislého levicového měsíčníku «Wiener Tagebuch», a soudobá čs. socialistická opozice má v něm ve Vídni jednoho z nejoddanějších a nejobětavějších spolupojovníků.

V prvním svazku své práce líčí Grünwald «sudetskou» krizi v Československu třicátých let, mnichovský diktát a jeho důsledky, rozpad republiky, emigraci sudetoněmeckých antifašistů i domácí odpor na území připojeném k Říši před vypuknutím II. světové války, protinacistickou aktivitu československých Němců v průběhu války jak doma tak v exilu, důsledky dohody prezidenta Beneše se Stalinem z roku 1943 o poválečném vysídlení Němců a trpké osudy německých antifašistů v osvobozeném Československu. Další dva svazky obsáhnou dokumentaci o protihitlerovském odboji Němců v jednotlivých okresech a o činnosti sudetoněmeckých demokratických, socialistických a komunistických politiků v exilu za války.

Z. H.

Magie Škvoreckého a Ripellinova

Je mnoho způsobů, jak číst prózy Josefa Škvoreckého. Jedni je milují-nebo nenávidí, což je pořád totéž, prostě je ty knížky vyvádějí z rovnováhy, provokují, vzrušují, nedovolují jim zůstat chladnými – pro jejich ironický humor, jemuž není nic svaté, pro jejich přitřplou groteskní českou perspektivu, pro schopnost smát se sám sobě právě tak jako druhým. Druzí proto, že Škvorecký a jeho Danny jsou jim přijímanými či odmítanými, ale především neodbytnými kronikáři českého osudu posledních čtyřiceti let, osudu českého svým nehrdinstvím, řeklo by se přizemností, malostí, v němž se netrpí žádné vzepětí, nepřiměřené rozměru jakoby danému historií, ale který snad právě proto je prototypem odromantizovaného čtení dějin, jak mu evropské národy naučilo naše století. Pro třetí je Škvorecký především vypravěč příběhů, od těch, které v básnickových rukou rostou do metonymické klenby, přes hravé variace na téma vzpomínkové nostalgie, k politické satíře pro potřebu okamžiku, žurnalistickým anekdotám a anekdotkám, a nakonec až k «drbu», který je Škvoreckému žánrem jako každý jiný a jehož neodolatelnou svůdnost bez rozpaků přiznává. Čtvrtým... Ale neměl jsem v úmyslu vyčíslit mnohočetnost literatury i čtenářské obce patrně nejpopulárnějšího českého spisovatele poválečného období. Chtěl jsem si jenom upravit cestu k tomu, abych řekl, že pro mne je Škvorecký nenahraditelným zdrojem i dárcem radosti, rozkoše z jazyka. Typem spisovatele, kterému je jazyk začátkem i koncem literatury, jediným živlem, ze kterého vzniká, v němž žije, raduje se, trpí, vítězí i prohrává, v němž si klestí cestu kupředu i ustupuje před překážkami, jež před ní navrší, který jediný jí může připravit dočasnou či definitivní porážku, a bez něhož umírá nejenom udušením, nedostatkem kyslíku, ale také nudou, vyprahlým suchem, jako tělo připravené o radost smyslů. Jiný než Hašek, nepodobný Vančurovi, těžko srovnatelný s Čapkem, vzdálený Hrabalovu jazykovému automatismu a proudu vědomí, a přece z jejich rodu, z plemene milenců řeči, jejímž – a také jejich – osudem je, že je jazykem sotva deseti milionů.

Tak tomu bylo od chvíle, kdy Zbabělci dopadli do zatuchlé tehdy kaluže současné české literatury tak, že vystříknuvší hlen pomočil nejednoho z těch, co stáli na břehu. Literární fyzlové a nadporučíci vydali tenkrát na Zbabělce zatykač pro porušení všech existujících zákonů na ochranu legend a mýtů. Ve skutečnosti však štváli – ale neuštvali – Zbabělce a jejich autora pro jazyk té knihy. Kdyby se totiž tohle strpělo, znamenalo by to prostě, že okolní «literatúra» prostě není, nikdy nebyla, že to všechno byla a je jenom parodie prózy, napsaná nohou a vyspekulovaná nejbliže směrem nahoru. Zatykač na Zbabělce ovšem na tomhle faktu nic nezměnil, jenom snad na okamžik oddálil tu chvíli, kdy se to stalo obecnou vědomostí. Čtenáři naopak zостřili pozornost a vzápětí přímo manifestačně potvrdili nejhorší obavy nadporučíků, v té době už většinou majorů.

Škvoreckého knížky to však neměly lehké ani v letech, jež následovala a byla nepochybně schůdnější. Autor Zbabělců tehdy dokázal cosi, co z hlediska budoucnosti není bez významu: Že totiž ta radost, ta rozkoš z jazyka není jeho jedinou zbraní, že dovede i mnoho jiných věcí, za něž mu byla stále rostoucí čtenářská obec víc než vděčná. Když se pak ocitl v kanadské emigraci, vyrván násilím z jediného kontextu, v němž si dovedl sám sebe představit, zdálo se, že jeho literární osud je rozhodnut: Obratný fabulista, sprádač vtipných, namnoze detektivních příběhů, jeden z nejlepších českých znalců jazyka země, do které ho donutili odejít, bude muset, chtě nechtě, zaplatit ztrátou svého jazykového kouzelnictví, za úspěšný vstup do jiné literatury, v níž se, – jako všude, jenže nesrovnatelně líp – daří obratným fabulistům, pohybujícím se bezpečně v ze všech stran chráněném pásmu jazykové konvence. Nepochybuji ani na okamžik, že tohle by byl Škvorecký mohl, nebo lépe řečeno dokázal. Kdyby byl mohl. Jenže nemohl. Nedovolil mu to Josef Škvorecký, český spisovatel.

A tak právě v emigraci dopisuje autor Zbabělců román *Mirákl*, jehož nejlepší části jsou velkou sémantickou analýzou českého stalinismu (podobně jako nejlepší kapitoly Tankového praporu), a deset let po svém nuceném odchodu z domova vydává svou zatím nejrozsáhlejší románovou práci *Příběh inženýra lidských duší* (I. díl 382 str., II. díl 414 str., nakl. Publishers 68, Toronto, prosinec 1977). Další pokračování životních osudů Dannyho Smiřického, další fresku českého osudu v polovici dvacátého století, ale pro mě především příběh české řeči v těch čtyřiceti letech, román o české sémantice, o sociologii jazyka, o vztahu mezi jazykem a myšlením a ještě o mnoha dalších, s jazykem spjatých věcech. Jako už ve Zbabělcích, je Škvoreckému jazyk nejspolehlivějším klíčem, jímž se odmykají, a tak pro čtenáře zpřístupňují různé stupně, stupínky a mezistupně národního vědomí a podvědomí, na dva západy zamčené komůrky, přístěnky a sklípky lidského já, v jeho nezaměnitelně české vtělení pokaždé s adresou i datem.

Když se začalo o Zbabělcích psát seriózně, objevilo se jméno autora «Kdo chytá v žitě» jako Škvoreckého mentora. Nejde samozřejmě dnes o to, že Zbabělci ve své první podobě vznikli dřív, než se jejich autor mohl se Salingerovým románem seznámit. Jde o to, že se tu komparatističtí, nebo spíš komparatizující kritikové mimoděk dotkli charakteristického znaku Škvoreckého literárního génia. Zatímco Vančura, Hašek i Čapek, každý z jiného zdroje, vytvářejí jeden jediný stylizovaný jazyk vlastní prózy, je Škvorecký z rodu těch, kteří jsou nadáni jedinečným sluchem pro jazyk, mimořádnou jazykovou pamětí, a navíc vybavení linguistickou erudicí, jež jim dovoluje vytvářet ne jeden, ale množství jazykových typů, které začínají jako parodie a končí jako básnická transfigurace jazyka, jazyk se tak stává jedinečným typologickým nástrojem a zcela v duchu

moderní linguistiky sám odpovídá na otázky, pro které musely generace spisovatelů podnikat výpravy do psychologie, antropologie, etnografie, psychoanalýzy, historie a bůhvíkam ještě.

V mnohovrstevném «Příběhu inženýra lidských duší» je z jazyka vytvořena i nádherná postava Škvoreckého «Nadi proletářky», i její o třicet let pozdější torontský protipól zvaný Blběnka, z jazyka roste atmosféra Protektorátu, ovzduší stalinismu, otupující hrůza přizemnosti normalizace a přizpůsobení, i do prázdna vyvržený svět emigrace, zoufale se chytající všech stran rozprášených kousků neskutečného domova, či neméně zoufale usilující o tisíciprocentní integraci do světa, který se nazývá «novým domovem». Ten jazyk pochopitelně není použité nářečí, zaslechnutý argot, ba ani geniální parodie češtiny, jak jí, v různých rovinách, většinou a nevyhnutelně mluví lidé, žijící po delší dobu v cizím jazykovém prostředí. Nejde o ozdůbky a literární cinglátka, ale o celou sémantiku, o způsob myšlení, o vztah mezi «la langue» a «le langage», o intonaci i individualizaci, o nenadálosti i vypočitatelnosti semiotiky a kontextuality, zkrátka o jazyk, a o řeč v jejich celistvosti, o obraz člověka a světa viděný a vytvořený zevnitř jazyka, o román, v němž jazyk není jenom prostředkem, ale i cílem, o román o jazyce, o řeči, která se jmenuje čeština a má tisíce podob, z nichž každá odpovídá svému kontextu a vytváří tak obraz, který bez potíží a s rozkoší dešifrují a přečtou všichni, kteří do toho kontextu patří.

Snad jsem alespoň přibližně charakterizoval podstatu Škvoreckého tour de force, jeho smělost, jedinečnost, úspěch – a tudíž i omezení. Tím omezením je právě kontext, v němž jazyk existuje a uvnitř kterého je možné, co se, podle mého, Škvoreckému až neuvěřitelně podařilo a z čeho, aspoň pro mne, pramení ta ničím nezaměnitelná rozkoš z četby. A v tom omezení je patrně i Škvoreckého skoro tragická velikost. Ve chvíli, kdy je taková volba snad vůbec nejtěžší, zasvětil svá nejlepší spisovatelská léta románu záměrně určenému čtenářům patřícím do jeho kontextu, tedy čtenářům českým, v zahraničí i doma – i když pro ty druhé bude identifikace s částí jazykové kontextuality i proniknutí do ní, nebo alespoň její plné vychutnání, zvláštním oříškem. Dovedete si představit, kolik je k něčemu takovému třeba odvahy, sebeobětování, lásky a lidské velikosti, tím spíš když takové rozhodnutí není rozhodnutím z nezbytí, ale výsledkem volby, z nichž druhá nabízí tolik trpytných lákadel? Často říkávám svým studentům: Zkuste si představit, co by bylo, kdyby byl Joyce psal bulharsky? Odpověď je i odpovědí na to, proč si myslím, že «Příběh inženýra lidských duší» je nejen činem literárním, ale i činem lidského hrdinství. Téma jazyka je v současné světové literatuře i vědě o literatuře víc než populární. Nejsem si však jist, zda vím o někom, kdo na takové úrovni v praxi ukázal, co všechno jazyk může v moderní románové struktuře. Stejně jako si nejsem jist, že se o tom světová literatura a její čtenáři v dohledné době dovědí. (Četl jsem si onedny ve Skoumalově doslovu o tom, jak a kolik let překládal Joyce. Pak jsem si četl v tom překladačném úvodu, jak je, přes to přese všechno, nesouměřitelný s originálem. Nechci srovnávat, chraň bůh, ale problémy jsou stejné kategorie).

Jiní budou číst «Příběh inženýra lidských duší» jinak, psát o něm jinak, z jiné perspektivy, uvidí věci v jiném pořadí důležitosti. Já nepatřím ani k těm, kteří si myslí, že je lhostejné, jak snadno i tentokrát Škvorecký mísí různé druhy literární a žurnalistické prózy, jak neprofesorsky a kacírsky boří hranice mezi «Literaturou» a «literaturou». Nesdílím jeho názor na to, že tento rozdíl je umělý, že neexistuje, že mísení žánrů a stylů je charakteristickým znakem současného umění, které stírá rozdíl mezi vážně míněným «pokleslým žánrem» a jeho parodií. Možná však, že tomu prostě nerozumím, že v tomhle mi smysl Škvoreckého metody uniká. Myslel jsem si například, a také napsal, že Mirákl je geniálně napsaný román o českém stalinismu, viděný přes falešný zázrak, a že ten román pohmoždilo jaro 68 a okupace, které do něj vjely se svými prapory i tanky. Helena Kosková se naproti tomu (ve Svědectví č. 56) domnívá, že «na rozdíl od Miráku, kde pravděpodobně snaha o zapojení detektivně-dokumentárního pásma o číhošťském zázraku místy porušila rovnováhu, je v Příběhu inženýra lidských duší kompozice diktována jenom vnitřní logikou díla a dovedena k dokonalosti...» Jeden z nás tedy Škvoreckému nerozumí. Ale kdoví, možná, že mu nerozumí ani ona, ani já. Nebo mu rozumíme oba? Vždyť literatura, to je právě...

Jenže o tom já nechtěl. Jenom o podivuhodném kouzelníku a kejklíři, který z jazyka dokáže vytvořit v českém teatru (či případněji cirkusu) mundi tak jedinečné představení českého osudu. A o pozoruhodném člověku a spisovateli Josefu Škvoreckém.

* * *

Také Angelo-Maria Ripellino byl takový pozoruhodný člověk. Také on spojoval v jedné osobě básníka, překladatele, linguistu, univerzitního učitele i mága, kouzelníka, kejklíře, se smyslem pro žánrovou i stylovou rozmanitost umělecké modernosti jako směsi vznešenosti i triviálnosti, umělosti i bezprostřednosti, krajní stylizace i naturalistických klišé a ikon. Také on obsáhl celou škálu literární profese, od poezie a prózy přes vědu a učenost až ke každodenní žurnalistice. A také on, v jiné mezní situaci svého života, člověk už na smrt nemocný, dal ze všech svých plánů přednost tomu, o kterém věděl, že je svým způsobem nejesoteričtější a že bude, aspoň v tuto chvíli, nejobtížněji hledat cestu k těm, na které především myslel, když se podjal jeho uskutečnění. Ale láska k Praze, ta milenecká zamilovanost, jejíž počátek sahá do studentských let, byla Ripellinovým osudem. Má proto svou logiku, že jeho *Magická Praha* (Praga magica – česky nakl. INDEX, Kolín n/R, str. 397, přel. «K», Praha), jejíhož českého vydání se už nedočkal, byla – pokud vím – jeho posledním vydaným větším dílem.

Kdo počítá knihy o Praze? Psali je rodáci i cizinci, cestovatelé i kazatelé, historikové umění i dějepisci, spisovatelé i archeologové, etnografové, antropologové i architekti. A ještě spousta dalších. Praha se jim jevila v nejrůznějších ze svých přestrojení, milovali ji i se jí báli, opěvali ji, nebo se ji pokoušeli setřást, byli jejími milenci, manželi i dětmi, viděli v ní pohyblivý památník osudu českého, německého nebo evropského, město slávy i město slzi, kolébku příběhů ta-

jemných i prostých, křížovatkou kultur i symbol nacionalismu.

Praha Ripellinova je podobná, a zároveň jiná. Palermský rodák, římský básník a slavista, je především okouzlen pražským tajemstvím jako tajemstvím kulturním. Chápe Prahu jako symbol zvláštní střeoevropské tradice, jak se zrodila z prolínání kultur napříč staletími, na průsečíku cest, jež byly cestami obchodu, armád, dobyvatelů i vyhnanců, psanců i vládců. Především se mu však Praha jeví nerozlučně spjata s literaturou, kterou zrodila, s uměním, jemuž dala vzniknout. Je přesvědčen, že nepochopí Prahu, kdo neporozumí jejím spisovatelům a básníkům, ať už psali jakýmkoli jazykem a byli jakékoli víry. Na více než třístapadesáti stranách textu prochází jejími ulicemi Kafka ruku v ruce s Holanem, v jejích hospůdkách vysedává Hašek i Liliencron, Arcimboldo i rabbi Löw ožívují tradici rudolfinskou, Karásek ze Lvovic si podává ruku s Meyrinkem ve jménu pověstí a legend, nerozlučně spjatých s literaturou pražské dekadence, Apollinaire s Nezvallem se opíjejí vínem magické moderny. Na pátáct set odkazů k textům pražských básníků a pragenzií všech dob dokumentuje splnutí italského básníka s desítkami jiných, které si, napříč staletími, napříč Evropou, Praha podmanila svou magií. Avšak nejenom podmanila. Odevzdala jim tajemství své magické moci a oni ji pak zaklínali ve své literatuře, přidávajíc k obrazům z kamene a k imaginaci staletí obrazy z jazyka, či spíš z jazyků těch, kteří tu žili, i těch, co tudy prošli a nikdy už neunikli tomu kouzlu. Všechny ty obrazy se pak složily v jedinečnou galérii, kterou zatím poslední z velkých pražských chodců, Angelo Maria Ripellino, prochází jakoby ve snu a ožívuje před námi barokním jazykem stvořeným k jejímu obrazu. K obrazu magické Prahy, která je mu nejen minulostí, ale i přítomností, nejen sídlem vzpomínek, ale i naděje, a které v posledních řádcích knihy slibuje: «Nikdy neskončí okouzlení, Praha nikdy nepřestane žít. V propasti zmizí pronásledovatelé a hrobaři. A já se tam vrátím. Jistě se tam vrátím, do té malostranské vinárny, ach, stíny mého mládí, odzátkujte láhev mělnického. Přijdu do Prahy, do vinárny Viola, abych tu recitoval své verše. Přivedu své vnuky, své děti, ženy, které jsem miloval, přátele, zmrtvýchvstalé rodiče, všechny své mrtvé. Nepřiznáme svou porážku, Praho. Hlavu vzhůru. Vzduch. Nezbyvá, než abychom společně prošli velice dlouhou, chaplinovskou cestou naděje».

A. J. LIEHM

P. S. Sličná podoba českého vydání v kolínském INDEXU jen zdůrazňuje přání, aby se Ripellinova *Magická Praha* stala trvalou četbou všech, kteří byli dočasně odloučeni ať už od Prahy skutečné, či od normální možnosti procházet jí s tímto magickým zrcadlem v ruce. A právě proto, že věřím, že se právě tahle kniha stane trvalým živým poutem mezi Prahou tam, a Prahou všude jinde, že bude po leta darem odevzdávaným tisíci rukou a dočká se mnoha vydání, právě proto, ve jménu všech těch příštích vydání, nemohu nepovědět o další dimenzi tajemnosti, kterou přidal překladatel, podepisující v souladu s Rippelinem

kafkovskou šifrou «K» (nakladatelská reklama dodává, bůhvíproč, jako by to na věci něco měnilo, «jeden ze signatářů Charty 77»). K baroknosti jazyka Rippelinova přidal «K» totiž dimenzi další, kterou není snadné kvalifikovat ani popsat. Čeština překladu je totiž bizární, jakoby maličko hnutá, jako film, který se co chvíli rozostří a má místo ostrých kontur jazyka toliko kontury jazykové přibližnosti. Jako by tu hovořil člověk, znalý italštiny, ale znova a znova se zaplétající do osidel básnické češtiny, klopýtající přes nástrahy, které mu klade slovník synonym, minulost a současnost jazyka. Na této podivně klikaté cestě mezi básnickou italštinou a básnickou češtinou, které se jen občas setkávají, provází překladatele rozdivádný tiskařský šotek, metající kozelce přímo pod jeho nohama a vyvádějící šprýmy a taškářství, jakoby vystupující z té nekonečné galérie pražských výstředností, občas směšných, občas groteskních, nejednou tragických.

Tajemství a záhady mají zůstat tajemstvím a záhadou a bývá lepší příliš se jim nepřibližovat. Nadherná Rippelinova práce si však zaslouží maximálního úsilí sjednotit bohatství italského a českého básnického jazyka-nemluvě o gramatice, pravopisu i názvosloví a najít skutečně český ekvivalent magického originálu. Zdá se mi, že jsme tím povinni Ripellinově památce i jeho dílu.

Dobré a špatné Nobelovy ceny

rozeznávají sovětské úřady a sovětské sdělovací prostředky.

Nobelova cena je **d o b r á** a znamená velké a zasloužené uznání pro SSSR, byla-li udělena poslušnému a lojálnímu sovětskému intelektuálovi: spisovateli Solochovovi, fyzikům Basovovi a Prochorovovi, chemiku Semjonovi či ekonomu Kantorovičovi.

Nobelova cena je **š p a t n á** a je provokací západních imperialistů a jejich přísluhovačů, byla-li udělena některému ze spisovatelů či vědců, kteří jsou v SSSR na indexu: třeba B. Pasternakovi, A. Solženicynovi či akademiku Sacharovovi.

Letošní Nobelovu cenu za fyziku pro akademika Petra Kapicu považují sovětské úřady a sdělovací prostředky za «dobrou». Petr Kapica je nesporně velký a známý vědec. Nobelovu cenu dostal za objev, který před 40 lety udělal ve své moskevské laboratoři, kterou za ním poslal jeho anglický učitel prof. Rutherford z Cambridge.

Je však letošní Nobelova skutečně dobrou cenou pro Sovětský svaz? Patří Petr Kapica k poslušným a lojálním sovětským intelektuálům? Fakta z jeho života svědčí o opaku.

Mladý sovětský fyzik Kapica začal pracovat v Rutherfordově laboratoři v roce 1921 a během několika let se stal jeho nejoblíbenějším žákem a očekávaným nástupcem v nejprestižnější anglické Cavendishově laboratoři. V roce 1934 odjel na dovolenou do SSSR a zcela nečekaně mu sovětské

úřady znemožnily návrat do Anglie. Jako kompenzaci – k oslazení tohoto kroku – mu sovětská vláda umožnila vybudovat Moskvě ústav fyzikálních problémů bez jakýchkoliv finančních a administrativních omezení. Rutherford se dlouho snažil dostat Kapicu zpět když však uviděl marňost svého počínání, odhodlal se k velkorysému gestu: poslal za svým žákem do Moskvy zařízení nejmodernější Mondovy fyzikální laboratoře, kterou si Kapica před svým odjezdem do SSSR vybu-
doval.

Kapica měl svůj ústav, měl významnou pozici v akademii věd, měl velký vliv i ve vládě: když v roce 1938 byl zatčen a uvězněn jiný budoucí sovětský nobelův laureát Lev Landau, přišel do Kremlu a prohlásil, že nebude-li Landau propuštěn na svobodu, odejde on, Kapica, ze svého ústavu. Byl to riskantní krok, ale sovětská vláda Kapicu potřebovala a Landauovi byl tak zachráněn život. Přesto všechno byl však Kapica sám jakýmsi privilegovaným vězněm. Až do padesátých let nesměl cestovat do zahraničí, jeho styky s cizinci byly omezeny, jeho korespondence často konfiskována.

Kapica se stal skutečným domácím vězněm ve svém venkovském sídle na Nikoliné hoře v roce 1945, poté, co se nepohodl se Stalinem v otázce výroby sovětské atomové bomby. Teprve Stalina smrt v roce 1953 ho z domácího vězení vysvobodila a Kapica se mohl navrátit k ředitelování ústavu fyzikálních problémů v Moskvě.

Kapica nikdy neskrýval ani svůj kritický poměr k sovětské skutečnosti, ani své sympatie k těm, kteří proti této skutečnosti otevřeně vystupují. «Kolik by naše ministerstvo financí vydalo Rembrandtovi prostředků na štětec, kolik na plátno, a kolik na barvy? . . . » vysmíval se sarkasticky byrokratickým předpisům, skovávajícím sovětskou vědu. «20. února 1956 bylo vydáno nařízení, podle kterého ředitelé ústavů jsou povinni nechávat schvalovat plán každého svého pracovního dne. Ale co když já například vůbec nevím, jak bude můj pracovní den vypadat, kdy budu sedět v laboratoři, a kdy ve svém kabinetě – to všechno záleží na tom, jak půjdou naše pokusy . . . ».

Kapica mnohokrát a ostře kritizuje zaostávání sovětské vědy a zvláště nízkou produktivitu práce sovětských vědců: v roce 1965 byl v USA a SSSR přibližně stejný počet vědců, ale USA přesto dělaly kolem 1/3 světové vědy, a SSSR pouze 1/6. « . . . jakkoliv je to smutné, musíme si přiznat, že produktivita práce našich vědců je přibližně dvakrát nižší, než vědců amerických ».

Ke Kapicovým dobrým přátelům patří akademik Andrej Sacharov, Alexandr Solženicyn a řada jiných sovětských disidentů. Kapica patřil k iniciátorům protestu, který pomohl k osvobození sovětského biologa Žorese Medvěděva z psychiatrického vězení. Jeho podpis stál pod požadavkem zrušit trest smrti v SSSR. A jeho vila v parku na Vrabčích horách je častým místem setkání pro nespokojené sovětské intelektuály. Atmosféra je v ní stimulující: v Kapicově pracovně visí Solženicynova fotografie s jeho vlastnoručním věnováním.

Když v roce 1974 odjížděl do nucené emigrace jeden z nejvýznamnějších sovětských sochařů Ernst Neizvestnyj, Kapica pro něho uspořádal večírek na rozloučenou. V přípitku, proneseném v přítomnosti mnoha hostů, řekl: Přiznám se, že

Vám trochu závidím. Jste mlád, a dočkáte se jistě času, kdy se budete moci vrátit do Moskvy a projít se po Solženicynově náměstí, po prospektu Andreje Sacharova a ulice, kde budete mít svůj ateliér, ponese Vaše jméno. Já sám jsem však již star a stěží se toho dočkám . . .

84 letý akademik Petr Kapica se těchto změn v SSSR skutečně nemusí dočkat, ale až jednou přijdou, nikdo mu nebude moci upřít zásluhy na nich.

Letošní Nobelova cena pro Petra Kapicu není proto tak docela dobrou cenou pro SSSR. Ale je více než zaslouženou cenou pro starého profesora.

D. Adamjan

O leninismu

Ve dnech 28.-30. listopadu 1978 v Římě se konala mezinárodní konference o leninismu, kterou svolalo kulturní středisko italských socialistů «Mondo Operaio». Na konferenci byly zastoupeny různé proudy a strany evropského socialismu z Itálie, Francie, NSR, Polska, Španělska aj. Mezi pozvanými byli také Zdeněk Mlynář, Jiří Kosta, Michal Reiman a Jiří Pelikán. Svůj písemný příspěvek poslal z Československa český historik Jan Tesař.

Bezprostřední podnět ke konferenci zavdaly specifické problémy italského politického života, ideové a politické rozpory mezi italskými socialisty a komunisty. V pozadí však stály problémy, které zaujímají podstatně širší kruh politických sil v Evropě: nedovršený rozchod eurokomunistů s ideologií a organizačními zásadami totalitního komunismu a možnosti překonání historického rozkolu v evropském socialismu na bázi demokratického socialistického programu. Aktuálnost konference byla zdůrazněna nadcházejícím sjezdem italských komunistů, který má zaujmout stanovisko k leninismu, a také počínající přípravou na volby do evropského parlamentu, které stávají otázku spolupráce stran a proudů evropské levice do nových souvislostí. Bylo proto důležité, že konference se po jistém zdražení účastnili také zástupci italských komunistů.

Jednání konference navazovalo na celou řadu předcházejících setkání evropské levice a mělo mnoho styčných bodů s těmi diskusemi o leninismu, které probíhaly v ČSSR ve druhé polovině šedesátých let a v roce 1968. V referátech a diskusních příspěvcích byl leninismus podrobně pojednán z nejrozmanitějších hledisek: vztahu k původnímu obsahu marxismu, poměru k ideologii a praxi stalinismu a dnešního «reálného socialismu», organizačních a politických zásad a principů, vztahu k realitě ruského revolučního vývoje i k současné problematice rozvojových zemí. Hovořilo se o celkové krizi komunismu, jejích příčinách, projevech i důsledcích, v některých příspěvcích o širší krizi socialismu jako celku, která trvá již řadu desítek let.

V diskusi se projevila značná pestrost názorů na různé otázky, přesto její výsledky lze shrnout do několika základních bodů. Konference především ukázala pokračující proces překonání dřívějších iluzí části evropské levice o povaze «reálného socialismu», jeho ideologie a praxe. Setkaly se s ostrým odmítnutím ve většině vystoupení a pokud nebyly kritizovány, nebyly obhajovány prakticky ani ve vystoupeních komunistů. Diskuse nadto ukázala, že ideové spojení s «reálným socialismem» a jeho podpora mají na levici evropského politického života stále více ostré kompromitující důsledky. Většina účastníků konference se shodovala na tom, že totalitní pojetí socialismu na Východě Evropy má své kořeny již v původní Leninově koncepci.

Rozdílné názory a rozpory se týkaly hlavně ocenění různých prvků Leninova učení a jejich dobového významu. Rada diskutujících poukázala na to, že vznik leninismu a jeho význam nelze posuzovat mimo rámec té hluboké krize socialismu, která propukla v době první světové války, poukázala také na selhání obou základních pojetí socialismu – reformního i leninského. V hodnocení současného významu leninismu odlišné stanovisko zastávali v podstatě pouze někteří italské komunističtí účastníci diskuse. Zatímco většina se shodovala na tom, že leninismus neumožňuje důsledný rozchod s totalitním pojetím, komunističtí intelektuálové trvali na možnosti jeho demokratické interpretace. Velkou roli zde hrály také obavy o identitu komunistického hnutí a o setření dělicí čáry mezi komunisty a socialisty, případně sociálními demokraty. Přitom lze asi sotva zapomenat, že radikální pojetí mají stále ještě silnou základnu v části italského dělnictva a v samotné komunistické straně. Konference přinesla nesporně mnoho podnětů pro další ujasňování postojů evropské levice vůči leninismu, ale je jasné, že v této diskusi bude nutno ještě dlouho pokračovat, aby se podstata socialismu očistila od mnoha mýtů a tabu, která na levici stále přežívají. Referáty i hlavní diskusní příspěvky (včetně Jana Tesaře) vyjdou ve zvláštní publikaci.

Kongres Socialistické Internacionály

Socialistická internacionála počítá své kongresy od poválečného obnovení organizace mezinárodní spolupráce sociálně-demokratických a socialistických stran v roce 1951. Přesto bylo na 14. kongresu ve dnech 3.-6. listopadu 1978 v kanadském Vancouver vzpomenu, že jde o druhý kongres Internacionály na americkém kontinentě – ten první se konal před 102 léty ve Philadelphii za předsednictví samého Karla Marxe! Od tehdejší «První» k dnešní «Socialistické» změnil se ovšem Internacionála a mezinárodní dělnické hnutí k nepoznání.

Volba místa kongresu mimo Evropu symbolizovala snahu skoncovat s tradičním «eurocentris-

mem», který Socialistickou internacionálu charakterizoval do nedávné doby. Její «eurocentrismus» byl do značné míry podmíněn skutečností, že silnější sociálně-demokratické a socialistické strany mimo Evropu existovaly jen v Japonsku a v Izraeli; jinde – jako v USA a Kanadě – byly buď velmi slabé, anebo neexistovaly vůbec.

Ženevský kongres v roce 1976 znamenal však zásadní obrat, takže se dokonce vyskytují hlasy o «Páté internacionále». Za předsednictví Willy Brandta a s generalním tajemníkem Bernt Carlssonem byla nejenom mimořádně aktivizována tradiční spolupráce sociálních demokratů v Evropě – zejména v souvislosti s vývojem západoevropské integrace v EHS – nýbrž pozornost Internacionály byla obrácena především k problémům vztahů vyspělých a rozvojových zemí a k problémům tzv. Třetího světa. Od té doby podporuje Internacionála mnohem rozhodněji než dříve boj proti zbytkům kolonialismu a proti vojenským diktaturám v této části světa. Ziskává nové členy mezi těmi politickými stranami v rozvojových zemích, které přes všechny rozdíly stojí demokratickému socialismu blízko, a usiluje o přátelské kontakty i s těmi osvobozenými hnutími a seskupeními, které jsou sociální demokracii značně vzdáleny.

Kongres ve Vancouver ukázal, že bylo dosaženo prvních úspěchů v této nové orientaci. Mezi 43 členskými a «poradními» stranami, které byly na kongresu zastoupeny, byly již strany z Argentiny, Chile, Costa Rica, Dominikánské republiky, Venezuely, Paraguaye, Jamaiky, Mauretanie, Senegalu, a za nové členy byly přijaty strany z Barbados, El Salvador a Turecka. Mezi 37 stranami a organizacemi, jejichž reprezentanti byli pozváni jako hosté, byla naprostá většina z Jižní Ameriky, Afriky a Asie, mezi nimi i Polisario, Vlastenecká fronta Zimbabwe, «sandinistické hnutí» z Nigargua, Národní kongres Jižní Afriky, PAIGC z Guiney-Bissau a mnoho dalších militantních organizací národně-osvobozených hnutí. Kongres věnoval velkou pozornost vztahům «Sever-Jih», to jest vztahům industriálních a rozvojových zemí, a zvláštními body jednání byla situace v Jižní Americe, v tichomořské oblasti a v Jižní Africe. Internacionála je rozhodnuta přispět ze všech sil, aby zejména v Zimbabwe a Namibii stal se rok 1979 «rokem osvobození».

Mimo problémů Třetího světa byla na kongresu projednávána současná světová ekonomická krize a její důsledky pro pracující, problémy internacionalizace kapitálu v multinacionálních podnicích, boj proti závodům velmocí ve zbrojení a za pokračování v politice odstraňování napětí ve světě, a boj za lidská práva a občanské svobody. Zvláštní komise Internacionály vedená finským předsedou vlády Kalevi Sorsa byla pověřena jednat o otázkách odzbrojení s představiteli obou supervelmocí. V diskusi o boji za lidská a občanská práva byla jednoznačně vyjádřena solidarita stran Internacionály také s těmi skupinami a proudy, které na této frontě bojují v zemích sovětského komunismu.

Zdenek Hejzlar, který se zúčastnil kongresu jako host za «Skupinu Listy», informoval ve svém diskusním vystoupení o situaci v dnešním Československu, a žádal účinnou solidaritu mezinárodního socialistického hnutí s československou opozicí doma i v zahraničí.

Ve Vancouver bylo konstatováno, že pro svou novou orientaci potřebuje Internacionála nový program, protože program přijatý roku 1951 ve Frankfurtu a doplněný roku 1962 v Oslo je zastaralý a nevyhovuje novým úkolům. Byla také konstatována potřeba nových organizačních forem, které by mimo jiné umožňovaly převádět část činnosti do budoucích regionálních center na Dálném Východě, v Africe a v Jižní Americe. Nový program a organizační změny mají být proto hlavními body jednání příštího kongresu v roce 1980 v Madridu. Předsedou Internacionály byl opět zvolen předseda SPD Willy Brandt a generálním tajemníkem Bernt Carlsson; k nim bylo zvoleno ne méně než 19 místopředsedů reprezentujících všechny důležité členské strany.

V Miláně a Florencii o Československu a Východní Evropě

V měsíci lednu se konaly v Itálii dvě významné mezinárodní konference o problému «jiného socialismu» a opozice ve Východní Evropě. První z nich svolal do Milána na dny od 6. do 9. ledna 1979 levicový časopis *Il Manifesto*. Zúčastnilo se jí několik desítek představitelů levicových stran Západní Evropy, včetně komunistů a značný počet příslušníků opozice z Východní Evropy, m. j. Charles Bettelheim, Etienne Balibar, Victor Leduc a Robert Fossaert z Francie, Jaime Aznar a Fernando Claudin ze Španělska, Ralph Milliband a Daniel Singer z Anglie, Lopez Cardoso z Portugalska, Elmar Altvater a Manfred Wilke z NSR, Vladimír Brus, Bronislav Baczko a Kryštof Pomian z Polska, Leonid Pljušč, Boris Weil, Kornid Kubarsky a Vadim Bělocerkovskij z SSSR, Carlos Franquí z Kuby a také čs. účastníci Zdeněk Hejzlar, Jiří Pelikán, Michal Reiman a Jiří Kosta. Historik Jan Tesař poslal svůj příspěvek do diskuse písemně. Kromě zahraničních účastníků se konference zúčastnilo asi 800 zástupců levicových italských stran a hnutí, odborů, dělnických rad z továren, představitelů kulturního života a tisku.

Po svém zahájení starostou města Milána, socialistou Tognollim vyslechla konference s ohromným zájmem a pohnutím záznam «rozhovoru u kulatého stolu», jehož se v Praze zúčastnili Dr. František Kriegel, Miloš Hájek, Ladislav Hejzánek, Rudolf Battěk a Rudolf Slánský jr. Pak následovaly úvodní referáty Rossany Rossandy a Zdeňka Hejzlara. Jiří Pelikán seznámil účastníky konference s připravovaným procesem proti Jaroslavu Šabatovi a vyzval všechny složky levice, aby odpověděly rozhodným protestem (poslední den konference přišla zpráva o odsouzení J. Šabaty, na což konference odpověděla jednomyslnou rezolucí, žádající propuštění Šabaty a všech

politických vězňů a zastavení represe proti signatářům Charty 77).

Kromě plenárních schůzí s bohatou diskusí probíhala jednání konference také v pracovních komisích, věnovaných ekonomice, vztahu moci a opozice a mezinárodním otázkám. Část konference byla vyhrazena pro debatu o situaci dělníků a odborového hnutí na Východě i Západě a možnostem vzájemné solidarity. K lepšímu pochopení situace pracujících na Východě přispěl film polského režiséra Wajdy «Mramorový muž», který účastníci shlédli den před tím (film, který naše úřady jistě nepovolí promítat u nás a který doporučujeme všem, kdo jej může vidět v Polsku nebo na Západě). Konference přijala sérii rezolucí a prohlášení k otázce odchodu sovětských vojsk z Československa, propuštění všech politických vězňů, ke konfliktu mezi Vietnamem a Kambodžou, k situaci na Kubě, ke společným akcím solidarity pracujících Západu i Východu atd.

Referáty i příspěvky budou publikovány v knize, která vyjde v několika jazycích. Některé podnětné projevy a příspěvky přineseme v některém z příštích čísel Listů.

Podobným thematem, t. j. «Disidentství a demokracie v zemích Východní Evropy», ale z jiného hlediska se zabývala mezinárodní konference, kterou uspořádala ve dnech 19-21. ledna 1979 městská rada ve Florencii (jejímž starostou je komunista Elio Gabbuggiani). Je to poprvé, kdy taková oficiální instituce pod vedením levice, ale s účastí všech demokratických stran pořádala takové setkání s mezinárodní účastí a s přizváním «disidentů» ze zemí Východní Evropy. Mezi účastníky florentské konference byli François Fejtö, Leonardo Shapiro, Stephen Cohen, Gilles Martinet, Hugh Seton-Watson, Cornelius Castoriadis, David Lane, Fernando Claudin, Giuseppe Boffa, Giuliano Procacci, K. S. Karol, Rossana Rossanda, Enzo Bettiza, Massimo Salvadori, Adriano Guerra, dále z Maďarska Miklos Harászti a Mihály Vajda, z Polska Karpinski a Alexander Smolar, z SSSR Žores Medvědév, Andrej Amalrik, Andrej Siňavskij, Boris Weil, Leonid Pljušč, Taťana Chodorovič a Jurij Malcev. Mezi čs. účastníky, kteří byli pozváni na konferenci byli Ota Šik, Eduard Goldstücker, Karel Skalický, Michal Reiman a Jiří Pelikán.

V předvečer zahájení konference uveřejnila Literaturnaja Gazeta hrubý útok na účastníky zasedání a také na městskou radu, včetně komunistického starosty Gabbuggianiho. Ten však jak v zahajovacím projevu, tak v závěrečném slově tyto útoky odmítl a požadoval možnost svobodného vyjadřování názorů všude, zvláště v socialistické společnosti. Konferenci byly předloženy různé dokumenty, včetně apelu k osvobození Jaroslava Šabaty a k zastavení pronásledování a diskriminování signatářů Charty 77 v Československu a respektování helsinských dohod*.

Protože obě konference skončily v době uzávěrky tohoto čísla Listů, vrátíme se k nim v příštích číslech, včetně zveřejnění některých nejzajímavějších vystoupení.

*) viz str. 16.

Mezinárodní kongres o Rudolfu Bahro

Ve dnech 16.-19. listopadu 1978 konal se na západoberlínské Technické univerzitě mezinárodní kongres «o Rudolfu Bahro a pro Rudolfa Bahro». Finanční prostředky na jeho uspořádání získal «Výbor pro osvobození Bahro» a ostatní spolupřátající organizace mimo jiné z velkého veřejného koncertu 31. října v Berlíně, na němž bezplatně vystoupili Wolf Biermann, španělská zpěvačka Marie Cruz a jiní přední umělci.

Bahrova marxistická kritika «reálně existujícího socialismu» sovětské proveniencí a pod sovětskou velmocenskou dominancí, i jeho osobní úděl – byl v NDR po uveřejnění své knihy «Die Alternative» odsouzen na 8 let vězení! – staly se již na počátku roku 1978 východiskem nové diskuse západoevropské levice o problémech «reálně existujícího» v zemích sovětského bloku a o problémech socialismu vůbec, i východiskem četných akcí solidarity nejen s Rudolfem Bahro, ale i se všemi ostatními socialistickými opozičními silami v zemích sovětského komunismu. Berlínský kongres byl jen potvrzením této skutečnosti.

Mezi jeho svolavatelé a účastníky byli představitelé prakticky všech směrů dnešní etablované i mimoparlamentní levice – s výjimkou prosovětsky a maoisticky orientovaných stran a skupin – z mnoha západoevropských zemí, i když nikoliv ze všech a nikoliv na stejné úrovni. Nejpočetněji byli zastoupeni představitelé různých skupin západoněmecké a západoberlínské mimoparlamentní levice. Z jejich řad vystupovali na kongresu Heinz Brandt, Rudi Dutschke, Renate Damus, Sybille Plogstedt, Bernd Rabehl, Peter Brandt, Bernd Markowsky, Rudi Steinke a mnozí jiní, a jejich stoupenci tvořili také velkou část více než 1.800 účastníků pracovních skupin a 3.500 účastníků plenárních zasedání a pódiových diskusí. Byli tu však i představitelé německé sociální demokracie a odborů – člen vedení SPD Peter von Oertzen, předseda JUSO Gerhard Schröder, místopředseda IG-Chemie Werner Witt – a mnozí významní levicoví intelektuálové jako Elmer Altvater, Ossip K. Flechtheim, Rolf Berger, z NDR vypovězený spisovatel Jürgen Fuchs a jiní.

Z řad několika set zahraničních účastníků – příslušníků socialistických, eurokomunistických, trockistických a jiných levicových stran a skupin – podíleli se na diskusích kongresu zejména Felice Besostri a Luigi Covatta z Italské socialistické strany, Angelo Bolaffi z Italské komunistické strany, Alexander Adler z Francouzské komunistické strany, Rossana Rossanda z italské skupiny «Il Manifesto», Ernest Mandel ze sekretariátu IV. Internacionály, Hillel Ticktin z časopisu «Critique» a Franz Marek z časopisu «Wiener Tagebuch». Mezi svolavatelé kongresu byli i spolupracovníci «Skupiny Listy» Zdeněk Mlynář, Jiří Pelikán, Zdeněk Hejzlar a Tomáš Kosta, a berlínští spolupracovníci «Informačních materiálů», kteří se podíleli aktivně na organizační přípravě. V diskusích kongresu vystoupili Jiří Pelikán, Jiří Kosta, Zdeněk Hejzlar, Ludvík Kavín, Jan Skála a Milan Horáček z československé, Mihály Vajda z maďar-

ské a Boris Weil a Vadim Bělocerkovskij ze sovětské opozice v exilu. Mezi účastníky kongresu bylo i několik dalších československých účastníků z NSR a Berlína, z Anglie a Holandska.

Na kongresu bylo přítomno více než 100 novinářů. Písemné pozdravy zaslali ústřední výbory italské a belgické komunistické strany a socialistické strany Francie, mluvčí «Charty 77» a polského «Výboru společenské sebeobraný» (dříve KOR), finský levicově-socialistický poslanec Ilkka Björklund, dr. František Kriegel, prof. Arnošt Kolman a mnoho jiných skupin a jednotlivců. Předseda Socialistické internacionály a předseda SPD Willy Brandt sdělil u příležitosti kongresu, že SPD bude usilovat o osvobození Rudolfa Bahro z východoněmeckého vězení. Mezinárodní liga pro lidská práva ohlásila, že Rudolfu Bahro bude 12. prosince na slavnostním shromáždění k 30. výročí vyhlášení «Deklarace lidských práv» udělena «Medaile Carl von Ossietzky».

Mimo zahajovacího a závěrečného plenárního zasedání – a mimo závěrečné veřejné demonstrace za osvobození Rudolfa Bahro a ostatních politických vězňů v zemích sovětského bloku – byly součástí kongresu 3 pódiové diskuse s tématy «Říjnová ruská revoluce a její význam pro dnešní levice», «Pražská jaro 1968 – podmínky a formy systémové krize ve Východní Evropě» a «Cíl produkce-bohatě rozvinutá osobnost», a 9 pracovních skupin: «Dělníci a inteligence ve společenské krizi Východní Evropy», «Úloha státního aparátu a východoevropských komunistických stran v revoluci a reformách», «Alternativy socialistického hospodářství», «Socialistická strategie pro neindustrializované společnosti», «Stalinismus a západoevropské komunistické strany», «Socialismus a psycho-sociální emancipace člověka», «Kritika ekonomického růstu, techniky a konsumu u Bahro» a «Odstraňování dělby práce a role státu při socialistických přeměnách společnosti».

Masová aktivní účast jak při pódiových diskusích tak v pracovních skupinách, snaha vyslovit a obhájit aprioristická stanoviska různých skupin a směrů ke každému problému, a tendence ke «krátkým spojením» problémů sovětského komunismu s aktuálními problémy západoněmecké společenské a politické situace způsobily, že diskuse často ztrácely přehlednost a soustředění k danému tématu. Mnohé zůstalo nezodpovězeno a nevyjasněno. Ani konfrontace analýzy a závěrů Rudolfa Bahro s československými zkušenostmi šedesátých let a s dnešními československými skutečnostmi nemohla být za těchto okolností provedena uspokojivě. Kongres však byl chápán jako jeden z projevů dlouhé a komplikované mezinárodní diskuse o perspektivě socialismu na východě i západě Evropy, a v tom pojetí šlo v Berlíně přes všechny slabiny a nedostatky o událost významnou.

Na závěr kongresu shodli se jeho účastníci jednomyslně na společné rezoluci i na dopisu československé «Chartě 77». Pořadatelé také sdělili, že

budou usilovat o brzké uskutečnění druhého takového kongresu, tentokrát pokud možno ve spolupráci se západoněmeckými odborovými organizacemi.

Dopis CHARTY 77 berlínskému kongresu

Milí přátelé,

srdečně vás zdravíme a přejeme úspěch vašemu jednání. Osud ekonoma Rudolfa Bahro, který byl vloni v NDR uvězněn, a letos odsouzen k 8 letům vězení, znepokojuje také nás v Československu. Je nám zřejmé, že obvinění z vyzvědačství bylo vzneseno proto, že Rudolf Bahro napsal knihu *Alternativa*, která je pokusem o marxistickou analýsu systému tak zvaného reálného socialismu. Mezinárodní kongres, který se koná nejen na jeho obranu, ale chce také kritickým způsobem zhodnotit jeho názory, je však důkazem, že *v dnešním světě nelze potlačit myšlenku*, a že represe, která má izolovat toho, kdo myšlenku vyslovil, se nakonec obrátí proti těm, kteří ho chtějí umlčet. Považujeme Rudolfa Bahro za politického vězně, který je žalářován pro své přesvědčení. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných mu již v srpnu t. r. vyslovil svou solidaritu. Také 14 signatářů Charty 77 spolu se 7 členy polského výboru společenské sebeobrany – KOR – vzpomělo ve *společném dopise* Rudolfa Bahro mezi těmi, kdož jsou ve východní Evropě vězněni za opoziční činnost nebo za obranu lidských práv.

Požádali jste nás, abychom na váš kongres poslali alespoň písemné příspěvky, neboť kongresu se mohou osobně zúčastnit jen ti z nás, kteří žijí v exilu. I když pro technické obtíže nebudeme moci zaslat větší počet příspěvků, mají *mnozí signatáři Charty 77 o takovou diskusi zájem*. Rádi bychom se proto seznámili s *materiály Vašeho kongresu*.

Charta 77 jako společenství občanů, usilujících o lidská práva, sdružuje lidi nejrůznějšího politického zaměření a proto jejich názory na Bahrovo dílo budou *jistě značně odlišné*. To je ovšem ku prospěchu věci samé. Bez ohledu na své ekonomické a politické názory zaujímáme však všichni *jasné a pevné stanovisko k osobě Rudolfa Bahro*. Tento kritik režimu musí být *propuštěn na svobodu* a jemu i všem ostatním musí být poskytnuta možnost *svou kritiku přednést veřejně a především ve vlastní zemi, t.j. v NDR*.

Solidarizujeme se s vaším zápasem za propuštění Rudolfa Bahro a těšíme se na další spolupráci.

Praha, dne 7. 11. 1978

Ladislav Hejdánek,
mluvčí Charty 77.

Václav Havel,
mluvčí Charty 77.

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných.

Poselství Dr. Frant. Kriegela

Chtěl bych vyjádřit svou solidaritu s Rudolfem Bahro. Neznám bohužel jeho dílo. Ale již sám fakt, co se s ním děje, je odporný, je v rozporu s nejkvalitnějšími principy všeho toho, zač se rvaly celé generace: za právo mít svůj názor, za právo kritiky, za právo nesouhlasu. Odmítám to, co se s ním děje – brutální odsouzení na neuvěřitelnou dobu 8 let, a že je vůbec souzen.

Připojuji se ke všem požadavkům, žádajícím jeho propuštění a jeho návrat do normálního života.

A prosím, je-li to možné, aby mu byl tlumočen můj nejvřelejší pozdrav.

Odpověď kongresu Chartě 77

Milí přátelé,

děkujeme Vám za Váš dopis, který byl přijat účastníky našeho mezinárodního kongresu s velkou radostí a pohnutím. Víme, za jakých obtížných podmínek rozvíjíte svou činnost na obranu občanských práv a oceňujeme proto tím více vaše angažování se za osvobození Rudolfa Bahro a ostatních politických vězňů v NDR a jiných zemích Východní Evropy. Je to výraz skutečné mezinárodní solidarity, která nás spojuje ve společném boji proti všem formám útlaku, represe a politické diskriminace.

Tak jako vy i účastníci tohoto Kongresu mají různé názory na these knihy Rudolfa Bahro, ale všichni jsme zajedno v tom, že Bahro má právo hájit své názory ve své zemi na svobodě.

Vaše poselství je povzbuzením pro nás, abychom znásobili naše úsilí za osvobození Rudolfa Bahro. Jsme si vědomi, že Váš dopis nemohl být podepsán jedním ze tří mluvčích Charty 77, Dr. Jaroslavem Šabatou, protože se nachází ve vězení a očekává soud. Vyhlášíme naši plnou solidaritu s Jaroslavem Šabatou a žádáme jeho okamžité propuštění, stejně jako novináře Jiřího Ledera, studentské funkcionáře Macháčka a Laštůvku, evangelického faráře Jana Šimsu a mnoha dalších signatářů Charty 77, kteří jsou pro šíření názorů a dokumentů Charty 77 v čs. věznicích v rozporu s právním řádem a mezinárodními konvencemi a smlouvami, jež čs. vláda podepsala.

Současně žádáme zastavení represe proti občanům, kteří zůstali věrni ideálům Pražského jara 1968 a kteří zastávají jiné pojetí socialismu než vládnoucí skupina. V duchu Vašeho prohlášení k 10. výročí vojenské intervence proti Československu žádáme stažení sovětských vojsk z území Československa, jak se k tomu samotná sovětská vláda před 10 lety zavázala.

Posíláme vám z našeho Kongresu v Berlíně srdečné pozdravy a přání, abyste vytrvali ve vašem úsilí, které považujeme za součást našeho boje za spravedlivější svět.

Mezinárodní kongres za osvobození Rudolfa Bahro

DOKUMENTY:

CHARTA 77 – Dokument č. 21

Stoupencům a signatářům Charty 77

Tento dokument vyjadřuje naše stanovisko k diskusím o poslání a činnosti Charty 77. Shrnuje hlavní závěry, na nichž se diskutující dosud shodli. Věříme, že se stane podnětem k dalším úvahám o smyslu a možnostech nezávislých občanských iniciativ, o jejich praktické činnosti a perspektivách.

Charta 77 – Dokument č. 21

Rozličné nově vznikající občanské iniciativy ožívají i diskuse o poslání a práci Charty 77. Charta 77 považuje za velmi příznivý jev jak tyto iniciativy a diskuse o nich, tak i všechny úvahy o vyhlídkách hnutí za lidská práva vůbec. Bude je proto i nadále plně podporovat.

Charta 77 je společenství aktivní, živé a otevřené. Neuzavírá se do sebe a neodděluje se od společnosti. Od samého počátku vychází z přesvědčení, že hledání a nalézání pravdy je společnou věcí všech občanů bez výjimky a že nikdy nebude a nemůže být uzavřeným procesem. V tom, i ve všem jiném, trvá na svých původních zásadách. Svou vlastní původnost vidí stále v tom, že je volným, neformálním a otevřeným společenstvím lidí různého přesvědčení a různé víry – společenstvím lidí, zasazujících se jednotlivě i společně o respektování lidských práv v naší zemi i ve světě. Není a nemíní se stát opoziční organizací s vlastním programem politických a společenských reforem a změn.

Vyjdeme vstříc každému, kdo projeví ochotu vést o právech občana konstruktivní dialog a kdo chce takový dialog vést i se státní a politickou mocí. Litujeme, že jej odpovědná místa odmítají. Musíme však rozhodně vystoupit, brání-li úřady zákonné snaze občanů dorozumět se o otázkách pro společnost životně důležitých a doléhajících stále tíživěji na všechny. Jako občané jsme zejména povinni veřejně odmítnout, když úřady protiprávně uplatňují různé formy represe proti těm, kdo vystupují s kritickými podněty.

Prozíravá vláda se nebojí kritiky a dobře míněnou kritiku vítá. Ve společnosti poznamenané otřesy složitého a rozporuplného vývoje může veřejná kritika vyvolat nedorozumění, staré rozpory oživit a na první pohled i prohloubit. Rozpory a konflikty, vyvěrající z postavení občana, jehož práva jsou zkracována, však nemohou být vyřešeny tím, že se občan se stavem veřejných věcí smíří a stáhne se z veřejného života. Občanskou nerovnost nelze ničím usmířit, lze ji překonat jen občanskou odvahou a statečností, jež jsou neodmy-

slitelnou podmínkou kontrolovatelné a kontrolované zákonnosti.

Občanská statečnost je pravým opakem umělého a neplodného vyhrocování společenských rozporů a konfliktních situací. Považujeme proto za svou povinnost čelit všemu, co prohlubuje nepřátelství minulosti a plodí nová, co ještě více rozděluje, tříští a ochromuje tvořivé síly společnosti.

Téměř před dvěma roky jsme s radostí uvítali právní akty, jimiž se mezinárodní pakty o lidských právech staly součástí československého právního řádu. Ujišťujeme své spoluobčany i vládu, že uvítáme každý další krok na takto vyznačené cestě a že se upřímně těšíme z každého pokroku, byť malého a částečného. Budeme podporovat vše, co zlepšuje stav společnosti a práva občanů. Stejně rozhodně jsme odhodláni věcně a v souladu s právním řádem upozorňovat na všechno, co tento stav dále zhoršuje, kdo a jak práva občanů porušuje.

V diskusi o poslání a práci Charty 77 získal širokou podporu návrh, doporučující změnit vžitou praxi při přípravě dokumentů Charty 77 o problémech společenského života. Dosud převažovala snaha formulovat problematiku naplňování jednotlivých lidských práv – práv občanských a politických, sociálních, hospodářských a kulturních – v podobě víceméně ucelených a hotových závěrů. Napříště chceme dát přednost kritickým diskusím a všechny závěry podrobovat co nejširší oponentuře. Podle svých sil se budeme obracet na odborníky a zainteresované sociální skupiny, k celé veřejnosti a ovšem i ke všem kompetentním oficiálním orgánům. Budeme přitom vhodnými a dostupnými prostředky usilovat o zveřejnění a rozšíření všech stanovisek, byť jakkoli protichůdných a bez ohledu na vztah jejich autorů k Chartě 77. Jsme pevně přesvědčeni, že rozvoj společenské kritiky a kritického ducha je podmínkou pozitivního přístupu k řešení obtíží, jež prožíváme a k hledání konstruktivního východiska z nich.

Charta 77 nevznikla jako výraz určitého vyhraněného politického stanoviska v úzkém smyslu. Neusiluje o moc. Její dokumenty proto nemohou a nechtějí vyjadřovat hlediska té či oné části signatářů nebo stoupenců. Nejsou ani platformou jednotlivých proudů opozice. Nezříkáme se práva dotýkat se obecných, filosofických a politických stránek konkrétních společenských jevů. Nadále budeme vyvíjet iniciativu k potřebným legislativním úpravám. Nepovažujeme se však za rozhodčího v ideových a politických sporech, nepřisvojujeme si právo rozhodovat jako poslední instance o tom, co je a co není pravda a spravedlnost, nepovyšujeme se na svědomí národa.

Charta 77 se zrodila z hluboké potřeby právní jistoty, z touhy po veřejné mravnosti, která by nebyla úskočná a příležitostná, z přání přispět k tomu, aby všichni českoslovenští občané žili a pracovali jako svobodní lidé. Z toho ducha vychází její kritika neústavního systému faktického podřízení všech institucí a organizací ve státě politickým direktivám aparátů vládnoucí strany a rozhodnutím mocensky vlivných jedinců. Charta 77 připomněla, že právě tento systém je nástrojem omezování a potlačování řady občanských práv, že jeho nositelé se nikomu neodpovídají, že rozhodnutí mocensky vlivných jedinců mají přednost i před zákonem, přičemž jsou často jen ústní, občanům neznámá a jimi nekontrolovatelná a Ústava ČSSR a ostatní právní normy obsah, tvorbu ani aplikaci takových rozhodnutí neupravují. Nespokojenost s tímto stavem a jeho důsledky vyjadřují stále více i mnozí občané, kteří si jejich příčiny neuvědomují nebo z obav o bezpečí své a své rodiny na ně nechtějí poukázat.

Kritický postoj občanů má mnoho podob. Mnozí kritizují stav veřejných věcí v principu stejně nebo podobně jako Charta 77, leckdy s nemalým rizikem, i když mají výhrady k našemu postupu. Různost se nevztahuje jen na představy, jak kritizovaný systém vznikl, jak se projevuje, působí a jak by měl být změněn, ale i na to, do jaké míry je účelné věnovat se právě těmto otázkám. Kdyby se tato různost mohla svobodně a plně projevit, podnítila by tvorbu nových duchovních i hmotných statků a hodnot. K takovému stavu nedospějeme ze dne na den. Takové vědomí nemůže však být překážkou pro ty, kdo mají dobrou vůli pomoci společnosti; existuje široká oblast nesporných jevů a potřeb, v jejímž rámci je možné rozvíjet pozitivní úsilí ke zkvalitnění a zvýšení úrovně celého společenského života.

Na mluvčí Charty 77 se obracejí jednotlivci a skupiny občanů s různými podněty a úvahami, které nedošly sluchu oficiálních institucí. Pozornost budí všechny úseky společenského života: otázky demokracie a samosprávy, problémy spolkové činnosti i života duchovního a náboženského, činnost justice, bezpečnosti a advokacie, právní ochrana občanů a odborová práva, otázky emigrace a politického exilu, problémy ekonomické, zahraničního obchodu, plánování, programování, tvorby cen, spotřeby, cestování, bydlení a architektury, zdravotnictví, bezpečnosti provozu atomových elektráren a celého životního prostředí, dále otázky školské reformy, vědecké a výzkumné práce, podmínek svobodného a efektivního bádání, vědeckého a technického rozvoje vůbec. Zvláštní pozornost poutají česko-slovenské vztahy, otázky národnostních menšin a cikánů-Romů, jakož i problémy žen a mládeže.

Ani tento obsáhlý výčet není vyčerpávající a rozšiřuje se o další témata. Nechceme však sepisovat katalog zbožných přání. Věnujeme hlavní pozornost praktickým otázkám rozvoje těchto iniciativ a diskusí. Věříme, že nás v tom podpoří všichni, kdo s myšlenkou Charty 77 souhlasí a sympatizují. Víťáme každého, kdo chce v naznačeném směru spolupracovat, případně se spolu s jinými ujmout prozkoumání některého důležitého společenského problému a předložení návrhů na jeho řešení.

Přáli bychom si, aby se s tímto dokumentem

seznámili všichni stoupenci a signatáři Charty 77 a zaměřili v tom smyslu své úsilí, abychom mohli stále účinněji přispívat k uplatňování lidských práv a jejich rozšiřování na všechny občany. Charta 77 považuje přitom za svou povinnost podporovat a povzbuzovat aktivitu všech občanů tak, aby nabývala podobu iniciativ stále širších a zralejších, aby se ubírala stále samostatnějšími cestami, aby se na ní podíleli především ti, jichž se přímo dotýká, aby se rozvíjela na široké demokratické základně.

dr. Ladislav Hejránek
mluvčí Charty 77

Marta Kubišová
mluvčí Charty 77

dr. Jaroslav Šabata
mluvčí Charty 77

Dne 19. října 1978

Pozn.: Tento text je vydáván po zatčení dr. Jaroslava Šabaty, který pověřil jeho konečnou redakci zbývající dva mluvčí.

Dopis Prof. Dr. J. Hájka

Vážený pane ministře,

považuji za svou povinnost v souladu s čl. 17 ústavy Vás upozornit na případ porušování socialistické zákonnosti v oblasti podléhající řízení Vašeho úřadu.

Dne 21. t.m. jsem s řádnou vstupenkou šel na koncert souboru «Chorea Bohemica» v kulturním domě na Slovanském ostrově v Praze. Po vstupu do budovy mne a manželku obklopilo několik osob s označením «pořadatel» a začalo na mne pokřikovat, že má přítomnost na představení je prý «nežádoucí». Neschopnost uvést jakýkoli věcný a tím méně zákonný důvod tohoto svévolného jednání vyvažovali arogancí a neomaleností, s níž nás donutili přes protesty opustit budovu. Připomnělo mi to tak situaci před více než 40 ti léty, kdy mne a několik dalších soudruhů, levicových studentů, z téže budovy se stejnou arogancí vytlačila fašistická bojůvka. Že dnes, po tolika letech, jsou uplatňovány tytéž manýry vůči občanu, jdoucímu normálně na veřejné představení, je politováníhodným případem zvučle, odporující našemu právnímu řádu a nedůstojné kulturního národa. Poněvadž po tomto incidentu vidím, že se také v této oblasti začínají uplatňovat tyto manýry, žádám Vás jakožto ústavně kompetentního činitele o vyjádření, zda a kdy je v souladu s naším právním řádem přípustno, aby instance, organizace či osoba pořádající veřejné kulturní představení bránila v přístupu na ně občanu, vybavenému řádně vstupenkou, aniž mu oznámila věcně pravdivý a právně platný důvod.

Ministru kultury ČSR
Opis předsedovi ČNR
a Městské prokuratuře v Praze

CHARTA 77 – Dokument č. 22

V duchu Dokumentu Charty 77 č. 21, přistupujeme k nové praxi ve vydávání dokumentů: nadále budou mluvčí vydávat dokumenty především jako podklady k diskusi, které mají podporovat ve veřejnosti i v různých institucích otevřeně úvahy o daných problémech, nikoli tedy jako nějaká definitivní stanoviska Charty 77 k nim. Dokumenty nemusí vůbec zrcadlit názor všech nebo většiny signatářů Charty, nemusí ani zrcadlit mínění mluvčích; jejich vydáním mluvčí pouze vyjadřují svůj názor, že tyto dokumenty, vypracované užšími skupinami signatářů Charty 77 nebo osobami s ní spolupracujícími mohou být seriózním východiskem k diskusi. První dokument tohoto typu, který vydáváme, se zabývá problematikou bezpečnosti provozu jaderných elektráren v ČSSR. Domníváme se, že jde o téma neobyčejně živé a důležité, jak o tom ostatně svědčí stále se zvyšující zájem, kterému se těší v mnoha zemích. Toto téma je v Československu naprosto nedostatečně diskutováno, podobně jako ekologické problémy vůbec. Charta 77 se proto jimi chce i v budoucnosti zabývat a podporovat úsilí osob, které jim věnují trvalou a necenzurovanou pozornost.

Praha 27. 11. 1978

Václav Havel
mluvčí Charty 77
dr. Ladislav Hejdánek
mluvčí Charty 77

Úvod

Využití jaderné energie představuje – podle názoru některých odborníků – v současné době jedno z řešení rozporu mezi rostoucí potřebou energie a jejími ubývajícími zdroji. Oproti klasickým formám získávání energie je však využití jaderné energie spojeno s rizikem radioaktivního záření. Problém bezpečnosti provozu jaderné elektrárny je proto ve středu pozornosti jak z hlediska ochrany zdraví a životů lidí, tak z hlediska ochrany životního prostředí.

I. část – Radioaktivita a zdraví člověka

Radioaktivní záření vznikající při rozpadu atomových jader resp. při jaderných reakcích vyvolává při průchodu živou hmotou řadu fyzikálních (a v jejich důsledku i chemických) reakcí, při nichž dochází k narušení či ničení buněčných molekul. Vysoká dávka intenzivního záření může bezprostředně způsobit vážné poškození nebo smrt organismu tím, že dojde ke zničení takového množství buněk, jaké organismus nedokáže nahradit. Menší dávky záření mohou způsobit poškození buněčných struktur, zejména řetězců kyseliny desoxyribonukleové, která je nositelem genetické informace buňky. Buňka, která je jinak nepoškozená, může začít produkovat další buňky,

kteří jsou odlišné od mateřské buňky strukturou či funkcí – tzv. mutace. Největším nebezpečím pro zasaženou osobu je vznik rakovinných buněk – buněk, které se nekontrolovatelně rozmnožují v rakovinný novotvar, rozšiřují se po celém organismu a postupně vedou k paralyzaci jednotlivých orgánů a ke smrti. V reprezentativní řadě výzkumů byl prokázán zvýšený výskyt rakoviny a leukemie (rakoviny krevních buněk) u osob, které byly vystaveny zvýšené radiaci, ať při jaderném výbuchu nebo při práci v jaderném průmyslu a energetice.

Následky ozáření se však nemusejí omezit pouze na osoby, které mu jsou bezprostředně vystaveny. Zákeřnější jsou následky, které tyto osoby mohou přenést na své potomstvo. První formou tohoto nebezpečí je znetvoření plodu, k němuž může dojít při ozáření plodu v těle matky. Vyvíjející se embryo je mimořádně citlivé i na nejnižší dávky ozáření, neboť porušení jediné buňky může znamenat deformovaný vývoj celého orgánu. Podle některých výzkumů existuje významně častější výskyt znetvoření dětí již ve měsících nebo oblastech se zvýšenou úrovní radiace. Jinou formou postižení potomstva je porušení genů v rodičovských pohlavních buňkách. Do genetické informace, předávané dalšímu potomstvu, se pak tato změna pevně zakoduje. Může se pak projevit v různých formách dědičných vad či genetických změn – mutací, přičemž se nemusí vyskytnout hned u následující generace, ale může zůstat v několika pokoleních latentní a objevit se nečekaně po mnoha desítkách let.

Ke všem těmto následkům může dojít nejen při bezprostředním ozáření, ale také v důsledku usazování radioaktivních izotopů v organismu. Izotopy jsou nestabilní látky, které se chemicky projevují jako příslušný prvek, a u kterých dochází v některých případech k dlouhodobému rozpadu. Některé z nich se v organismu usazují trvale a vystavují své bezprostřední okolí relativně vysokému, a hlavně dlouhodobému ozařování. Tyto vlastnosti má zejména radioizotop jodu, který se hromadí ve štítné žláze, a izotopy radia a stroncia, které se usazují v kostech. Všechny tyto látky jsou rovněž produktem reakcí, používaných v jaderné energetice, odkud se dostávají do okolního ovzduší, řídčeji do vod a půdy.

Při úvahách o bezpečnosti jaderných provozů se opakovaně zdůrazňuje, že neexistuje žádná dávka záření neškodná pro organismus, neboť i minimální ozáření může vyvolat některé z uvedených následků. Upozorňuje se na nebezpečí genetických škod, které pro potřebný časový odstup nelze v současnosti zodpovědně zhodnotit.

II. část – Hnutí proti jaderné energii

Reflexe uvedených fakt a dalších problémů, spojených s rozvojem jaderné energetiky, vedla v mnoha evropských zemích k hnutí proti výstavbě jaderných elektráren. Odpůrci jaderné energetiky

argumentují především tím, že její stoupenci záměrně zveličují závažnost energetické krize; světové zásoby fosilních paliv ve skutečnosti vystačí ještě na dlouhou dobu. Kritizují politiku petrolejářských společností, které uměle vyvolávají nedostatek ropy, aby mohly zvyšovat její ceny, i hospodářskou politiku orientovanou na zvyšování spotřeby energie. Často přitom napadají i politický a hospodářský systém, o němž mnozí odpůrci jaderné energetiky soudí, že je příčinou těchto společenských zel, nebo alespoň neuvážený rozvoj jaderné energetiky umožňuje. Odpůrci jaderné energetiky přitom doporučují jako alternativu racionálnější hospodaření s klasickými zdroji a lepší mezinárodní koordinaci při jejich získávání, a dále orientaci na jiné zdroje energie, zejména sluneční. Požadují, aby výstavba jaderných elektráren byla zastavena nebo alespoň odložena do doby, kdy bude lépe zaručena bezpečnost jejich provozu. Hnutí odpůrců jaderné energetiky stále mohutní a stává se mezinárodním.

Autoři této statě, odborníci v dané problematice, nechtějí hnutí odpůrců jaderné energetiky nijak hodnotit. Jako odborníci však s uspokojením konstatujeme, že intenzivní zájem veřejnosti o tyto problémy vedl v mnoha zemích přinejmenším k tomu, že výrobci jaderných zařízení a kompetentní státní orgány zvýšili péči o zajištění provozu jaderných elektráren.

III. část – Radloaktivní únik a odpad z jaderné elektrárny

Bezpečný provoz jaderné elektrárny z hlediska radiačního zatížení obyvatelstva spočívá v co největším snížení množství radioaktivních látek, unikajících do životního prostředí. Z jaderné elektrárny se dostávají radioaktivní látky do okolí v podstatě třemi cestami: formou úniku do prostoru při normálním provozu elektrárny (do vzduchu, méně do vody a půdy), formou radioaktivního odpadu z vyhaslých palivových článků a formou úniku při havarijním stavu.

1. Normálním režimem rozumíme režimy, připuštěné provozními předpisy, při nichž sledované parametry nabývají maximálně dovolených hodnot nebo hodnot nižších. Za těchto podmínek je únik radioaktivity velmi nízký; jaderná elektrárna způsobuje menší znečištění životního prostředí – i pokud jde o produkci radioaktivního spadu – než klasická elektrárna na hnědé uhlí.

2. Radioaktivní odpad jsou zahuštěné zbytky dezaktivního roztoku, používaného k dezaktivaci v jaderných provozech, spolu s uvolněnými částicemi konstrukčních či jiných materiálů, dále pak zamořené nástroje, kombinézy apod. Některé látky v tomto odpadu si uchovávají svou radioaktivitu po velmi dlouhou dobu, řádově až 100 000 let. Na světě neexistuje místa, kde by je bylo možné po tuto dobu skladovat bez nebezpečí, že při nějaké příležitosti nedojde k jejich rozptýlení do životního prostředí. Problémem je rovněž otázka vhodných kontejnerů, neboť použitelné materiály mají v radioaktivním prostředí podstatně kratší životnost. Nejčastěji se radioaktivní odpad ukládá v opuštěných solných dolech. Pokusy s jeho ukládáním na dně oceánů se set-

kaly s prudkou kritikou. Existují i jiné, rovněž kritizované návrhy, např. jeho ponoření do polárního ledu.

Vyhaslé palivové články lze přepracovat a znovu použít. Přepracovací kapacita je však celosvětově nedostatečná a články se proto dočasně uskladňují. Vzhledem k omezeným světovým zásobám uranu lze předpokládat, že v budoucnosti budou přepracovány a znovu použity. Palivové články (čerstvé i vyhaslé) podléhají evidenci Mezinárodní agentury pro atomovou energii ve Vídni. (Této evidenci však nepodléhají články reaktorů, patřících armádě).

3. V každém provozu, a tedy i v jaderném, dochází čas od času vlivem různých příčin k větším či menším haváriím. Zatímco formy úniku radioaktivity uvedené pod body 1 a 2 zůstávají více méně pod lidskou kontrolou, jsou havárie jaderných elektráren svou nekontrolovatelností nejvyšším zdrojem nebezpečí pro obyvatelstvo i pro životní prostředí. Kvalita prevence těchto havárií a úroveň prostředků na odstranění jejich následků jsou proto rozhodujícími faktory pro bezpečnost jaderného provozu.

Opatření proti haváriím začínají volbou použitého procesu a vhodné konstrukce a materiálů. Patří do nich i kvalita montáže a stanovení provozních podmínek a bezpečnostních limitů. Jejich součástí je i organizační a personální zajištění provozu. Opatření, která mají omezit následky možných havárií, spočívají v různých formách izolace kritických částí od okolí. V nejjednodušší formě to jsou různé koncipované kryty těchto zařízení s možností odčerpání unikajících zplodin. Kapacita těchto zařízení je však omezena zejména proto, že účinně fungují jen do určitého stupně havárie. Nezajišťují bezpečnost při maximální možné havárii, za niž se obvykle považuje roztrhnutí primárního potrubí. Za neúčinnější formu ochrany okolí před radioaktivním únikem se v posledních letech považuje zařízení zvané kontejment. Jedná se v podstatě o vzduchotěsnou obálku z kovů, řidčeji pak celou elektrárnu. Takových obálek může být i více, jde pak o vícestupňový kontejment. Kontejment nejen snižuje únik radioaktivity do okolí, ale v důsledku různých procesů klesá radioaktivita i uvnitř. Toto zařízení přirozeně citelně zvyšuje náklady na výstavbu elektrárny, uvádí se, že až o 30%. Ve všech vyspělých zemích je však otázka vyřešena jednoznačně ve prospěch kontejmentu, např. v NSR budou nadále všechny jaderné elektrárny – pokud k jejich výstavbě dojde – vybavovány nejméně dvoustupňovým kontejmentem.

IV. část – Jaderná energetika v Československu

Problematika výstavby jaderných elektráren v Československu má některá specifika. Prvním z nich je obtížnost nalezení vhodného místa vzhledem k vysoké hustotě osídlení. Je požadavek, aby vzdálenost od nejbližších obývaných usedlostí byla alespoň 3 km (v SSSR 25 km), dále se požadují určité geologické podmínky (nepropustnost podkladu) a meteorologické podmínky (větrné prostředí). Výstavba jaderných elektráren, podmínky jejich provozu a zvláště bezpečnost provozu

nejsou však upraveny závazným zákonem (tzv. atomový zákon není schválen) a podmínky výstavby a provozu jsou určeny pokyny, které vycházejí z materiálů Mezinárodní agentury pro atomovou energii. Dalším specifikem je závislost čs. jaderné energetiky na monopolním dovozu ze SSSR; tato závislost se projevuje nejen v zúženém výběru zařízení, ale i v otázkách bezpečnosti provozu, která v SSSR může být shledána dostatečnou (i vzhledem k hustotě osídlení) a pro čs. podmínky nevyhovuje. Tak např. otázka kontejmentu byla u nás donedávna interpretována tezí, že se jedná především o prostředek, kterým si kapitalistické stavební firmy uměle zvyšují příjmy. Toto stanovisko se změnilo až po několika haváriích. Jiným specifikem je nesmyslné utajování podkladových materiálů, a to i před odbornou veřejností. Materiály bývají často nekompletní, protože projekt se až do posledního okamžiku mění a doplňuje. Tento stav brání vypracování hodnotné bezpečnostní zprávy, která je rozbořem bezpečnostních podmínek a opatření jak při normálním provozu, tak při určitých typech nehod. Situaci v jaderné energetice rovněž nepříznivě ovlivnila kádrová politika, která v letech 1969 až 1970 vedla k odchodu řady předních odborníků.

V Československu existují v současné době čtyři jaderné reaktory. V Plzni je z instalován malý pokusný reaktor ŠRO, který pracuje s nulovým výkonem. V Řeži u Prahy pracují dva reaktory: TRO (s nulovým výkonem) a VVR (výzkumný reaktor s nízkým výkonem). Čtvrtým zařízením je jaderná elektrárna A 1 v Jaslovských Bohunicích v Západoslovenském kraji, vybudovaná blízko lázeňské oblasti Piešťan. Vzhledem k tomu, že poslední objekt je jedinou jadernou elektrárnou na čs. území, budeme se věnovat především jemu.

V. část – Jaderná elektrárna A 1 v Jaslovských Bohunicích

Elektrárna A 1 pracuje s těžkovodním reaktorem, chlazeným kyslíkem uhlíčitým. S projektem bylo započato asi před dvaceti lety. Podle původní koncepce mělo jít o polopokusný provoz s výkonem asi 50 MW, později byl projekt vzhledem k napjaté energetické situaci pozměněn na energetický provoz s plánovaným výkonem 150 MW. Elektrárna byla uvedena do provozu v prosinci 1973, po třech letech a dvou měsících – v únoru 1977 – byl však provoz zastaven; navíc relativně značnou část doby svého provozu elektrárna stála pro časté havárie většího či menšího rozsahu. Realizovaný výkon dosahoval nejvýše 100 MW. A 1 není vybavena kontejmentem. Havarijní bezpečnost je zajišťována kryty na kritických částech primárního okruhu, odkud lze unikající radioaktivní látky odčerpávat do čtyř havarijních plynojemů. Odsud mají být po vymření radioaktivity přes filtry vypouštěny do komína. Problematika radioaktivního odpadu nebyla uspokojivě vyřešena: veškerý odpad byl ukládán na střeženém prostranství v areálu elektrárny, kde leží dosud. V poslední době se uvažuje, že by mohl být v malých dávkách přidáván do stavebních materiálů na ty části staveb, které jsou pod zemí. Podle vžitých mezinárodních konvencí si má vyhaslé palivové články odvézt výrobce k přepracování.

Stejná dohoda je i mezi sovětským výrobcem a čs. stranou jako provozovatelem. Od uvedení do provozu nebyl dosud žádný článek odvezen. Vyhaslé palivové články jsou skladovány v bazénu, který byl v době odstavení A 1, tj. v únoru 1977, více než z poloviny plný. Předpokládalo se, že v případě jeho naplnění – pokud by si sovětská strana články neodvážela – by se vybudoval další bazén.

Rozhodnutí o výstavbě elektrárny A 1 vycházelo z tehdejší snahy vedení čs. energetiky o uskutečnění moderní, samostatné koncepce budování jaderných elektráren v ČSSR na bázi domácího paliva. Opíralo se o technicky vyspělou výrobní základnu našeho těžkého strojírenství (zejména v Škoda Plzeň, ZMS Dubnica, ČKD Praha aj.) o současné trendy světového vývoje a počítalo s širokou mezinárodní kooperací. Na přípravě projektu A 1 se podíleli nejlepší českoslovenští atomoví odborníci. V době své projektové přípravy byla A 1 srovnatelná s obdobnými projekty v zahraničí, a to i co do bezpečnosti provozu. Během výstavby a zvláště pak během provozu se však situace rapidně měnila. Již při výstavbě se objevily vážné organizační nedostatky – v určitém období neexistovala kompletní technická dokumentace nutná pro výstavbu, takže nebyly dodržovány elementární předpisy pro výstavbu tak náročných energetických komplexů. Tak např. řada změn spojených se stavebními pracemi (bouráním apod.) byla prováděna formou improvizace, bez ohledu na nezbytnou péči o čistotu jednotlivých systémů a prostorů apod. Zařízení na automatické zavážení palivových článků nebylo nikdy uvedeno do provozu; důvodem byl neodklizený stavební materiál v příslušném prostoru. Rovněž bezpečnostní zařízení bylo za provozu obnovováno sporadicky, většinou až po nějaké havárii a to jen ta část, která s ní bezprostředně souvisela.

Neuspokojivý stav panoval zejména v oblasti organizace práce a interpersonálních vztahů. V provozu, jehož bezpečnost závisí do značné míry nejen na odborných, ale i na psychických a morálních vlastnostech zaměstnanců, na jejich dobré kooperaci a na kvalitě psychosociálních vztahů, byly tyto faktory naprosto ignorovány. Atomová elektrárna nabízela dobré platy a špatné pracovní podmínky. To se také odrazilo ve struktuře zaměstnanců: dobří odborníci odcházeli brzy po nástupu a zůstávali ti, kteří přišli jen za dobrými výděly. Rozmáhal se alkoholismus a docházelo ke krádežím, dokonce i aktivovaných předmětů.

Klíčové postavení pro provoz a jeho bezpečnost má operátor reaktoru. Jeho činnost byla zhodnocena jako jedna z psychicky nejnáročnějších prací vůbec. Tomu však neodpovídala ani kritéria výběru ani pracovní podmínky. Uchazeči o funkci operátora nebyli vůbec posuzováni podle psychologického vyšetření. Pracovní doba v podobných profesích bývá ve vyspělých zemích zkracována na 6 i méně hodin denně, zatímco na A 1 se běžně tolerovaly šestnáctihodinové směny. Vedle toho byli operátoři reaktoru na A 1 vystaveni další psychické zátěži, vyplývající z preference provozních požadavků před bezpečnostními: např. bylo tolerováno malé překročení provozních parametrů nad dovolené hodnoty, pokud ovšem v důsledku toho nedošlo k havárii; v případě havárie byly ovšem provozní a radiační předpisy závazným východiskem pro vyšetřování. Z druhé strany sni-

žení výkonu nebo shození havarijních tyčí (tj. zastavení reaktoru), pokud nebylo nezbytně nutné, bylo sankcionováno morálně i finančně. Podobný přístup byl běžný i k radiačním předpisům; čs. radiační předpisy patří sice mezi nepřísnejší na světě, v praxi však mezi nejméně respektované.

Jiným závažným jevem byl nátlak na zaměstnance aby pracovali v radiačním pásmu. V důsledku různých závad se čas od času vyskytne potřeba provést určitou operaci v radioaktivním prostředí. Tyto operace se rozdělí mezi více lidí tak, aby nikdo z nich nebyl ozářen nad přípustný limit dávky v čase. Na A 1 docházelo v důsledku častých nehod k situacím, kdy všichni měli bezpečnostní limit vyčerpán. V takovém případě byli k této práci nuceni i další zaměstnanci, a to direktivní formou. Odmítnutí bylo sankcionováno, např. odnětím prémie.

Během provozu elektrárny došlo k dvěma velkým haváriím. První z nich, dne 5. ledna 1976, byla způsobena technickou závadou. Podle oficiálního zjištění se do zaváděcího mechanismu dostala podložka, která zabránila bezpečnému zajištění nového palivového článku. Bylo vysloveno podezření na chybu obsluhy, které však nebylo prokázáno. Článek byl pod tlakem 6 MPa (60 at) vystřelen z reaktoru a za ním pod stejným tlakem unikalo vysoce radioaktivní chladivo (kysličník uhličitý) do prostoru reaktorovny. Byl vyhlášen příkaz k opuštění objektu, přičemž dva zaměstnanci, kteří nebyli v okamžiku nehody na svém pracovišti, utíkali k nouzovému východu, který však byl uzamčen, aby se zabránilo četným krádežím. Než stačili doběhnout k dalšímu, byli udušeni unikajícím kysličníkem uhličitým. Radioaktivní plyn byl vyčerpán do havarijních plynojemů a odtud byl po krátkém vymíracím čase vypuštěn přes filtry do ovzduší. Tuto havárii je možno považovat za ekvivalentní maximální možné havárii, jejíž pravděpodobnost je udávána jako zanedbatelně nepatrná (jednou za 10^{26} let), neboť prý došlo k přímému úniku plynu z primárního okruhu. Kapacita havarijních plynojemů a filtrů na havárii tohoto rozsahu pochopitelně nestačila a proto byl radioaktivní plyn částečně vypuštěn do ovzduší. Údaje o množství této radioaktivity jsou přísně utajovány, a to i před zaměstnanci, jimž byla poskytnuta pouze nevěrohodná informace, že nebyly překročeny přípustné hodnoty. Zaměstnancům byly dokonce utajeny i dávky, jimž byli sami vystaveni!

K druhé vážné havárii došlo 24. února 1977 nedbalostí při montáži palivového článku a chybou při jeho zavážení. Při havárii došlo k přehřátí primárního okruhu, k tepelnému poškození palivového článku a k narušení kesonového potrubí, v důsledku toho k proniknutí kysličníku uhličitého a deuteru a tím k zamoření celého primárního okruhu. Přehřátím se narušila těsnost generátoru páry a byla zamořena i část sekundárního okruhu. Unikající radioaktivní tritium bylo vzduchotechnickým zařízením nasáváno do provozních místností. Při odstavení reaktoru byla část aktivované páry ze sekundárního okruhu vypuštěna do ovzduší. Také jisté množství dezaktivního roztoku bylo z nedbalosti vypuštěno do kanalizace, odkud zamořilo potok v blízké obci Žlkovce (potok byl na čas oplocen).

Elektrárna A 1 je od této havárie v důsledku

vážného poškození reaktoru mimo provoz. Otázka «co s ní?» není dosud vyřešena: Provoz byl značně nerentabilní a nespolehlivý, oprava by si vyžádala neúměrně vysoké náklady a bylo by třeba provádět poměrně rozsáhlou montáž přímo v aktivní zóně reaktoru. Nejjednodušší by bylo elektrárnu demontovat. Problém je však vysvětlení demontáže, neboť žádná havárie nebyla dosud oficiálně přiznána a informace o ní se utajují. (Např. při televizním šotu z A 1, natáčeném v době, kdy po jedné z havárií elektrárna stála, imitovali televizní pracovníci světelnou signalizaci rozsvícením a zhasínáním kapesních svítilen za zadní stranou ovládacího panelu). Zdůrazňujeme, že smluvní povinnosti členů Mezinárodní agentury pro atomovou energii je poskytnout skutečné údaje o charakteru a rozsahu podobných nehod.

VI. část – Výstavba dalších jaderných elektráren

V současné době jsou v Československu v různém stupni rozestavenosti nebo projektové přípravy další jaderné elektrárny modernějšího voroněžského typu s lehkovodními reaktory. Jde o tyto objekty:

Jaslovské Bohunice:

VVER 1 (jeden reaktor před dokončením, druhý ve stavbě)

VVER (ve stádiu přípravy staveniště)

půjde o 4 reaktory celkem, výkon 4×400 MW

Dukovany na jižní Moravě:

VVER 3 a VVER 4, zde rovněž celkem 4×440 MW – prováděny zemní práce

Projekt 1000 MW reaktoru VVER v jižních Čechách – ve stádiu projektové přípravy.

VII. část – Závěry

S ohledem na zkušenosti z provozu A 1, které nelze označit jinak než jako odstrašující, předkládáme několik návrhů a požadavků, o nichž by měla být informována československá i zahraniční veřejnost – zejména pak veřejnost sousedních zemí. Naše návrhy a požadavky by měli posoudit zejména příslušní odborníci, a to jak v Československu, tak i v rámci Mezinárodní agentury pro atomovou energii. O našich návrzích a požadavcích by pak měly rozhodovat – v souladu s národním i mezinárodním právem – odpovědné hospodářské a státní orgány a instituce.

Vycházíme ze zásady, že «člověk má základní právo na svobodu, rovnost a přijatelné životní podmínky, které umožňují důstojný a zdravý život» a že přitom «má vážnou odpovědnost, spočívající v ochraně a zlepšování životního prostředí pro současné i budoucí generace» (citováno podle 1. zásady Prohlášení zásad Konference Spojených národů o životním prostředí, Stockholm, 5. – 16. 6. 1972). Tuto odpovědnost pocítujeme se vši naléhavostí a odvoláváme se přitom zejména na tyto prvky národního a mezinárodního práva:

- článek 23 ústavy ČSSR (o ochraně zdraví)
- článek 15 ústavy ČSSR (o ochraně přírody a životního prostředí)

- článek 6 odst. 1 mezinárodního paktu o občanských a politických právech (právo na život)
- článek 7 b Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (právo na bezpečné a zdravotně nezávadné pracovní podmínky)
- článek 12, odst. 2 b téhož paktu (právo každého na zdraví)

Dále se odvoláváme na Prohlášení zásad Konference Spojených národů o životním prostředí, konané ve Stockholmu 5. – 16. 6. 1972. Citované Prohlášení zásad Konference Spojených národů o životním prostředí, potvrzené i Valným shromážděním OSN na jeho 27. zasedání rozvíjí základní myšlenku odpovědnosti států za ochranu životního prostředí. Kromě citované 1. zásady jde zejména o:

- 6. zásadu (o nepřipustnosti znečišťování prostředí jedovatými nebo obdobnými látkami a o podpoře spravedlivému boji národů všech zemí proti znečišťování)
- 18. zásadu (o podřízenosti hospodářského rozvoje a rozvoje vědy a techniky ekologickým hlediskům)
- 19. zásadu (o výchově k ochraně životního prostředí, a to jak ve školství tak pomocí hromadných sdělovacích prostředků)
- 20. zásadu (o volném toku vědeckých informací a o předávání zkušeností v mezinárodním měřítku v oblasti ekologie)

Vzhledem k citovaným zákonným a smluvním ustanovením i všeobecně uznaným zásadám jsme oprávněni navrhnout, aby ve veřejné diskusi, podporované státními institucemi a společenskými organizacemi a zajišťované hromadnými sdělovacími prostředky, uvedli odborníci z různých oborů své názory na potřebnost rozvoje jaderné energetiky a její rizika. Za naléhavé považujeme, aby obyvatelstvo v okolí jaderných elektráren bylo informováno o charakteru provozu a aspektech jeho bezpečnosti a aby byly okamžitě zveřejněny informace o dosavadních nehodách, jejich příčinách a následcích. Jen na základě veřejného mínění – po případě formou národního plebiscitu – je možno rozhodnout základní problém, tj. má-li se v Československu v rozvoji jaderné energetiky pokračovat nebo hledat jeho alternativy (zavádění energeticky méně náročných technologií, rušení nerentabilních provozů, využití jiných energetických zdrojů včetně sluneční energie). Domníváme se, že pokud bude i rozhodnuto o pokračování rozvoje jaderné energetiky, bude se společnost – pokud v ní funguje veřejné mínění – k této základní otázce resp. k otázce optimálního stupně tohoto rozvoje stále vracet.

Za dosavadního stavu, kdy společnost není informována o rizicích jaderných provozů a pro případ, že i v budoucnu se rozhodne jadernou energetiku rozvíjet, považujeme za nutné:

- Informovat veřejnost o všech aspektech bezpečnosti provozu jaderných elektráren včetně statistických údajů o zdravotním stavu jejich zaměstnanců a obyvatelstva v jejich okolí a tuto problematiku zahrnout do školských osnov.
- Zajišťovat dodání kompletních podkladových materiálů a projektů a zpřístupnit je širší odborné veřejnosti, aby existovala nezávislá kontrola z hlediska bezpečnosti provozu. (Je nesmyslné tyto materiály utajovat ze strategických důvodů, neboť úroveň obdobných projektů je ve vyspělých zemích vyšší).

- Při projektu a výstavbě nových zařízení bezpečnostně trvat na použití všech dosažitelných účinných bezpečnostních zařízení, včetně kontejmentu, a to i tehdy, bude-li je třeba nakupovat na trzích dolarové oblasti. Věnovat maximální pozornost vypracování hodnotné bezpečnostní zprávy, v níž by byla stanovena mj. i bezpečnostní opatření, reagující na chybný krok obsluhy a věnována dostatečná pozornost prevenci závažnějšího poškození palivových článků v důsledku krize varu nebo tavení paliva, což je typ nehody, k níž podle některých informací došlo na podobných zařízeních v NDR a snad i v SSSR a BLR.
- Zajistit provoz po stránce organizační a personálně a po stránce pracovních podmínek tak, aby bylo v maximální míře eliminováno selhání obsluhy vlivem neodbornosti, psychické nezpůsobilosti, vyčerpanosti, stavu zmenšené přičetnosti, v důsledku požití alkoholického nápoje nebo omamného prostředku, dále vlivem napjaté sociální či pracovní atmosféry či vlivem neúměrných nebo rozporných požadavků. K tomu počítáme odstranění politické diskriminace ve všech povoláních a zaměstnáních v jaderné energetice a naopak zavedení přísných psychologických kritérií, stanovení funkce pracovního psychologa, případně i sociologa, s rozsáhlými pravomocemi v každé elektrárně, dále pak soustavnou péči o dobré sociální podmínky zaměstnanců a konečně také přísné uplatňování zásady, že osoba, která operativně rozhoduje (zejména operátor reaktoru) má při pocitu nejistoty vždy právo rozhodnout ve prospěch bezpečnostního opatření, i kdyby to z objektivního hlediska nebylo nutné.
- V zájmu důsledného dodržování provozních předpisů a respektování bezpečnostních limitů a radiačních předpisů zavést a uplatňovat zásadu, že v případě, že byl některý předpis stanoven zbytečně přísně, nemá nikdo právo jej porušit resp. překročit stanovený limit, dokud nebude závazně přijata nová úprava předpisu resp. limitu.

Stať byla vypracována v průběhu roku 1978; na jejím zpracování se podíleli čs. odborníci z oblasti jaderné energetiky, kteří stať předali v listopadu 1978 mluvčím Charty 77 ke zveřejnění.

L59

Výzva novinářům světa

My, bývalí novináři Československa, se obracíme ke svým kolegům ve světě a jejich prostřednictvím ke světové veřejnosti:

Prožili jsme deset let života v zemi, které bylo zvenčí zabráněno sjednotit socialismus a demokracii. Naše vlast žila tenkrát nezapomenutelnou dobu, jejímž odkazu věrní zůstaneme až do konce svých životů.

V neopakovatelném souladu s našimi čtenáři a posluchači jsme tehdy mluvili o minulosti a přítomnosti a vyslovovali představy a touhy o naplnění budoucnosti našich národů. Napsané slovo mělo svou aktuální i historickou hodnotu, protože kotvilo v principu pravdy a nebylo, jako je tomu u nás dnes, jejím paradoxem či sofismatem. I český a slovenský jazyk, zbavený rituálních frází a cizorodých nánosů, prožíval na stránkách novin, v rozhlase a televizi opravdovou renesanci.

Po násilném potlačení svobodného, demokratického vývoje se statisíce našich občanů staly obětí represí, jejichž rozsah a trvání nemá dějinné ani lokální obdoby.

Víc než tisíc nás bylo vyhnáno z redakcí. Byly zakázány desítky časopisů, z nich některé – jako Literární listy a Reportér – se stisticovými náklady. Byla umlčena naprostá většina vědeckých a uměleckých časopisů a všechny studentské časopisy.

Ti z nás, kteří si chtěli uchovat možnost další veřejné tvůrčí činnosti, museli odejít do exilu a zaplatit bolestnou daň ztráty vlasti.

My zde doma léta vedeme každodenní zápas s represivní státní mocí nejen o existenci, ale také o čistý, nezlomený charakter a pevnou naději v lepší budoucnost.

Nejdříve nám bylo zakázáno vykonávat novinářskou profesi. Za trest nám bylo povoleno žít se pouze podřadnou a špatně placenou prací. Nepovažujeme však svá dnešní zaměstnání topičů, skladníků, hlídačů, prodavačů či drobných úředníků za znamení hanby. Dělníci a úředníci nás přijali mezi sebe a stejně jako dříve si s nimi rozumíme. Známe i dnes skutečné smýšlení, potřeby a touhy našich občanů, zatímco současní žurnalisté a politici je chtějí znát jen z vylepšovaných a vylhaných hlášení pořizovaných na svou objednávku.

Represe postihly nejen nás aktéry, ale ve snaze dát jim trvalou pečeť, i naše potomky. (Oficiální propaganda vtluoká denně do hlav občanů: Tento režim je zde na věčné časy!) Naše děti s námi statečně nesou svůj díl trestu a navzdory svým schopnostem, pracovitosti a talentu neschopují studovat či zastávat významná zaměstnání. Hluboké porozumění nacházíme nejen u svých dětí, ale u většiny mladých lidí. Naše vzájemná myšlenková i čínorodá shoda je prosta generačního předělu.

Některí z nás patří mezi signatáře Charty 77. Vyhazovy i z manuálních pracovišť, opakované výslechy státní bezpečnosti, domovní prohlídky a různé jiné represe jsou neustále odpovědí státní moci na podpis Charty 77. Ke třem rokům vězení

byl odsouzen náš kolega Jiří Lederer, který podstupuje již druhý trest v posrpnovém období. V minulých letech byli vězněni kolegové Ota Filip, Jiří Hochman, Karel Kyncl, Vladimír Nepraš, Luděk Pachman, Vladimír Škutina a jiní.

Z našich řad navždy odešli kolegové Jaroslav Černý, Jiří Franěk, Edo Friš, František Gel, Stanislav Haštaba, Miro Hysko, Ota Pavel, Alena Sobotková, Milan Weiner, Karel Zieris a možná i další, o jejichž smrti se čtenáři většinou nesměli dovědět a jejichž jména mají zapadnout v propadlišti času.

Čas se nachyluje k přelomu tisíciletí v prudkém rozmachu vědy a techniky nejen ve prospěch lidstva, ale i k jeho možné zkáze. Nikdo nemůže nikoho z nás zbavit spoluodpovědnosti za tento vývoj. Naopak dožadujeme se lidských práv a společenských povinností pro každého jedince, obrany důstojnosti každého člověka, jeho svobody od hladu, ale také od strachu. Helsinské dohody a Mezinárodní pakty o lidských právech byly podepsány, ratifikovány, vyhlášeny a zpopularizovány, ale nikoli realizovány!

Československé jaro 1968 i tragický 21. srpen vstoupily do povědomí lidstva. Je naším závazkem, aby i dnes a vždy v budoucnosti byla světová veřejnost pravdivě a včas informována o osudech naší země, jež zůstává citlivým středobodem evropské civilizace.

Jsme zde doma připraveni naplnit svůj lidský úděl.

Na vás, kolegové novináři, se obracíme s vírou ve vaši spoluúčasť.

Bývalí novináři z Československa

SDĚLENÍ CHARTY 77 ZE DNE 6. 11. 1978

Charta 77 oznamuje, že než bude moci nastoupit dezignovaný nástupce odstoupující Marty Kubišové, byl pověřen funkcí mluvčího Charty 77 Václav Havel. Po dobu nezákonného věznění třetího mluvčího dr. Jaroslava Šabaty budou mluvčí všechny dokumenty Charty konzultovat s těmi signatáři, které Jaroslav Šabata k tomu pověřil.

Dr. Ladislav Hejdánek
mluvčí Charty 77

Václav Havel
mluvčí Charty 77

Marta Kubišová

DOPIS MARTY KUBIŠOVÉ SIGNATÁŘŮM CHARTY 77:

Drazí přátelé,

po předběžném rozhovoru s PHDr. Ladislavem Hejránkem a po dnešní konzultaci s lékařem jsem nucena Vám oznámit, že nadále nemohu ze zdravotních důvodů pokračovat ve vykonávání funkce mluvčí Charty 77.

Budu si vždy pokládat za čest, že mi naše společné úsilí umožnilo více než rok žít v blízkosti tak skvělých lidí, jakými jsou prof. Jiří Hájek, PHDr. Ladislav Hejránek a Dr. Jaroslav Šabata.

Především jim chci poděkovat za spolupráci, která mi přinesla mnoho vzácných – a dosud neznámých – životních zkušeností.

(Moje zatím nejzajímavější angažmá!)

Všem signatářům Charty 77 upřímně děkuji za účinnou pomoc a za důvěru, jež pro mne znamenala důležitou podporu při plnění svěřených úkolů.

Vaše

Marta Kubišová

(Soudní ul. č. 12, Praha 4 – Pankrác)

V Praze dne 26. října 1978

Noví mluvčí CHARTY 77

Jak se dozvídáme již po uzávěrce tohoto čísla Listů, stali se od 8. února 1979 novými mluvčími Charty 77 Zdena Tomínová, překladatelka, Václav Benda, filosof a matematik a Jiří Dienstbier, novinář. Jaroslav Šabata zůstává nadále mluvčím Charty 77, ale v současné době nemůže vykonávat svou funkci, protože je ve vězení.

Sdělení VONS

Sdělení číslo 57

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných oznamuje, že jeho spolupracovník, prof. dr. František Janouch, bytem Bergtorpsvägen 62, S-183 64 Täby, telefon (08)-756 48 28, spolupracovník Amnesty International, se podjal úkolu zprostředkovávat styky Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných s různými organizacemi, především Amnesty International a pomáhat při seznamování zahraniční veřejnosti s jeho prací.

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

19. listopadu 1978

Desky zakázaných zpěváků

Jiří Pallas (August Södermansvägen 61, S-75249 Uppsala) vydá pod společným názvem «ŠAFRÁN 78» a ve spolupráci s některými švédskými a jinými organizacemi čtyři LP desky s písněmi potlačovaných českých zpěváků. První je věnována Jaroslavu Hutkovi, druhá Vlastimilu Třešňákovi, třetí Svatopluku Karáskovi a čtvrtá všem jmenovaným a ještě M. Kubišové, V. Veitovi a Ch. Soukupovi.

Každá z desek stojí 41 šv. Korun ve Skandinávii a 45 šv. korun v ostatním světě (včetně poštovního). Objednat a zaplatit se mohou na výše uvedené adrese, anebo na konto 1873-31-547-83 Uplandsbanken, Uppsala, Sweden, nebo Postgirokonto 436-3007-8 (Šafrán-J. Pallas), Sweden.

Záhadná smrt

Smuteční projev Dr. Františka Kriegla, nad rakví Ing. Ladislava Pluhaře, který nedávno koloval po Praze, vyvolal u mnohých otázku: Kdo byl zesnulý?

Ing. Pluhař se aktivně zúčastnil odbojové činnosti za války. Při zatýkání gestapem v roce 1942 těžce zraněn, odsouzen na 12 let do káznice. Utíká v únoru 1945, zúčastní se se zbraní v ruce pražského povstání. V roce 1952 je znovu zatčen, nyní Stb. V té době pracoval jako generální tajemník čs. energetiky. Ani dvouletou samovazbou, bitím, týráním zimou a hladem nevynutili z něho bezpečnostní gorily přiznání sabotáží, velezrady a dalších zločinů. V roce 1954 odsouzen na 18 let do vězení. V roce 1960 propuštěn na amnestii, v roce 1962 rehabilitován občansky, v roce 1967 stranicky. V roce 1969 znovu vyloučen z KSČ.

V posledních měsících života o něj znovu začala projevovat zájem bezpečnost. Byl sledován, pozorován.

28. března 1978 ráno odešel k zubnímu lékaři. Podle policejního protokolu byl v týž den, v 8.00 ráno, přejet vlakem na Hlavním nádraží. Bližší okolnosti o jeho smrti odmítá Bezpečnost sdělit. Jak se dostal na Hlavní nádraží, když zubní lékař byl v jiné části Prahy, nikdo neví. Jeho smrt zůstala záhadou pro široký kruh jeho známých a přátel. Snad byl pro někoho nepohodlným svědkem z padesátých let. Možná jedním z posledních . . .

Charta 77 bude působit jako dosud

zdůraznil v předvánočním rozhovoru se spolupracovníkem švédského časopisu «Folket i Bild» Václav Havel. Časopis uveřejnil 14. ledna 1979 rozsáhlou reportáž z Prahy, která obsahuje i rozhovory s Františkem Krieglem, Václavem Havlem a Petrem Uhlem.

O «Chartě 77» Havel řekl: «Charta se nepokládá za politickou opozici, nýbrž za občanskou iniciativu, která usiluje o respektování lidských práv. Režim nás ovšem za opozici pokládá: ten pokládá totiž za opozici vše, co není součástí totalitní manipulace, a co působí svobodně a nezávisle. Mezi signatáři Charty jsou samozřejmě i politikové, kteří mají své názory, a kteří se za politickou opozici pokládají. Jestliže takové své názory veřejně tlumočí, činí tak ve svém jménu a nikoliv ve jménu Charty. O budoucnosti je obtížné se vyjadřovat a činit prognózy. Jedno je však jisté: vývoj půjde dál, historii nelze zastavit. Možná, že přínos Charty 77 bude i v naší společnosti vysoko hodnocen velmi záhy, možná až za mnoho let, možná nikdy – ale v každém případě není naše činnost nesmyslná; směřuje ke změnám k lepšímu. Řídíme se – a budeme se řídit – svým svědomím, nikoliv spekulacemi o možnosti bezprostředních úspěchů. Domnívám se, že v dnešní situaci a přes nová represivní opatření proti nám je potřebí pokračovat ve stejném směru jako dosud: klidně a

věcně kritizovat porušování lidských práv všude, kde k tomu dochází, a navrhnout opatření ke zlepšení situace. Stejně důležité je, abychom činnost Charty učinili ještě známější mezi našimi občany. Je těžko říci, zda k tomu bude třeba nějakých změn ve formách naší práce».

František Kriegel zdůraznil zejména význam mezinárodního veřejného mínění proti represí v Československu: «Co zabráňuje zdejšímu režimu v ještě tužší represí, je především světové veřejné

mínění. U nás svobodné veřejné mínění neexistuje, není tu svoboda tisku a projevu, a režim nemůže být proto postaven pod kontrolu domácí veřejnosti».

Petr Uhl zdůraznil, že podstatné je «budovat alternativy k oficiálnímu». Řekl, že «časem budeme mít alternativní kurzy, školy i university. Až se tato činnost rozšíří a upevní, budeme moci vystoupit i jako politická opoziční síla. Zatím jsme takového stupně nedosáhli».

FEJETON:

Až odejde Leoš

JIRÍ HOCHMAN

Na první pohled by se mohlo zdát, že soudruh Brežněv, lidově u nás zvaný Leoš, se opět těší pevnému zdraví. Po dočasném poklesu výkonnosti byl nedávno nafilmován, jak bez cizí pomoci vstal zase z kanape, a podle sdělení jedné zahraniční delegace si prý dokonce v průběhu jednání tiše zpíval starou dumku o smažené cibulce.

Přes tyto zřejmé známky dobré kondice má se však i nadále v odborných kruzích za to, že Leoš má přece jenom na káňku. Jeden švédský vědec, jehož poměr asi není zcela kladný, dokonce rozeslal svým přátelům k novému roku 1979 reprodukci starobylého ruského rčení «Davno porá Leošu chvost ukorotit», což jistě není nutné překládat, zejména pak ne doslovně. Jakoby již vše bylo hotovo.

Ani jiná odborná pracoviště, zapojená do výzkumu Leoše, nevidí věc růžově. Čeká ho prý ještě jedna až dvě cesty do zahraničí, avšak následkem fibrózy, cirhózy, sklerózy, cementózy a paralýzy už toho víc nestihne.

Jistě nás napadne, proč tento chorobami prolezlý patriarcha nešel už dávno do důchodu, čímž si mohl ušetřit spoustu nepřítjemností a případně i prodloužit život pobytem na zdravém vzduchu. Nuže – tak jednoduché to tam nikdy nebylo.

Ze 76 registrovaných gosударů před nynějším Leošem jich bylo 50 zamordováno, devět jich sežrali medvědi, dvanáct jich zešílelo, dva byli prohlášeni za svaté, jeden emigroval do Polska a jeden se stal ředitelem elektrárny v Kazachstanu. Skoro všichni však byli po své smrti prohlášeni za blby, nemravny a padouchy a pokud jde o sanktifikaci, je to ještě horší, protože vás vycpou, postaví okolo vás vitrinu a svedou na vás každou národní katastrofu v příštích devadesáti letech.

Z těchto pochopitelných důvodů se každý Leoš včetně tohoto posledního vždycky snaží vydržet ve funkci až do konce, aby měl dozor nad tím co se o něm píše, v naději že jeho památka pak vydrží nějakou dobu nepokálená. Samozřejmě, je to marné, protože osudu neunikneš.

Tento Leoš byl u moci patnáct let, čili déle než car Ivan Kalita, a veřejnost si již na něho do jisté míry zvykla. Co bude po Leošovi? – táží se proto dnes dip-

lomaté, novináři, turisté i obchodníci včetně mého známého pana Hermana Taussiga, jemuž se právě podařilo prodat do Sovětského svazu dva vagony punčocháčů číslo 58. Ano, to' také jádro otázky: Co po Leošovi? Jaký bude nový Leoš? Bude jeden, anebo to zase bude na nějakou dobu kolektivní vedení?

Odpověď na tyto otázky si můžeme rozdělit na dvě části. První je povahy dedukční, druhá je spekulativní.

V dedukční kategorii musíme počítat s tím, že ze všeho nejdříve bude ustaven Státní výbor pro organizaci pohřbu Leoše. Může se nám to sice zdát zbytečné, neboť na co máme již z Rakouska pohřební ústavy, avšak v orientálních poměrech má takový Výbor své praktické stránky. Obyčejný pohřební ústav, vázán různými obecnými předpisy, mohl by se pozastavovat nad takovými věcmi jako např. proč je do Leoše díra když má na úmrtním listu že umřel na žloutenku, a tak dále a podobně. Státní výbor, naproti tomu, ví své a na nic se neptá.

Máme-li zodpovědět na otázku, kdo asi přijde po Leošovi, musíme si především dávat dobrý pozor na to, kdo se dostane do pohřebního výboru, resp. kdo se tam nedostane. Důležité je také to, kdo bude výboru předsedat a kdo pronese smuteční projev, jenž ovšem musí být svým obsahem optimistický. Dále je nutné sledovat, kdo bude stát u rakve čestnou stráž, na které straně katafalku a v jakém pořadí, a kdo rakev ponese na lafetu. To jsou všechno okolnosti velmi významné, neboť podle nich se dařilo uhádnout budoucí gosudary s 90-ti procentní pravděpodobností již od časů Borise Godunova a není tudíž důležité, zdali nebožtík Leoš v rakvi opravdu bude, anebo nebude. Mnozí skonali Leošové se totiž v minulosti ztratili, případně byli nahrazeni jinou vhodnou mrtvolou, takže počínaje Svjatopolkem Prokletým v roce 1019 nebyla totožnost pohřbívaných panovníků nikdy zcela jistá snad jen s výjimkou Kateřiny II., která byla Němka a kamarádila se s perzónálem.

Členy Státního výboru pro organizaci pohřbu Leoše stanou se nejspíše všichni členové předsednictva a sekretariátu, jichž by za předpokladu zdárného

dožití fyzického i politického mělo být po skonu Leoše celkem osmnáct včetně soudruha Pelše, který o tom neví. Budou-li do Výboru přibráni někteří maršálové, nutno počítat s tím, že na schůzích by mohlo dojít k použití pobočných zbraní.

Z osmnácti kmenových členů Výboru bude však jenom pět soudruhů pod sedmdesát, a na tyto komsomolce si bude zbytek členů dávat zvláštní pozor, protože vydrží na schůzi v bdělém stavu i několik hodin. Zkušeni starci proto jistě urychlí hlasování tak aby to stihl nejen shora zmíněný soudruh Pelše (80), ale i Kuzněcov (78), Kosygin (75), Ponomarjov (73) a Ustinov (71), což ovšem v zárodku zmaří nekalé manévry mladé gardy vedené soudruhem Iljičovem (66), zvaným též Quasimodo.

V soutěži vedené vyřazovací metodou octne se pak ve finále soudruh Kirilenko (73), Černěnko (68) a Rusakov (69), zatím co soudruh Romanov, ačkoli by to mohl být aspoň podle jména jediný legitimní Leoš na hřišti, nemá při svém klukovském věku (56 let) vůbec žádnou naději a je dokonce otázka, jak se tam vetřel.

Za černého koně se někdy omylem označuje soudruh Andropov (65), protože má na starosti policii, ale u policie jsou tady všichni a tak to není žádná automatická výhoda. Případy soudruhů Šelesta, Poljanského, Podgorného a Mazurova dokonce svědčí o tom, že to nemusí být nic platné.

Jak naznačují případy shora uvedené, nikdo si za panování posledního Leoše vlastní polívičku příliš dlouho hrát nemohl, takže v semifinále asi rozhodnutí nepadne a nastane dočasné mezivládí, odborně zvané bulganinium, během něhož se soudruzi Kirilenko, Černěnko a Rusakov vynasnaží jeden druhého odkráglovat, a to, doufejme, s úspěchem.

Bulganinium bude ovšem klást tradičně vysoké nároky na soudruhy přímo napojené na centrum. Jelikož riziko omylu bude 2:1, mnozí nomenklaturní hodnostáři se jistě přimknou nesprávně, jako to již v legendárním případě udělal jistý Šepilov, když se v roce 1958 omylem přimknul k Molotovovi. V období bulganinia zkušeni soudruzi raději obětují své žlučnky a dvanácterníky, což podle počtu prav-

děpodobnosti zvyšuje naději na přežití o 50 až 150 procent.

V podobné situaci se octnou i všichni administrátoři pohraničních autonomních oblastí. I když to jsou zdatní borci v reálném alpinismu, budou nyní stát před náročným úkolem uhádnout nejdříve správného Soudruha. Zde se můžeme dočkat např. i u nás zajímavých obrátů a přijít přitom nejen o našeho chátrajícího generálního tajemníka, ale i o jeho korunního Bieglera, jenž je dosud předsedou federální vlády. V nastalém zmatku se pak klidně může stát pánem v Čechách takový Auersperg nebo aspoň major Cibulka, pokud mu už ovšem ministerstvo vnitra nechalo udělat nové zuby.

Zde jsme se však již dostali z části dedukční do části spekulativní, která je mnohem náročnější, neboť je silně podmíněna i takovými přírodními úkazy jakými jsou neplánovaná těhotenství a choroby cest močových.

Co jsme schopni vypočítat i na malém kompjútru za pouhých 600 dolarů, kterým naše redakce disponuje, je pravděpodobná délka bulganinia. Průměrný věk vedoucích činitelů bude totiž po skonu Leoše 69,331 a průměrné dožití v Reálném Socialismu bude 70,573, takže podle jednoduché rovnice $(x + 18) - 69,331 = (x - y)^2 + 70,573$ snadno zjistíme, že soudruzi budou mít 7,697 roku než vyhynou po meči, což nás přivádí plus minus do koupací sezóny roku 1986. V té době však už budou mít v Orgánu většinu dorostenci jimž je dnes sotva šedesát, a je dosti nejisté zda i oni budou považovat Konsolidaci za nejlepší způsob propagace azbuky v Böhmerwaldu.

Celkově tedy můžeme závěrem říci, že období po nynějším Leošovi nebude pro naše vedení obdobím rekreačním. Tento Leoš totiž měl naše soudruhy přímo na triku, neboť si je v roce 1969 osobně uhnácal, zatímco od nového Leoše se nedá čekat, že by k nim měl ten otcovský vztah. Budou-li tedy naši státníci nad ztrátou svého Leoše truchlit více než je krajíně zvykem při skonu panovníka z Puralí, bude to pochopitelné. I v Říši Otomanské, když umřel sultán, nejvíce to vždycky znervóznilo mameluky ze vzdálených pašalíků.

SPOLEČENSKÁ RUBRIKA

JÁN KALINA, slovensky satirik, odsouzený v roce 1972 na dva roky vězení pro «pobuřování» a jeho manželka Agneša (dlouholetá redaktorka Kultúrného života v Bratislavě) a dcera Júlie (držitelka čs. rekordu v počtu pokusů o přijetí na vysokou školu v Československu) se vystěhovali koncem října 1978 do NSR a žijí v Mnichově.

ILJA HULÍNSKÝ, čs. delegát u Organizace Spojených Národů v New Yorku, se stal středem komentářů po svém sólovém vystoupení na zasedání Rady bezpečnosti při projednávání vietnamské agrese proti Kambodži. Byl jediný, který hlasoval se sovětským delegátem a jeho vystoupení bylo prohlášeno za «vrchol cynismu». Prohlásil totiž, že v Kambodži jde prý «jen o povstání proti vládě» a že to je proto «vnitřní věc», která se nesmí projednávat v OSN. Čínský delegát projevil údiv nad tímto patolízalským výkonem delegáta Československa, které-jak připomněl čínský zástupce-bylo přece samo před 10 lety okupováno.

VLADIMÍR ŠKUTINA, spisovatel a signatář Charty, který si odseděl v čs. kriminálech přes 4 roky za svou populární činnost komentátora v čs. televizi v r. 1968, dostal v lednu 1979 konečně povolení k odstěhování a přijel do Zurichu, kde dostal asyl od švýcarské vlády.

VÁCLAV HAVEL, spisovatel, mluvčí Charty 77, je od prosince 1978 držen v jakémisi «domácím vězení» ve své venkovské chalupě Na Hrádečku. Bezpečnost si postavila u jeho chaty strážný domek na muřích nohách, odkud policisté mohou sledovat, co se děje v okolí, zatímco jiné hlídky obcházejí chalupu a nahlízejí do oken. Tato «ochrana» Václava Havla má k dispozici dva policejní vozy a vysílačku, která udržuje styk s centrálou policie. Policisté brání návštěvám vcházet do chalupy a Havlovi dovolují opustit dům jen na obstarání nákupu. Při tom jej doprovází policejní vůz a při návštěvě obchodů policista s vysílačkou a pistolí. Tento «doprovod» je nejen protizákonným omezováním osobní svobody, ale také stojí stát hodně peněz a pracovních sil.

LADISLAV HOLÁŇ a **PETR KÁŇA**, členové horolezeckého oddílu byli odsouzeni okresním soudem v Šumperku na 7 a 6 měsíců vězení nepodmíněně za trestný čin hanobení republiky a jejího představitele a hanobení státu světové socialistické soustavy, jehož se měli dopustit tím, že v restauraci Bedřichov a horské chatě Rabštejn zpívali písně údajně protisocialistického charakteru (Nešťastný Svobodův státeček a Běž domů Ivane). Oba obžalovaní byli také vyloučeni ze společenské organizace a hrozí jim ztráta zaměstnání (L. Holáň je elektrikář a P. Káňa je poštovní úředník).

PŘEMYSL KOČÍ, o jehož byzantinském ředitelování Národního divadla jsme psali již několikrát v Listech, konečně dořediteloval. Ministr kultury jmenoval od 1. ledna 1979 novým ředitelem Národního divadla prof. Jiřího Pauera, hudebního skladatele a dosavadního ředitele České Filharmonie. Odchod Přemysla Kočího z funkce ředitele přijali s politováním jen Antonín Kapek a Vasil Bilak, které Kočí za svého ředitelování zval do podnikové sauny.

OTKA BEDNÁŘOVÁ, bývalá redaktorka Čs. televize a signatářka Charty 77, o jejímž trestním stíhání jsme psali (Listy č. 3-4/78), napsala 3. ledna 1979 dopis ministru vnitra Obzinovi, ve kterém si stěžuje, že jí bylo příslušníky Bezpečnosti násilně zabráněno v účasti na představení Chorea Bohemica na Slovanském ostrově v Praze dne 21. prosince 1978. Ačkoliv měla řádnou vstupenku, byla odvedena dvěma muži, kteří před tím dostali od svého představeného rozkaz «dát jí pár facek» a kteří jí pak vyhrožovali, že ji hodí do vody.

ING PAVEL ROUBAL, který byl v létě vězněn dva měsíce za rozšiřování neoficiální literatury (Listy č. 5/78), nevypovídal nikdy proti spisovateli Jiřímu Grůšovi, jak falešně uvádí Usnesení vyšetřovatele StB kpt. Jiřího Smolika ze dne 2. června 1978, které jsme publikovali v Listech č. 5/78. Naopak, Pavel Roubal odmítal po svém zatčení vypovídat proti Grůšovi, kterého před tím neznal, což potvrzuje dodatečně fakt, že nyní byl z «případu Grůša» vyčleněn jako samostatný případ.

GUSTÁV HUSÁK, t.č. prezident čs. republiky odmítl přijmout delegaci amerických senátorů, která navštívila Československo po návštěvě Moskvy, kde americké senátory přijal k dlouhému rozhovoru sám Leonid Brežněv. Důvodem toho bylo, že delegace senátorů položila květiny na místo, kde se před 10 lety upálil Jan Palach.

ING KAREL ŠLING, syn zločinně popraveného funkcionáře KSČ Oty Šlinga, poslal dopis Husákovi jako prezidentu republiky s ostrým protestem proti zamítnutí jeho žádosti o výjezdní doložku (středověké opatření!) k návštěvě jeho matky a bratra, kteří žijí jako britští občané v Anglii s odůvodněním, že jeho «cesta není v souladu se státními zájmy». Karel Šling píše m.j.: «Nechci a ani nehodlám cestovat do ciziny ve státním zájmu. Moje cesta je soukromá a proto nechápu, s jakými státními zájmy může být v rozporu. Je snad v zájmu státu, který má ve svém názvu «socialistická republika» bránit styku mezi nejbližšími příbuznými?».

LISTY (řídí Jiří Pelikán s redakční radou) vycházejí jako dvouměsíčník a jsou určeny především čtenářům v Československu. Přečtete a předejte známým!

V ZAHRANIČÍ je možno časopis objednat za roční předplatné

20, - DM (nebo ekvivalent v cizí valutě) pro evropské země

25, - DM pro USA, Kanadu, Izrael a j. zámořské země (letecky)

27, - DM pro Austrálii, N. Zéland, Jižní Afriku a Již. Ameriku (letecky)

Předplatné a příspěvky na tiskový fond posílejte na

LISTY, PSchA München 112 76-802 složenkou nebo.

LISTY, Konto No 112844, Bayerische Vereinsbank, Leopoldstrasse, München.

Objednávky časopisu a knih (Tanky proti sjezdu, Zakázaný dokument) a ostatní korespondenci posílejte na adresu redakce:

LISTY, Via Torre Argentina 21, 00186 ROMA